

Risbo

Research-Training-Consultancy

Schaduweffecten van EU-arbeidsmigratie in Rotterdam

Een onderzoek naar de positie van personen met een EU-achtergrond in Rotterdam

Y. Seidler

A. van den Heerik

J. de Boom

A.M. Weltevrede

Met medewerking van E. Ramadanovic

Schaduweffecten van EU-arbeidsmigratie in Rotterdam

Een onderzoek naar de positie van personen met een EU-achtergrond in Rotterdam

Y. Seidler, A. van den Heerik, J. de Boom, A.M. Weltevrede. Met medewerking van E. Ramadanovic
Rotterdam: Risbo BV / Erasmus Universiteit Rotterdam

September 2017

Erasmus Universiteit Rotterdam/Risbo

Postbus 1738

3000 DR Rotterdam

tel.: 010-4082124

fax: 010-4081141

© Copyright Risbo BV. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande toestemming van de Directie van het Instituut.

Inhoudsopgave

Schaduwefecten van EU-arbeidsmigratie in Rotterdam: managementsamenvatting	5
Schaduwefecten van EU-arbeidsmigratie in Rotterdam: uitgebreide samenvatting	9
Hoofdstuk 1 Inleiding en verantwoording	21
1.1 Aanleiding	21
1.2 Methode van onderzoek	22
1.3 Leeswijzer	25
Hoofdstuk 2 Omvang, verblijf en registratie van EU- arbeidsmigranten in Rotterdam	27
2.1 Omvang	27
2.2 Verblijf in Rotterdam	32
2.3 Schaduwefecten als gevolg van non-registratie	38
2.4 Conclusie	40
Hoofdstuk 3 Arbeidsmarktpositie	43
3.1 Arbeidsomstandigheden van EU-arbeidsmigranten in Nederland	43
3.2 EU-arbeidsmigranten op de Rotterdamse arbeidsmarkt	44
3.3 Schaduwefecten op de arbeidsmarkt	57
3.4 Conclusie	67
Hoofdstuk 4 Woonomstandigheden	71
4.1 Woonomstandigheden van EU-arbeidsmigranten in Nederland	71
4.2 EU-arbeidsmigranten op de Rotterdamse woningmarkt	73
4.3 Schaduwefecten op de woningmarkt	85
4.4 Conclusie	89

Hoofdstuk 5	Veiligheid, criminaliteit en prostitutie	93
5.1	Veiligheid en criminaliteit op nationaal niveau	93
5.2	Veiligheid en criminaliteit in Rotterdamse context	95
5.3	Aard van de criminaliteit	99
5.4	Conclusie	100
Hoofdstuk 6	Opvoeding en onderwijs	103
Hoofdstuk 7	Conclusie	105
Literatuur		107
Bijlage H1		111
Bijlage H2		113
Bijlage H3		115
Bijlage H4		123
Bijlage H5		129
Bijlage H6		135

Schaduweffecten van EU-arbeidsmigratie in Rotterdam: managementsamenvatting

Het beeld bestaat dat EU-arbeidsmigranten steeds beter de weg weten te vinden in Rotterdam en dat de gemeente een doeltreffend beleid heeft ontwikkeld ten aanzien van deze groep. Desondanks is er nog een aantal gebieden waar mogelijk niet wenselijke situaties relatief vaker voorkomen. Centraal in dit onderzoek staan de schaduwzijden van EU-arbeidsmigratie in Rotterdam. Hiermee worden onwenselijke situaties en gebeurtenissen bedoeld die specifiek samenhangen met EU-arbeidsmigratie. Met het grootste gedeelte van de EU-arbeidsmigranten in Rotterdam gaat het echter goed. De focus van dit onderzoek ligt op slechts een klein deel van de EU-arbeidsmigranten, degene die betrokken zijn bij onwenselijke situaties. De gemeente Rotterdam wil graag inzicht krijgen in deze onwenselijke situaties om beter te kunnen handhaven en beleid te formuleren dat zoveel mogelijk aansluit bij de praktijk.

Dit onderzoek richt zich op EU-arbeidsmigranten uit Polen, Bulgarije en Roemenië die woonachtig zijn in Rotterdam. In het kader van het onderzoek heeft er bronnenonderzoek plaatsgevonden, zijn 338 enquêtes met EU-arbeidsmigranten en 17 diepte-interviews met professionals afgenomen.

De volgende vragen staan centraal in het onderzoek:

1. Hoe gaat het over het algemeen met de EU-arbeidsmigranten in Rotterdam op het gebied van arbeid (werk en arbeidsverleden), wonen, onderwijs, financiële situatie en sociaal-culturele integratie?
2. a) Welke schaduweffecten (problemen en knelpunten) zijn er bekend met betrekking tot wonen, arbeid en veiligheid waar EU-arbeidsmigranten in Rotterdam bij betrokken zijn?
b) Wat is de aard, achtergrond en frequentie van deze situaties?
3. In hoeverre staan de in Rotterdam aanwezige EU-arbeidsmigranten bij de gemeente ingeschreven in de BRP of RNI?

1. Positie van EU-arbeidsmigranten in Rotterdam

Uit statistieken en de enquête blijkt dat het met een groot deel van de EU-arbeidsmigranten in Rotterdam relatief goed gaat. Zo zijn de uitkeringsafhankelijkheid en werkloosheid onder Poolse, Bulgaarse en Roemeense EU-arbeidsmigranten lager dan gemiddeld in Rotterdam en zijn veel EU-arbeidsmigranten tevreden met hun arbeids- en

woonsituatie. Desondanks bestaat er binnen de groep EU-arbeidsmigranten, een klein deel dat kwetsbaar is en een vergroot risico loopt betrokken te raken bij schaduweffecten (bv. uitbuiting). In de rest van deze samenvatting ligt de focus op schaduweffecten. Hierbij wordt nogmaals opgemerkt dat het met een groot deel goed gaat en dat slechts een klein deel van de EU-arbeidsmigranten te maken heeft met deze schaduweffecten.

2. Soort en frequentie van schaduweffecten omtrent EU-arbeidsmigratie

a) Frequentie

Het is niet eenvoudig om een goed beeld te krijgen van de frequentie waarin EU-arbeidsmigranten te maken krijgen met schaduweffecten. Een groot deel van de schaduweffecten gebeurt buiten zicht van professionals en instanties. Op basis van de diepte-interviews is daarom in de enquête gevraagd naar randverschijnselen die voorkomen rondom schaduweffecten. Uit de enquête blijkt dat EU-arbeidsmigranten bovengemiddeld vaak te maken hebben met woon- en arbeidsomstandigheden die in verband worden gebracht met schaduweffecten. Zo zien we dat er sprake is van een oververtegenwoordiging van EU-arbeidsmigranten in goedkopere sectoren van de particuliere woningmarkt, is een deel niet in de BRP geregistreerd en geven EU-arbeidsmigranten vaker dan gemiddeld aan last te hebben van intimidatie en ongewenste seksuele aandacht op de werkvloer. Met andere woorden, de meest kwetsbare groepen onderaan de arbeidsmarkt lopen meer risico betrokken te raken bij schaduweffecten. Dit geldt in het bijzonder voor EU-arbeidsmigranten die niet geregistreerd staan in de BRP.

b) Schaduweffecten met betrekking tot wonen, arbeid en veiligheid

De hierna genoemde schaduweffecten zijn gebaseerd op de interviews met professionals en de enquête die onder EU-arbeidsmigranten afgenomen is. Binnen dit onderzoek is een (beperkt) aantal schaduweffecten geïdentificeerd. De belangrijkste hiervan zijn: 1) het niet geregistreerd staan in de BRP, 2) een toename van illegale prostitutie in Rotterdam onder met name Roemeense vrouwen, 3) onderbetaling/uitbuiting van een klein deel van de EU-arbeidsmigranten via schijnconstructies en malafide uitzendbureaus en 4) illegale (onder)huur in particuliere huurwoningen. Wanneer er vermoedens zijn dat er sprake is van misstanden of schaduweffecten, ontbreekt het bij een aantal handhavende instanties aan een effectieve aanpak. Hierbij is

in veel gevallen sprake van niet-effectieve regelgeving, complexe problematiek of een gebrek aan capaciteit. Wat de aanpak verder bemoeilijkt is dat personen die zich bezig houden met schaduwpraktijken, vaak goed weten hoe zij in grijs gebied moeten opereren.

Woonomstandigheden

- Niet-geregistreerde personen zijn vaker betrokken bij schaduweffecten.
- Mogelijke gevolgen schaduweffecten woonomstandigheden: een afname van de sociale cohesie in buurten, gevaar voor de veiligheid in verband met overbewoning, een toename van (geluids)overlast en overlast door onrechtmatig gebruik van de woning voor niet-toegestane doeleinden.
- Onwenselijke situaties komen met name voor bij woningen van particuliere verhuurders. EU-arbeidsmigranten wonen vaker dan gemiddeld in woningen behorende tot de particuliere woningmarkt.
- Sommige EU-arbeidsmigranten staan bewust niet-geregistreerd om goedkope woningen te kunnen huren in gebieden waar de 'Rotterdamwet' van kracht is.

Arbeid

- Een groot deel van de EU-arbeidsmigranten werkt en ontvangt salaris volgens de Nederlandse wetgeving. Een klein deel behoort tot de risicogroep.
- Schaduweffecten hangen veelal samen met malafide uitzendbureaus. Zij opereren vaak in grijs gebied en creëren ondoorzichtige structuren en schijnconstructies. Bovendien zijn zij goed op de hoogte over de wetgeving. Hierdoor zijn misstanden moeilijk aan te pakken.
- Professionals geven aan dat bij een groot deel van de malafide uitzendbureaus een groep Turkse Nederlanders betrokken is.
- Waargenomen toename van concurrentie op de arbeidsmarkt en daarmee samenhangend vaker onzekere omstandigheden voor EU-arbeidsmigranten. Hierdoor ontstaan er meer kansen tot uitbuiting en schaduweffecten doordat een deel van de EU-arbeidsmigranten bereid is eerder werk te accepteren onder slechte voorwaarden en werkgevers meer arbeidspotentieel ter beschikking hebben.

Veiligheid en criminaliteit

- Criminaliteit die specifiek samenhangt met EU-arbeidsmigratie: illegale prostitutie, mensenhandel en daarmee samenhangende criminaliteit.
- Waargenomen toename illegale prostitutie in Rotterdam. Het betreft hierbij veelal Roemeense vrouwen en in mindere mate Bulgaarse en Hongaarse vrouwen.
- Faciliteerders van illegale prostitutie zijn vaak personen met een Turkse achtergrond, aldus professionals.
- Ontbreekt aan een effectieve aanpak van illegale prostitutie door het gebrek aan capaciteit bij de politie en niet-effectieve regelgeving.

3. Omvang en mate van registratie van EU-arbeidsmigranten

Op basis van de beschikbare statistieken (CBS, BRP, RNI) wordt geschat dat er circa 20.700 personen uit de EU-11 landen in Rotterdam verblijven. Van deze personen zijn er ongeveer 13.700 ingeschreven in de BRP. Op basis van cijfers van de CBS 'Migrantenmonitor, 2014-2015' (2017) kan geschat worden dat circa 7.000 personen uit de EU-11 landen in Rotterdam niet geregistreerd staan in de BRP. Dit is ongeveer 34 procent.

Van de 338 deelnemers aan de enquête is ongeveer driekwart in de BRP geregistreerd en circa 23 procent niet-geregistreerd of weet niet of hij/zij geregistreerd is. Wanneer we kijken naar kenmerken van respondenten die niet-geregistreerd zijn, dan zien we een samenhang met de verblijfsduur (hoe korter men in Rotterdam woont, hoe minder vaak men geregistreerd is). De belangrijkste redenen voor het niet-registreren zijn: onwetendheid, niet mogen of niet willen. Professionals zijn veelal van mening dat een groot deel van de EU-arbeidsmigranten zich ervan bewust is dat zij zich in de BRP dienen in te schrijven en dat slechts een klein deel dit niet weet.

.

Schaduweffecten van EU-arbeidsmigratie in Rotterdam: uitgebreide samenvatting

Uit officiële statistieken van de gemeente Rotterdam ontstaat het beeld dat EU-arbeidsmigranten steeds beter de weg weten te vinden in Rotterdam en dat de gemeente een doeltreffend beleid heeft ontwikkeld ten aanzien van deze groep. Ondanks dat het met een groot deel van de EU-arbeidsmigranten goed lijkt te gaan, bestaan er nog een aantal gebieden waar mogelijk niet wenselijke situaties relatief vaker voorkomen. De gemeente Rotterdam wil graag inzicht krijgen in dit soort onwenselijke situaties om beter te kunnen handhaven en beleid te formuleren dat zoveel mogelijk aansluit bij de praktijk. Centraal in dit onderzoek staan daarom de schaduwzijden van EU-arbeidsmigratie in Rotterdam. Hiermee worden onwenselijke situaties en gebeurtenissen bedoeld die samenhangen met EU-arbeidsmigratie (in Rotterdam). Waar voorheen bijna exclusief gesproken werd over Polen, Bulgaren en Roemenen wanneer het ging over EU-arbeidsmigratie in Rotterdam, zien we dat de groep EU-arbeidsmigranten in Rotterdam in de recente periode meer divers is geworden. Desondanks zijn absoluut gezien, de grootste groepen EU-arbeidsmigranten in Rotterdam nog steeds afkomstig uit Polen, Bulgarije en Roemenië. Om die reden is ervoor gekozen om binnen voorliggend onderzoek op deze groepen te focussen.

Op basis van bestaande statistieken, interviews met professionals en enquêtes afgenomen onder 338 EU-arbeidsmigranten, kan gesteld worden dat het over het algemeen relatief goed gaat met EU-arbeidsmigranten in Rotterdam. Zo zijn de uitkeringsafhankelijkheid, werkloosheid en criminaliteitsgraad onder veel herkomstgroepen lager dan gemiddeld in Rotterdam en zijn veel EU-arbeidsmigranten tevreden met hun arbeids- en woonsituatie. Desondanks zijn binnen dit onderzoek ook een (beperkt) aantal schaduweffecten geïdentificeerd.

De gevonden schaduweffecten zijn in veel gevallen al bekend bij de gemeente Rotterdam en worden door professionals onderkend. De bestaande kennis uit de literatuur en interviews wordt bekrachtigd door de uitkomsten van de enquête. De schaduweffecten die uit dit onderzoek naar voren komen die samenhangen met EU-arbeidsmigratie zijn: 1) het niet geregistreerd staan in de BRP, 2) een toename van illegale prostitutie in Rotterdam onder met name Roemeense vrouwen, 3)

Samenvatting

onderbetaling van een klein deel van de EU-arbeidsmigranten via schijnconstructies en malafide uitzendbureaus en 4) illegale (onder)huur in particuliere huurwoningen.

In de interviews met professionals wordt aangegeven dat wanneer het schaduweffecten betreft, hier vaak personen van Bulgaarse en Roemeense (in het geval van prostitutie) afkomst bij betrokken zijn. Uit de enquête komt echter naar voren dat ook een deel van de groep Poolse respondenten potentieel vatbaar is voor misbruik omdat zij niet in de BRP geregistreerd staat.

Daarnaast wordt geconcludeerd dat het vaak ontbreekt aan een effectieve aanpak wanneer het vermoeden bestaat dat er sprake is van misstanden of schaduweffecten. De aanpak wordt bijvoorbeeld bemoeilijkt door verouderde (niet-internationaal gerichte) regelgeving, complexe problematiek of een gebrek aan capaciteit bij de handhavende instanties. Zo wordt door verschillende professionals opgemerkt dat er niet effectief kan worden opgetreden. In een aantal van deze gevallen is er sprake van regelgeving die niet aansluit op de huidige situatie.

Personen die zich bezig houden met (het organiseren) van schaduwpraktijken, weten vaak goed hoe zij in grijs gebied moeten opereren. Zo weten zij dat bepaalde grenzen niet overschreden moeten worden (bijvoorbeeld minderjarige prostituees laten werken, of onder het minimumloon betalen) omdat dit tot drastisch ingrijpen zal leiden, maar balanceren zij op de rand van het legale en illegale.

Hoewel het dus goed lijkt te gaan met het overgrote deel van de EU-arbeidsmigranten in Rotterdam, blijven er risico's bestaan voor de meest kwetsbare groepen. Zij lopen een groter risico dan de gemiddelde Rotterdammer om slachtoffer te worden van uitbuiting of misstanden. Hierbij moet er in het bijzonder aandacht geschonken worden aan EU-arbeidsmigranten die niet geregistreerd zijn in de BRP (zowel gemeentelijke GBA als RNI). Deze groep migranten loopt een verhoogde kans uitgebuit te worden op het gebied van arbeid en wonen. Het niet-geregistreerd staan heeft directe invloed op allerlei aspecten van het leven en voorkomt een volwaardige deelname aan de (Rotterdamse) maatschappij. Dit kan zowel een oorzaak voor als gevolg zijn van een kwetsbare positie.

In het vervolg van deze samenvatting wordt eerst ingegaan op de methodologie, vervolgens worden per thema de belangrijkste uitkomsten besproken, waarbij telkens een schets van de Rotterdamse situatie

Samenvatting

wordt gegeven, gevolgd door een bespreking van de gevonden schaduweffecten.

Methodologische verantwoording

Primair doel van dit onderzoek is inzicht vergroten in de aard, mechanismen en frequenties van de bestaande schaduweffecten die betrekking hebben op EU-arbeidsmigranten in Rotterdam. Een subdoel is het krijgen van een indicatie van de omvang van de in Rotterdam aanwezige EU-arbeidsmigranten. Om deze doelstellingen te bereiken zijn onderstaande onderzoeksvragen geformuleerd:

4. Hoe gaat het over het algemeen met de EU-arbeidsmigranten in Rotterdam op het gebied van arbeid (werk en arbeidsverleden), wonen, onderwijs, financiële situatie en sociaal-culturele integratie?
5. a) Welke schaduweffecten (problemen en knelpunten) zijn er bekend met betrekking tot arbeid, wonen, sociale voorzieningengebruik en veiligheid waar EU-arbeidsmigranten in Rotterdam bij betrokken zijn?
b) Wat is de aard, achtergrond en frequentie van deze situaties?
6. In hoeverre staan de in Rotterdam aanwezige EU-arbeidsmigranten bij de gemeente ingeschreven in de BRP of RNI?

Het onderzoek kent een driedelige opzet. Het onderzoek is aangevangen met een bronnenonderzoek waarbij in literatuur is gekeken naar de positie van EU-arbeidsmigranten in Nederland en Rotterdam. Hierbij is met name gekeken naar wat bekend is over schaduweffecten.

Vervolgens zijn diepte-interviews afgenomen met zeventien professionals die werkzaam zijn in verschillende vakgebieden (o.a. Politie, gemeente Rotterdam, Jeugdzorg, maatschappelijk werk, etc.). De gesprekken met respondenten zijn letterlijk uitgewerkt en vervolgens geanalyseerd.

Tot slot is er een enquête afgenomen onder 338 EU-arbeidsmigranten die woonachtig zijn in de gemeente Rotterdam en van Poolse, Roemeense of Bulgaarse herkomst zijn. De respondenten zijn gevonden via een vindplaatsgerichte methode. Dit houdt in dat respondenten zijn gezocht op plekken waar verwacht wordt veel EU-arbeidsmigranten te vinden (bv. een Poolse supermarkt, orthodoxe kerk, etc.). Hierbij is in het bijzonder gekeken naar EU-arbeidsmigranten die relatief kort in Nederland/Rotterdam verblijven.

Een belangrijke vraag is of de 338 respondenten in ons onderzoek representatief zijn voor alle EU-arbeidsmigranten (uit Polen, Bulgarije en Roemenië) in Rotterdam. Vanwege het ontbreken van een sluitende registratie waarin alle in Rotterdam verblijvende EU-arbeidsmigranten in

Samenvatting

staan en omdat een belangrijk deel van het onderzoek zich richt op de schaduweffecten. Vanwege de focus van het onderzoek is daarom gekeken naar een deel van de populatie EU-arbeidsmigranten waarvan verwacht wordt dat zij eerder te maken krijgt met onwenselijke situaties als gevolg van hun relatief zwakke positie. Dit deel van de populatie EU-arbeidsmigranten is echter niet representatief voor de gehele groep EU-arbeidsmigranten in Rotterdam. Om deze reden vormt de respondentengroep ook geen representatieve afspiegeling van de totale groep EU-arbeidsmigranten in Rotterdam. Om desondanks een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de groep EU-arbeidsmigranten in Rotterdam, is via verschillende kanalen en netwerken naar respondenten gezocht en is het veldwerk op verschillende locaties uitgevoerd. Doel van de enquête was om meer inzicht te verkrijgen in de frequentie waarin onwenselijke situaties voorkomen en om een beter beeld te krijgen van de mate waarin EU-arbeidsmigranten in de BRP-geregistreerd staan.

Registratie

Op basis van de beschikbare statistieken (BRP, RNI) kan berekend worden dat er circa 20.700 personen uit de EU-11 landen in Rotterdam verblijven. Van deze personen zijn er ongeveer 7.000 niet ingeschreven in de BRP. Dit is ongeveer 34 procent. Van de 338 respondenten binnen dit onderzoek is ongeveer driekwart in de BRP geregistreerd en circa 23 procent niet-geregistreerd of weet niet of hij/zij geregistreerd is. Binnen deze steekproef lijkt het aandeel niet-geregistreerde EU-arbeidsmigranten dus lager dan verwacht zou worden op basis van de statistieken.

Wanneer we kijken naar kenmerken van respondenten die niet-geregistreerd zijn, dan zien we dat dit voornamelijk Polen betreft. Daarnaast zien we een samenhang met de verblijfsduur (hoe korter men in Rotterdam woont, hoe minder vaak men geregistreerd is). Dit kan logischerwijs verklaard worden doordat personen die langer in Rotterdam wonen, meer "gevestigd" zullen zijn en daardoor beter bekend zijn met het systeem. Ook zal een deel zich inschrijven omdat zij wellicht aanspraak wil maken op allerlei rechten en regelingen (huursubsidie, zorgtoeslag etc.).

De belangrijkste redenen voor het niet-registreren die uit de enquête naar voren komen zijn: onwetendheid (de helft van de niet-geregistreerde respondenten geeft dit als reden op), niet mogen (door bv. de huiseigenaar) of niet willen. Ruim een derde van de respondenten

Samenvatting

zegt een andere reden te hebben maar verklaart zich niet nader. Professionals geven aan dat een groot deel van de respondenten zich ervan bewust is dat zij zich in de BRP dienen in te schrijven en dat slechts een klein deel dit niet weet. Het is mogelijk dat respondenten in de enquête sociaalwenselijke antwoorden hebben gegeven. Veel respondenten gaven bij het invullen van de enquête aan bezorgd te zijn over de privacy bij vragen met betrekking tot registratie en woonadres en wilden daarom bijvoorbeeld niet hun postcode invullen. Volgens professionals is dat in veel gevallen omdat registratie niet wordt toegestaan (in het geval van illegale huur) of omdat zij verwachten tijdelijk in Nederland te verblijven.

De professionals geven aan dat de meerderheid van de gevallen waarbij sprake is van problematiek in combinatie met EU-arbeidsmigranten, het niet-geregistreerde personen betreft. Hierbij delen verschillende professionals de mening dat het vaker Bulgaren en Roemenen betreft dan Polen, iets wat niet overeenkomt met de resultaten uit de enquête.¹ Het niet-geregistreerd zijn van een deel van de EU-arbeidsmigranten leidt volgens professionals tot een afname van de sociale cohesie in buurten (op Rotterdam-Zuid en West waar de meeste EU-arbeidsmigranten wonen), gevaar voor de veiligheid in verband met overbewoning, een toename van (geluids)overlast en het leidt ertoe dat mensen in een kwetsbare en afhankelijke positie terecht komen. Daarnaast bemoeilijkt dit de handhaving voor de gemeente Rotterdam doordat niet duidelijk is hoeveel personen in bepaalde gebieden woonachtig zijn.

Arbeidsmarktpositie

Uit de statistieken blijkt dat de arbeidsmarktpositie van EU-arbeidsmigranten in Rotterdam over het algemeen relatief goed is. Het aandeel uitkeringsafhankelijken en werkzoekenden is bijvoorbeeld lager dan gemiddeld in Rotterdam. Uit de enquête komt hetzelfde beeld naar voren. Met betrekking tot de arbeidsmarktpositie van EU-arbeidsmigranten in Rotterdam, wordt opgemerkt dat zij vooral actief zijn in beroepen aan de onderkant van de arbeidsmarkt (ongeschoold en laaggeschoold werk). Dit blijkt uit zowel de literatuur als uit de gesprekken met professionals en de enquête. De deelnemers van de enquête zijn voornamelijk actief binnen elementaire beroepen, als

¹ Dit wordt mogelijkwerwijs veroorzaakt door de aard van de steekproef waarbij relatief meer Polen zijn gesproken die recentelijk aangekomen zijn. De gesproken Bulgaarse en Roemeense respondenten verblijven gemiddeld iets langer in Rotterdam.

dienstverlenend personeel of als ambachtslieden. Een relatief groot deel van de respondenten heeft een baan onder hun opleidingsniveau. Qua dienstverband zien we dat ruim driekwart van de respondenten in een vorm van loondienst werkzaam is. Hierbij zien we weinig verschillen tussen de herkomstgroepen. Dit is opvallend omdat uit eerder onderzoek uit 2014 (Snel et al) bleek dat Bulgaren en Roemenen vaker als zelfstandig ondernemer actief waren als opstap naar een formeel dienstverband. Dit lijkt veranderd te zijn als gevolg van het wegvallen van de verplichte tewerkstellingsvergunning voor Bulgaren en Roemenen per 1 januari 2014. Nog steeds zien we dat een relatief groot deel van de (Poolse) respondenten via een uitzendbureau werkzaam is in Nederland. Dit komt overeen met het beeld van professionals. Zij geven aan dat Poolse EU-arbeidsmigranten vaak georganiseerd naar Nederland komen, waarbij zij vanuit Polen werk in Nederland hebben geregeld. Tegelijkertijd komt uit de enquête naar voren dat ongeveer de helft van de respondenten hun huidige baan heeft gezocht nadat zij naar Nederland zijn gekomen. Dit geldt in grotere mate voor Bulgaarse respondenten waarbij meer dan twee derde werk heeft gezocht in Nederland. Dit komt eveneens overeen met het beeld uit de literatuur en diepte-interviews. Turks-Bulgaarse EU-arbeidsmigranten vinden bijvoorbeeld vaak aansluiting vinden bij de Turkse gemeenschap in Rotterdam vanwege de gedeelde taal en etnische achtergrond, aldus professionals.

Voor wat betreft de arbeidsomstandigheden komt uit de enquête naar voren dat over het algemeen een groot deel van de respondenten tevreden is met de situatie op het werk. Slechts een klein deel geeft aan problemen te hebben op het werk wat betreft werkdruk, sfeer, eerlijke behandeling, intimidatie, veiligheid, etc. Wanneer we deze cijfers afzetten tegen de *Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden* (NEA) dan zien we dat, hoewel het percentage absoluut gezien relatief laag is, de respondenten over het algemeen vaker ontevreden zijn over hun arbeidsomstandigheden dan gemiddeld in Nederland. Dat geldt in het bijzonder voor respondenten die niet in de BRP-geregistreerd zijn. Van deze respondenten geeft ongeveer een derde aan (zeer) ontevreden te zijn met de werksituatie. Tot slot blijkt uit de enquête dat niet-geregistreerde respondenten relatief vaak afhankelijk zijn van hun werkgever voor wat betreft hun woonsituatie. Dit kan bijvoorbeeld komen doordat zij een woning van de werkgever betrekken. De niet-geregistreerde EU-arbeidsmigranten zijn door deze afhankelijkheid

Samenvatting

eerder kwetsbaar kunnen zijn voor uitbuiting door de werkgever, blijkt ook uit de diepte-interviews.

Voor wat betreft de arbeidsmarktpositie van EU-arbeidsmigratie, constateren we een aantal schaduweffecten. Ten eerste wordt er door professionals melding gemaakt van malafide uitzendbureaus die EU-arbeidsmigranten in dienst hebben. Deze uitzendbureaus hebben vaak uitgebreide kennis van de wet en opereren in grijs gebied. Zo zouden veel van deze uitzendbureaus formeel minimumloon betalen maar wordt een deel van het inkomen op andere (niet toegestane) manieren ingehouden. Bijvoorbeeld door het vragen van een onredelijk hoge prijs voor woonruimte of het structureel laten uitvoeren van onbetaald overwerk. Uit de enquête blijkt dat ongeveer een derde van de respondenten voorzieningen afneemt bij de werkgever. Het grootste deel van de respondenten vindt dat deze voorzieningen in verhouding staan met de geleverde diensten. Uit de enquête valt niet op te maken in hoeveel gevallen er sprake is van uitbuiting.

Professionals geven aan dat het erg moeilijk is om misstanden aan te pakken doordat de betrokkenen bij arbeidsfraude goed op de hoogte zijn van de wetgeving, ze weten wat wel en niet mag en creëren met opzet ondoorzichtige structuren. Daarnaast spreken inspecteurs van SZW (voormalige Arbeidsinspectie) over een (te) zware bewijslast. Daarnaast ontstaan er steeds meer uitzendbureaus die actief zijn in Nederland maar in andere landen gevestigd zijn. Hierdoor is het moeilijk vaststellen of de regels waaronder deze arbeiders werken in overeenstemming zijn met de wet.

Sinds 01-2016 kan er gebruikt gemaakt worden van de wet aanpak schijnconstructies (WAS). Op het moment van schrijven is echter nog niet bekend in hoeverre deze wet effectief is. Eind 2018 wordt de evaluatie van de wet afgerond. Tot slot merken verschillende respondenten (die werkzaam zijn in verschillende sectoren) op dat veel misstanden rondom EU-arbeidsmigranten op het gebied van arbeid, verbonden lijken met een groep Turkse Rotterdammers. Zo zouden malafide uitzendbureaus vaak in eigendom zijn van deze groep. Ook begrijpen deze personen, vaak voormalig Turkse gastarbeiders, begrijpen in welke situatie de EU-arbeidsmigranten terecht komen en hierop weten in te spelen. Bovendien bestaan er sterke aanwijzingen dat een groot deel van de Bulgaarse EU-arbeidsmigranten van etnisch Turkse origine is.

Concluderend kan er gesteld worden dat de arbeidsmarktpositie van EU-arbeidsmigranten in Rotterdam relatief goed is. Tegelijkertijd zien we dat

Samenvatting

het aandeel respondenten dat niet tevreden is met de werksituatie groter is dan gemiddeld in Nederland. Ook zijn er aanwijzingen dat kleine groepen in een kwetsbare positie verkeren waarin zij vatbaar zijn voor uitbuiting, bijvoorbeeld doordat zij niet in de BRP geregistreerd zijn, afhankelijk zijn van de werkgever voor bijvoorbeeld huisvesting en de toenemende concurrentie binnen lagere segmenten op de arbeidsmarkt als gevolg van het wegvallen van de tewerkstelling verplichting voor Bulgaren en Roemenen in Nederland. Daarnaast is er een relatief klein deel dat zich bewust niet inschrijft om buiten beeld van de instanties te blijven.

Woonomstandigheden

De woonomstandigheden van EU-arbeidsmigranten hangen in grote mate samen met de arbeidsmarktpositie. Eerder zagen we al dat EU-arbeidsmigranten met name actief zijn in lagere segmenten van de arbeidsmarkt. Zowel uit de literatuur als uit de enquête blijkt dat het grootste deel van de EU-arbeidsmigranten in een particuliere huurwoning woont in het goedkope segment. Zo komt uit de enquête naar voren dat in het bijzonder jongeren, laagopgeleiden en niet-geregistreerde respondenten relatief goedkope woningen huren (een huurprijs van €400,- of minder per maand). Dit geldt voor ruim twee derde van de niet-geregistreerde respondenten.

Ten opzichte van het gemiddelde in Rotterdam zien we een grote oververtegenwoordiging van EU-arbeidsmigranten die in een particuliere huurwoning wonen en een ondervertegenwoordiging van mensen die wonen in een sociale huur- of koopwoning. Daarnaast zien we dat personen die niet in de BRP geregistreerd staan, relatief vaak in een woning van de werkgever wonen. Uit zowel de enquête als de diepte-interviews komt het beeld naar voren dat een deel van de Poolse EU-arbeidsmigranten die al langer in Rotterdam woonachtig zijn, al verder zijn qua wooncarrière. Zo wonen zij vaker in sociale huurwoningen en koopwoningen dan de andere onderscheiden groepen. Om een sociale huurwoning of koopwoning te kunnen betrekken is uitgebreide kennis van de manier waarop de Nederlandse woningmarkt werkt, vereist. Als verklaring hiervoor geven de meeste professionals aan dat dit komt doordat Polen al langer zonder tewerkstellingsvergunning in Nederland mogen werken dan bijvoorbeeld Bulgaren en Roemenen, daarom dus vaak al langer in Nederland zijn en daardoor meer geklommen zijn in vergelijking met meer recent aangekomen groepen. Desondanks zien we

ook dat een relatief groot deel van recent aangekomen Poolse respondenten in een hotel of hostel woont.

In het onderzoek is aan de respondenten gevraagd in hoeverre zij tevreden zijn met de woonsituatie en andere factoren die samenhangen met woongenot. Over het algemeen is een groot deel van de respondenten (70 – 80 procent) (zeer) tevreden over de woonsituatie. Zo is een groot deel het eens met de prijs die zij betalen voor de huurwoning. Wanneer we kijken naar de groep die niet tevreden is met de situatie dan zien we dat dit vooral niet-geregistreerde respondenten en respondenten die relatief kort in Rotterdam verblijven, betreft. Circa 40 procent van de niet-geregistreerde respondenten is niet tevreden met de woonsituatie. Ook blijkt uit de enquête dat bij ruim twintig procent van de niet-geregistreerde respondenten de huiseigenaar niet toestaat dat zij zich registeren bij de gemeente. Onder andere groepen is dit percentage veel lager. Met andere woorden, het niet-geregistreerd zijn, lijkt in een aantal gevallen samen te hangen met de ontevredenheid over de woonsituatie.

Uit gesprekken met professionals blijkt dat de bij hen bekende EU-arbeidsmigranten voornamelijk woonachtig zijn in Rotterdam-Zuid (Charlois en de Tarwewijk) en Rotterdam-West (Delfshaven). Dit is tevens bekend uit statistieken van de gemeente Rotterdam en wordt opnieuw bevestigd in onze enquête. Veel professionals geven bovendien aan dat Bulgaarse EU-arbeidsmigranten vaak aansluiting vinden bij een groep Turkse Rotterdammers ook wat betreft huisvesting. Hierbij dient opgemerkt te worden dat een groot deel van de Bulgaarse EU-arbeidsmigranten van etnisch Turkse afkomst is.

Van de deelnemers van de enquête woont meer dan een derde in Rotterdam-Zuid, iets minder dan een kwart in Rotterdam-West. Een groot deel van de respondenten wil de postcode niet opgeven vanwege privacy redenen. Professionals merken op dat ondanks het bestaan van de Rotterdamwet, veel EU-arbeidsmigranten in particuliere huurwoningen in deze gebieden wonen (waar zij zich vervolgens niet mogen registreren omdat zij niet voldoen aan de voorwaarden). Volgens de professionals komt dit doordat hier de goedkoopste woningen zijn. Met name voor mensen aan de onderkant van de arbeidsmarkt wordt een goedkope woning vaak belangrijker gevonden dan het voldoen aan de regels.

Er zijn een aantal schaduweffecten te benoemen die samenhangen met de woonsituatie van EU-arbeidsmigranten in Rotterdam. Deze houden in bijna alle gevallen verband met het niet-ingeschreven staan. Zo merken

Samenvatting

professionals op dat de aanwezigheid van niet-ingeschreven personen in een wijk kan leiden tot gevaar voor de veiligheid door overbewoning, een toename van (geluids)overlast en andere vormen van overlast door onrechtmatig gebruik van de woning voor niet-toegestane doeleinden (bijvoorbeeld als illegaal bordeel).

Criminaliteit

Op het gebied van criminaliteit zijn de meeste groepen EU-arbeidsmigranten in Rotterdam ondervertegenwoordigd in vergelijking met het gemiddelde in Rotterdam. In 2014 is 1,9 procent van de bevolking in Rotterdam (van twaalf jaar en ouder) geregistreerd als verdachte van een misdrijf. Van de Rotterdammers met een Poolse achtergrond is in 2014 een kleiner dan gemiddeld deel verdacht (1,5 procent). Ook het verdachtenpercentage onder Rotterdammers met een Roemeense achtergrond is lager dan gemiddeld, namelijk 1,3 procent in 2014. Dit percentage ligt bij Rotterdammers met een Bulgaarse achtergrond iets hoger met 3,0 procent in 2014. Deze groep heeft het hoogste percentage verdachten in vergelijking met andere Rotterdammers met een EU-achtergrond. Van de overige EU-arbeidsmigranten is in 2014 1,1 procent verdacht van een misdrijf. Dit beeld wordt bevestigd in de gesprekken met professionals. Zij geven aan dat Poolse EU-arbeidsmigranten relatief weinig betrokken zijn bij criminaliteit.

De professionals geven aan dat hoewel het relatief goed gaat met EU-arbeidsmigranten in Rotterdam, er een aantal schaduwzijden bestaan. Vooral wanneer het prostitutie en (daarmee samenhangend) mensenhandel betreft, zijn relatief vaak EU-arbeidsmigranten betrokken. Daarnaast merken verschillende professionals op dat als gevolg van toegenomen concurrentie op de arbeidsmarkt en de onzekere omstandigheden waaronder EU-arbeidsmigranten werkzaam zijn (vanwege korte, flexibele dienstverbanden), zij meer gevaar lopen dakloos te worden en op straat te leven. Medewerkers van de politie geven aan dat het moeilijk is om op te treden tegen dit soort problematiek. Vaak is er sprake van een taalbarrière en is het lastig de juiste hulp aan niet-ingezetenen te geven omdat zij een andere status hebben voor de wet dan ingezetenen. Ook is er vaak sprake van een combinatie van alcoholverslaving en psychische (stress gerelateerde) klachten.

Een professional heeft de afgelopen jaren een grote toename van het aantal illegale prostitutiezaken waar EU-arbeidsmigranten bij betrokken

Samenvatting

zijn, waargenomen. Veruit het grootste deel van deze zaken betreft Roemeense vrouwen die in de illegale prostitutie branche actief zijn. Een andere professional bevestigt dit beeld. Deze professional geeft aan dat bij huisbezoeken bij Roemeense EU-arbeidsmigranten de woonruimte relatief vaak als (illegale) werkruimte voor prostituees wordt gebruikt. Afgezien van personen met de Roemeense nationaliteit, worden ook personen met een Bulgaarse en Hongaarse nationaliteit relatief vaak aangetroffen binnen deze illegale bordelen. De faciliteerders van illegale prostitutie zouden vaak personen zijn met een Turkse achtergrond, aldus professionals. Zij voeren op de achtergrond de regie. Voor de politie is het vaak moeilijk om te achterhalen wie er precies achter een illegaal bordeel zit. De illegale bordelen worden meestal onder een andere naam verhuurd waardoor de echte baas/faciliteerder nergens op papier voorkomt. Betrokken professionals merken op dat het momenteel ontbreekt aan een effectieve aanpak van illegale prostitutie door het gebrek aan capaciteit bij de politie en niet-effectieve regelgeving.

Opvoeding en Onderwijs

In overleg met de opdrachtgever is besloten minder aandacht te besteden aan schaduweffecten rondom opvoeding en onderwijs. Op basis van eerdere onderzoeken en verkennende gesprekken met professionals is namelijk gebleken dat de problematiek in Rotterdam qua onderwijs en opvoeding beperkt is. Risbo heeft eerder onderzoek gedaan waarbij specifiek is gekeken naar ongeregistreerde kinderen van EU-arbeidsmigranten en de onderwijspositie van kinderen van EU-arbeidsmigranten in het algemeen (Seidler et al., 2015). Uit dit onderzoek kwam naar voren dat de problematiek rondom kinderen van EU-arbeidsmigranten relatief beperkt lijkt. Op basis van het onderzoek werd gesteld dat er geen sterke aanwijzingen zijn dat Rotterdam te kampen heeft met grote groepen; a) niet-geregistreerde en niet-schoolgaande leerplichtige kinderen van EU-migranten; b) niet-geregistreerde wel-schoolgaande leerplichtige kinderen van EU-migranten en c) niet-geregistreerde kinderen/jeugdigen zonder voogden.

1.1 Aanleiding

Het beeld bestaat dat EU-arbeidsmigranten steeds beter de weg weten te vinden in Rotterdam en dat de gemeente een doeltreffend beleid heeft ontwikkeld ten aanzien van deze groep. Ondanks dat het met een groot deel van de EU-arbeidsmigranten goed lijkt te gaan, bestaan er nog een aantal gebieden waar mogelijk niet wenselijke situaties relatief vaker voorkomen. Eens in de zoveel tijd wordt in de media melding gemaakt van incidenten zoals erbarmelijke woonomstandigheden, sociale voorzieningen misbruik, arbeidsuitbuiting, overlast en crimineel gedrag. In sommige gevallen gaat het om incidenten die veroorzaakt worden door EU-migranten. In andere gevallen gaat het om situaties waarbij EU-migranten slachtoffer zijn van uitbuiting en criminaliteit. De gemeente Rotterdam wil graag inzicht krijgen in dit soort onwenselijke situaties om beter te kunnen handhaven en beleid te formuleren dat zoveel mogelijk aansluit bij de praktijk. Centraal in dit onderzoek staan de schaduwzijden van EU-arbeidsmigratie in Rotterdam. Hiermee worden alle onwenselijke omstandigheden in de Rotterdamse maatschappij bedoeld waar EU-arbeidsmigranten bij betrokken zijn, hetzij als slachtoffer, hetzij als dader of als gevolg van de omstandigheden waarin men leeft. Samenhangend met de schaduwzijden van EU-arbeidsmigratie is het buiten zicht blijven van personen doordat zij niet geregistreerd staan in de Basisregistratie Personen (BRP). Hierdoor kan een deel van de in Rotterdam woonachtige EU-arbeidsmigranten buiten beeld blijven van de instanties waardoor zij kwetsbaar zijn voor uitbuiting. Voor de gemeente Rotterdam ontstaat hiermee de onwenselijke situatie dat er mensen in de gemeente verblijven waarvan men niet op de hoogte is. Dit kan gevolgen hebben voor de (brand)veiligheid en leefbaarheid. Doel van dit onderzoek is om zicht te krijgen op de schaduweffecten die bestaan omtrent EU-arbeidsmigratie in de Rotterdamse maatschappij. De schaduweffecten die onderzocht worden, sluiten aan bij de aandachtsgebieden die in de huidige Uitvoeringsagenda EU-arbeidsmigratie 2015 – 2018 zijn opgenomen: arbeidsuitbuiting, woonoverlast, sociale voorzieningengebruik en op het gebied van veiligheid (Gemeente Rotterdam, 2016). In paragraaf 1.2 wordt de onderzoeksopzet besproken.

1.2 Methode van onderzoek

Doel en vraagstelling

Primair doel van dit onderzoek is inzicht vergroten in de aard, mechanismen en frequenties van de bestaande schaduweffecten die betrekking hebben op EU-arbeidsmigranten in Rotterdam. Een subdoel is het krijgen van een indicatie van de omvang van de in Rotterdam aanwezige EU-arbeidsmigranten. Om deze doelstellingen te bereiken zijn onderstaande onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Hoe gaat het over het algemeen met de EU-arbeidsmigranten in Rotterdam op het gebied van arbeid (werk en arbeidsverleden), wonen, onderwijs, financiële situatie en sociaal-culturele integratie?
2. a) Welke schaduweffecten (problemen en knelpunten) zijn er bekend met betrekking tot arbeid, wonen, sociale voorzieningengebruik en veiligheid waar EU-arbeidsmigranten in Rotterdam bij betrokken zijn?
b) Wat is de aard, achtergrond en frequentie van deze situaties?
3. In hoeverre staan de in Rotterdam aanwezige EU-arbeidsmigranten bij de gemeente ingeschreven in de BRP of RNI?

Onderzoeksopzet

Het onderzoek kent een driedelige opzet. Het onderzoek is aangevangen met een bronnenonderzoek waarbij in recente literatuur is gekeken naar de positie van EU-arbeidsmigranten in Nederland en Rotterdam. Hierbij is in het bijzonder gekeken naar wat er bekend is over schaduweffecten. De uitkomsten uit het bronnenonderzoek zijn gebruikt om een interviewleidraad te construeren en om tot een selectie van relevante experts te komen. Vervolgens zijn er diepte-interviews afgenomen met zeventien professionals die werkzaam zijn in verschillende vakgebieden. Er is onder andere gesproken met meerdere medewerkers van de gemeente Rotterdam, politie, Inspectie SZW (voormalige arbeidsinspectie), Jeugdbescherming Rotterdam Rijnmond en een medewerker van een stichting die zich inzet voor EU-migranten in Nederland.² De gesprekken met respondenten zijn letterlijk uitgewerkt en vervolgens geanalyseerd.

De uitkomsten van het bronnenonderzoek en de diepte-interviews met experts zijn leidend geweest bij het vormgeven van de enquête die gebruikt is binnen dit onderzoek. Doel van de enquête was om meer inzicht te verkrijgen in de frequentie waarin onwenselijke situaties

² In tabel b1.1. in de bijlage is een geanonimiseerde respondententabel opgenomen.

voorkomen en om een beter beeld te krijgen van de mate waarin EU-arbeidsmigranten in de BRP-geregistreerd staan. De enquête is afgenomen onder EU-arbeidsmigranten die woonachtig zijn in de gemeente Rotterdam van Poolse, Roemeense of Bulgaarse herkomst, dit heeft uiteindelijk geresulteerd in 338 bruikbare vragenlijsten. De uitkomsten van de onderzoeksdelen worden samen gepresenteerd in afzonderlijke hoofdstukken waarin een specifiek thema (arbeid, wonen en veiligheid) centraal staat.

Data

Een onderdeel van dit onderzoek betreft een survey onder EU-arbeidsmigranten die woonachtig zijn in Rotterdam. Er is een vragenlijst afgenomen onder 338 respondenten met een Poolse, Bulgaarse of Roemeense achtergrond. De data is verzameld met behulp van enquêteurs die zelf een Poolse, Bulgaarse of Roemeense achtergrond hebben, of één van de talen spreken. De enquêteurs zijn door Risbo getraind, begeleid en gecontroleerd tijdens het veldwerk. Op deze manier konden respondenten in hun eigen taal antwoorden en kon verwarring rondom vragen verholpen worden. In tabel 1.1 is een overzicht gegeven van de achtergrondkenmerken van de respondenten.

Tabel 1.1: Achtergrondgegevens respondenten

Land van herkomst		Totaal		Polen		Bulgarije		Roemenië	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Totaal		338	100	189	100	108	100	41	100
Geslacht	man	166	49,1	93	49,2	52	48,1	21	51,2
	vrouw	172	50,9	96	50,8	56	51,9	20	48,8
Leeftijd	<18	2	0,6	1	0,5	1	0,9	0	-
	18 t/m 24	70	20,7	26	13,8	36	33,3	8	19,5
	25 t/m 29	77	22,8	36	19,0	31	28,7	10	24,4
	30 t/m 34	61	18,0	42	22,2	11	10,2	8	19,5
	35 t/m 39	40	11,8	25	13,2	10	9,3	5	12,2
	40 t/m 44	33	9,8	21	11,1	8	7,4	4	9,8
	45 t/m 49	19	5,6	15	7,9	3	2,8	1	2,4
	50 t/m 64	33	9,8	21	11,1	7	6,5	5	12,2
	>65	2	0,6	2	1,1	0	-	0	-
	Onbekend	1	,3	0	-	1	,9	0	-
Opleidings-niveau	po	10	3,0	6	3,2	0	-	4	9,8
	vo	26	7,7	9	4,8	11	10,2	6	14,6
	mbo	141	41,7	92	48,7	33	30,6	16	39,0
	ho/wo	154	45,6	75	39,7	64	59,3	15	36,6
	onbekend	7	2,1	7	3,7	0	-	0	-

Bron: Risbo, eigen bewerking

Er zijn in totaal 338 respondenten bij het onderzoek betrokken waaronder 189 Poolse, 108 Bulgaarse en 41 Roemeense Rotterdammers. Gekeken naar de verdeling naar geslacht dan zien we dat er zijn iets meer vrouwelijke dan mannelijke deelnemers zijn (172 vrouwen, tegenover 166 mannen). Wanneer we kijken naar de

leeftijdsverdeling dan zien we een relatief grote groep jongvolwassenen. Iets meer dan 40 procent is tussen de 18 en 29 jaar oud. Onder de groep Bulgaarse Rotterdammers is het aandeel jongvolwassenen met 62,0 procent het grootst. Een beperkt deel van de respondenten is 45 jaar of ouder (16,3 procent), het betreft binnen deze groep met name Poolse Rotterdammers.

Gekeken naar opleidingsniveau, heeft het grootste gedeelte van de respondenten een mbo- of een opleiding in het hoger onderwijs afgerond (respectievelijk 41,7 procent en 45,6 procent).³ Uit onderzoek van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) komt naar voren dat, landelijk gezien, relatief weinig EU-arbeidsmigranten hoog opgeleid zijn. Ongeveer een op de vijf EU-arbeidsmigranten is hoger opgeleid (Kremer & Schrijvers, 2014). In de respondentengroep lijkt dus een oververtegenwoordiging van hoger opgeleiden te zijn. Dit kan een gevolg zijn van de methode van dataverzameling waarbij gebruik is gemaakt van internationale studenten (die buiten hun eigen netwerk respondenten hebben gezocht).

Onder de groep Poolse respondenten zien we een relatief groot deel met een mbo-opleiding (48,7 procent). Bij de Bulgaarse respondenten is het merendeel opgeleid in het hoger onderwijs (59,3 procent). Het aandeel EU-arbeidsmigranten met alleen een po- of vo-diploma is relatief beperkt. Het betreft circa elf procent van de respondenten. Dit aandeel is iets hoger onder Rotterdammers met een Roemeense achtergrond (24,4 procent met een po- of vo-opleiding).

Representativiteit

Een belangrijke vraag is of de 338 respondenten in ons onderzoek representatief zijn voor alle EU-arbeidsmigranten (uit Polen, Bulgarije en Roemenië) in Rotterdam. Met andere woorden, zijn de respondenten in ons onderzoek een goede afspiegeling van de totale groep EU-arbeidsmigranten in Rotterdam en zijn de resultaten daarmee te generaliseren naar de totale populatie? Op deze vraag is geen eenduidig antwoord mogelijk. In veel kwantitatief survey onderzoek wordt geprobeerd de representativiteit te waarborgen door het trekken van een aselechte steekproef uit de populatie waar men onderzoek naar wil doen. Achteraf is het dan mogelijk om de responsgroep te vergelijken (op achtergrondkenmerken) met de gehele populatie. Indien de groepen qua achtergrondkenmerken min of meer overeenkomen dan mag veelal

³ In de enquête is de vraag met betrekking tot de hoogst behaalde opleiding aangepast aan het schoolstelsel in het betreffende land. Dit is meegenomen in de analyse.

aangenomen worden dat de responsgroep representatief is. In voorliggend onderzoek is een dergelijke werkwijze echter niet mogelijk omdat er geen sluitende registratie voorhanden is waarin alle in Rotterdam verblijvende EU-arbeidsmigranten in staan. Het is bekend dat een deel van de EU-arbeidsmigranten (zowel op nationaal als op gemeentelijk niveau) zich niet registreren in de BRP (de combinatie van de gemeentelijke GBA en de RNI) ondanks dat dit wel verplicht is bij een voorgenomen verblijf van vier maanden of langer in Nederland. Een belangrijk deel van het onderzoek richt bovendien op deze groep niet-geregistreerde EU-arbeidsmigranten in combinatie met mogelijke schaduweffecten. Om een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de groep EU-arbeidsmigranten in Rotterdam, is via verschillende kanalen en netwerken naar respondenten gezocht en is het veldwerk op verschillende locaties uitgevoerd. Vanwege de focus van het onderzoek is bovendien gekeken naar een deel van de populatie EU-arbeidsmigranten waarvan verwacht wordt dat zij eerder te maken krijgen met onwenselijke situaties als gevolg van hun relatief zwakke positie. Dit deel van de populatie EU-arbeidsmigranten is echter niet representatief voor de gehele groep EU-arbeidsmigranten in Rotterdam. Uit verschillende statistieken blijkt dat het met een relatief groot deel van de populatie EU-arbeidsmigranten in Rotterdam goed gaat wanneer deze afgezet worden tegen de gemiddelden van de algehele Rotterdamse populatie.

1.3 Leeswijzer

In de volgende hoofdstukken wordt ingegaan op schaduweffecten rondom EU-arbeidsmigratie. In hoofdstuk 2 wordt op basis van literatuur, statistieken en de enquête gekeken naar de omvang, de verblijfsduur, registratie in de BRP/RNI en schaduweffecten als gevolg van non-registratie van EU-arbeidsmigranten in Nederland en Rotterdam. In hoofdstuk 3 en 4 wordt ingegaan op de arbeidsmarktpositie en woonsituatie van EU-arbeidsmigranten in Nederland en Rotterdam en mogelijke schaduweffecten op basis van geraadpleegde literatuur, interviews met professionals en de enquête. In hoofdstuk 5 wordt ingegaan op veiligheid en de criminaliteitsgraad op basis van literatuur, interviews en rechtbankverslagen. Hoofdstuk 6 gaat over opvoeding en onderwijs. Dit hoofdstuk is van beperkte omvang omdat uit eerder recent onderzoek is gebleken er weinig problematiek bekend is in Rotterdam.

De hoofdstukken worden aangevangen met een paragraaf over de nationale situatie, vervolgens wordt ingegaan op de Rotterdamse context en mogelijke schaduweffecten. Elk hoofdstuk sluit af met een conclusie. Het beeld kan ontstaan dat het slecht gaat met EU-arbeidsmigranten in Rotterdam omdat de focus ligt op schaduweffecten. Dit beeld verdient echter enige nuancering. Vanwege de focus op schaduwzijden is het logisch dat er veel aandacht is voor praktijken die niet goed gaan. Veel van de bevroagde professionals in dit onderzoek zijn vanuit hun professie betrokken bij de bestrijding van criminaliteit, overlast of andere onwenselijke praktijken. Zij geven dan ook vaak aan dat zij geen representatief beeld hebben van de situatie van EU-arbeidsmigranten omdat zij vanwege beroepsmatige redenen bij de negatieve gevallen betrokken zijn. Door gebruik te maken van statistieken wordt de relatieve omvang van de schaduweffecten in perspectief geplaatst. In hoofdstuk 7 wordt een algemene conclusie gegeven over het gehele onderzoek.

Omvang, verblijf en registratie van EU-arbeidsmigranten in Rotterdam

De afgelopen jaren is een groot aantal onderzoeken verschenen waarbij arbeidsmigranten uit de nieuwe EU-landen centraal staan. Het is belangrijk hierbij op te merken dat bijna alle literatuur gericht is op Poolse, Bulgaarse en Roemeense EU-migranten. Ook binnen het veldwerk voor dit onderzoek is er met name gesproken met en over Rotterdammers met een Poolse, Bulgaarse of Roemeense nationaliteit. De focus ligt op deze groepen omdat er sinds de uitbreiding van de Europese Unie in 2004, 2007 en 2013⁴ juist uit deze landen relatief veel migranten naar Nederland en Rotterdam zijn gekomen. In dit hoofdstuk wordt gekeken naar de omvang van de groep EU-arbeidsmigranten in Rotterdam, de verblijfsduur in Nederland en Rotterdam en de mate van registratie in de BRP evenals schaduweffecten die samenhangen met (non) registratie in de BRP.

2.1 Omvang

Een terugkerend onderwerp bij onderzoek naar EU-arbeidsmigranten in Nederland betreft de omvang van deze groepen. Duidelijk is dat sinds de uitbreiding van de Europese Unie omvangrijke groepen migranten naar Nederland en Rotterdam zijn gekomen en dat als gevolg van deze migratie het aantal in Nederland verblijvende personen uit deze landen zeer sterk gestegen is. Sinds er vrij verkeer van personen is tussen de EU-lidstaten, is het echter onduidelijk om hoeveel personen het precies gaat. In de officiële bevolkingsstatistieken van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) worden de bevolkingsaantallen tot op de persoon nauwkeurig geregistreerd. Zo kan via de website van CBS achterhaald worden dat per 1 januari 2016 in Nederland 117.269 Polen van de eerste generatie wonen en dat er daarvan 6.931 in Rotterdam wonen. In deze officiële bevolkingsaantallen zijn echter uitsluitend personen opgenomen die staan geregistreerd in het bevolkingsregister van een Nederlandse gemeente. In principe is iedere migrant met een (voorgenomen) verblijf in Nederland van minimaal vier maanden verplicht zich bij een

⁴ Op 1 mei 2004 treden Grieks-Cyprus, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Slovenië, Slowakije en Tsjechië toe tot de Europese Unie. Per 1 januari 2007 volgen Bulgarije en Roemenië en per 1 juli 2013 Kroatië.

gemeentelijk bevolkingsregister in te schrijven. Na de uitbreiding van de EU werd echter al snel duidelijk dat veel (arbeids)migranten zich niet bij een gemeente inschreven bijvoorbeeld omdat zij van plan waren binnen vier maanden terug te keren naar het land van herkomst of daadwerkelijk korter dan vier maanden in Nederland verbleven. Het gevolg was (en is) dat er in Nederland en Rotterdam (grote) groepen personen verblijven die buiten het zicht van (gemeentelijke) registraties en instanties blijven. Hiermee ontstaat de onwenselijke situatie dat er mensen in de gemeente verblijven waarvan men niet op de hoogte is.

Registratie in de gemeentelijke BRP, RNI en REVA

Zoals gezegd speelt de vraag over het daadwerkelijke aantal in Nederland verblijvende aantal EU-migranten al sinds de uitbreiding van de EU in 2004. Onder andere om meer zicht te krijgen op de groep migranten die kort in Nederland verblijft, is begin 2014 de nieuwe wet Basisregistratie Personen (BRP) in werking getreden. Deze wet vervangt de Wet Gemeentelijke Basisadministratie persoonsgegevens (Wet GBA). In de nieuwe Basisregistratie Personen (BRP) kunnen zowel ingezetenen (in de gemeentelijke BRP) en niet-ingezetenen (in de RNI) worden geregistreerd. Tot 2014 moesten migranten die van plan waren vier maanden of langer in Nederland te gaan wonen zich inschrijven in de GBA. Voor migranten die (van plan waren) korter dan vier maanden in Nederland te verblijven was inschrijven niet nodig. Voor migranten die van plan zijn langere tijd in Nederland te verblijven is er in 2014 weinig veranderd. Zij moeten zich inschrijven in de gemeentelijke BRP. Men dient zich dan in te schrijven bij de gemeente op het adres waar men werkelijk woont. Iedereen is verplicht dit binnen vijf dagen na aankomst in Nederland te doen. Personen die zijn ingeschreven in de gemeentelijke BRP worden aangeduid met de term ingezetenen.

RNI en REVA

Sinds 6 januari 2014 is het bij achttien gemeenten (waaronder Rotterdam) ook mogelijk om geregistreerd te worden in de Registratie Niet Ingezetenen (RNI). De RNI is er voor personen die niet of korter dan vier maanden in Nederland wonen maar wel een relatie met Nederland hebben. Personen die in de RNI geregistreerd staan, worden niet-ingezetenen genoemd. Voor inschrijving in de RNI is een geldig legitimatiebewijs en het woonadres in het herkomstland vereist. Direct bij inschrijving in de RNI wordt een Burgerservicenummer toegekend. Er zijn inmiddels negentien RNI-gemeenten in Nederland. In de RNI wordt

in principe geen verblijfsadres van de migranten geregistreerd. De RNI geeft dus wel inzicht in aantallen migranten die voor kortere tijd in Nederland verblijven (of verbleven) maar biedt voor gemeenten nauwelijks houvast bij de inschatting van het daadwerkelijke aantal EU-migranten dat in de gemeente verblijft. Om beter zicht te krijgen op de verblijfplaats van EU-arbeidsmigranten en om te kunnen controleren dat de leefsituatie voldoet aan wet- en regelgeving neemt de gemeente Rotterdam sinds begin 2014 daarom ook deel aan REVA (Registratie Eerste VerblijfsAdres).⁵ In het kader van REVA wordt aan iedereen die zich in de RNI registreert, dus ook aan EU-arbeidsmigranten, gevraagd waar zij verblijven op het moment dat zij een BSN-nummer aanvragen.⁶ Belangrijk om op te merken is dat de REVA niet landelijk dekkend is en niet verplicht. De gegevens uit de REVA kunnen daardoor niet als sluitend en volledig gezien worden.

De RNI/REVA vormt samen met het de gemeentelijke BRP (GBA) de BRP. Wanneer iemand niet in de BRP geregistreerd staat, ontvangt hij/zij geen BSN en blijft daarmee buiten beeld bij de instanties en kan geen verzekeren of toeslagen en dergelijke aanvragen. Het is mogelijk dat personen die niet geregistreerd staat een BSN hebben wanneer zij in het verleden een bezoek aan Nederland hebben gebracht en toen wel ingeschreven hebben gestaan. Bij dit eerdere bezoek kunnen zij een BSN ontvangen hebben wat bij een later bezoek opnieuw gebruikt wordt.

Ingezeten en Niet-Ingezeten: cijfers

Sinds de uitbreiding van de Europese Unie met de Midden- en Oost-Europese landen zijn omvangrijke aantallen migranten naar Rotterdam gekomen. Tabel 2.1 geeft een overzicht van de ingezetenen en de niet-ingezetenen uit de Midden- en Oost-Europese EU landen in Rotterdam per 31-12-2015.

⁵ In eerste instantie waren er vijf pilot gemeenten (Den Haag, Rotterdam, Schiedam, Vlaardingen en Westland). Inmiddels zijn alle RNI-loketten aangesloten op REVA.

⁶ Bij een RNI-inschrijving in Rotterdam wordt tevens gecontroleerd of het opgegeven eerste verblijfsadres een 'terecht' adres is. Met andere woorden; of het adres überhaupt bestaat, het geen leegstaand pand betreft en er niet te veel mensen wonen. En belangrijk: of het adres niet binnen de Rotterdamwet als kwetsbaar aangewezen gebieden ligt.

Tabel 2.1: EU-migranten in Rotterdam naar nationaliteit, per 31 december 2015

	Ingezetenen (gemeentelijk BRP)	Niet-Ingezetenen (REVA) ⁷
EU-11	13.737	2.306
<i>waaronder</i>		
Polen	7.022	1.389
Bulgarije	2.571	160
Roemenië	844	201
Hongarije	1.107	233
Litouwen	586	83
Slowakije	307	79
Tsjechië	185	21
Letland	455	41
Slovenië	135	22
Estland	94	-
Kroatië	431	77

Bron: Monitor EU-arbeidsmigratie 2015, gemeente Rotterdam

De gegevens uit de BRP en REVA laten zien dat in Rotterdam een substantieel aantal EU-arbeidsmigranten verblijft. Zowel in de BRP als in REVA zijn Polen daarbij veruit de grootste groep.

Schatting van geregistreerde en niet-geregistreerde EU-migranten in Rotterdam

De cijfermatige ontwikkelingen die hierboven zijn gepresenteerd hebben betrekking op inwoners van Rotterdam volgens de BRP en REVA. Uit eerder onderzoek blijkt dat een deel van de EU-arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa zich niet in de BRP of REVA inschrijft.

Bovenstaande cijfers geven dus nog steeds geen volledig beeld van de omvang van de groep Midden- en Oost-Europeanen die in de gemeente Rotterdam verblijft.

Om een indicatie te krijgen van de omvang van deze groep zijn in het verleden diverse schattingen gedaan. De meest bekende schatting van het totale aantal Midden- en Oost-Europeanen in Nederland is de schatting van Van der Heijden uit 2013. Op basis van de capture-recapture methode wordt geschat dat er in 2010 in totaal (ingezetenen en niet-ingezetenen) 341.100 Midden- en Oost-Europeanen uit de nieuwe EU-landen in Nederland verblijven. Daarvan woont naar schatting 11 procent (37.520 personen) in de politieregio Rotterdam-Rijnmond.

Mede naar aanleiding van dit onderzoek heeft het Ministerie van SZW opdracht gegeven aan het CBS om een Migrantenmonitor te

⁷ Inschrijvingen in REVA in Nederland met een Rotterdams adres tot en met 31 december 2015. In 2016 is het aantal inschrijvers in REVA met een Midden- of Oost-Europese nationaliteit 2.305. In totaal hebben zich in de periode 2014 t/m 2016 4.611 migranten met een Midden- of Oost-Europese nationaliteit in REVA ingeschreven.

ontwikkelen. Deze monitor biedt meer zicht op de arbeidssituatie van migranten uit de Europese Unie (EU) in Nederland. In het onderzoek heeft het CBS gekeken naar personen die volgens de Gemeentelijke Basis Administratie (GBA) geboren zijn in een andere EU-lidstaat en van wie ook minimaal één ouder in het buitenland geboren is (eerste generatie).⁸ Daarnaast zijn er ook werknemers die niet bij een gemeente ingeschreven staan, maar volgens de polis-administratie van het UWV wel in Nederland werken en een nationaliteit van een andere EU-lidstaat hebben. De resultaten uit dit onderzoek geven een ondergrens aan van het aantal mensen uit de EU-lidstaten dat in Nederland woont of werkt. Ze zijn hier immers geregistreerd. In het onderzoek wordt onderscheid gemaakt naar herkomstgebied. Er worden onder andere gegevens gepresenteerd over de nieuwe lidstaten uit Midden- en Oost-Europa (EU-10/11⁹) (CBS, 2013). In 2013 zijn de eerste resultaten over 2007-2012 van dit onderzoek gepresenteerd. De conclusie van dat onderzoek was dat het totaal aantal migranten uit EU-landen in deze periode (sterk) stijgt en dat deze toename vooral was toe te schrijven aan een stijging van het aantal migranten uit de tien nieuwe lidstaten. Deze groep groeide namelijk van 97.530 in het eerste kwartaal van 2007 naar 236.620 personen in het eerste kwartaal van 2012. Uit de meest recente publicatie van de migrantenmonitor (CBS, februari 2017) blijkt dat dit aantal sindsdien verder is gestegen naar 299.470 in het vierde kwartaal van 2015.

CBS laat in de Migrantenmonitor 2014-2015 zien dat van de EU-migranten uit Midden- en Oost-Europa 36 procent niet is ingeschreven in de BRP maar wel in Nederland is geregistreerd (als bijvoorbeeld werknemer). Tussen de diverse herkomstlanden zien we behoorlijke verschillen in het aandeel dat al dan niet is ingeschreven in de BRP (zie tabel 2.2). Als we ervan uitgaan dat deze landelijke cijfers ook van toepassing zijn op de Midden- en Oost-Europese EU-migrant in Rotterdam zou dat betekenen dat er naast de 13.737 in de BRP geregistreerde EU-migranten er ruim 7.000 niet in de BRP ingeschreven EU-migranten in Rotterdam verblijven. In totaal zouden er in Rotterdam dan 20.755 EU-migranten wonen die in de BRP of bijvoorbeeld als werknemer in Nederland staan geregistreerd.

⁸ Sinds 01-01-2014 is de GBA vervangen door de Basisregistratie Personen (BRP). Omdat het hier genoemde onderzoek over de periode voor 2014 bericht, wordt hier gesproken over de GBA.

⁹ Sinds juli 2013 is dit de EU-11 door de uitbreiding met Kroatië.

Tabel 2.2: EU-migranten in Rotterdam

	Migrantenmonitor (2015, kwartaal 4)				Rotterdam, 31 december 2015		
	totaal	Ingeschreven in BRP	Niet ingeschreven in BRP	factor	Ingeschreven in BRP 1 ^e generatie	Niet ingeschreven in BRP (schatting)	Totaal
EU-11	299.470	191.750	107.720		13.737	7.018	20.755
<i>waaronder</i>							
Polen	205.010	117.270	87.740	1,748	7.022	5.254	12.276
Bulgarije	23.640	21.820	1.820	1,083	2.571	214	2.785
Roemenië	22.470	17.820	4.650	1,261	844	220	1.064
Hongarije	18.070	13.810	4.260	1,308	1.107	341	1.448
vm. Tsjecho-Slowakije	15.280	10.750	4.530	1,421	492	207	699
overige EU11	15.000	10.280	4.720	1,459	1.701	781	2.482

Bron: Migrantenmonitor 2014-2015 (CBS); Monitor EU Arbeidsmigratie 2015 (OBI), bewerking, berekening Risbo

In de migrantenmonitor wordt geen integrale omvangsschatting gemaakt van de groep EU-migranten zoals bij het onderzoek van Van der Heijden (2013). In dat onderzoek wordt geschat dat in 2010 23 procent van de Polen, 64 procent van de Bulgaren, 87 procent van de Roemenen en 55 procent van de migranten uit de overige EU landen niet stonden geregistreerd in het bevolkingsregister en of de polis-administratie van het UWV. Vanwege de veranderde regelgeving per 1 januari 2014, is het onduidelijk in hoeverre deze schattingen nog representatief zijn voor de huidige situatie (van Roemenen en Bulgaren) maar waarschijnlijk verblijven er dus meer EU-migranten in Rotterdam dan deze 20.755. In de volgende paragraaf wordt gekeken naar wat er bekend is over de verblijfsduur van EU-arbeidsmigranten in Rotterdam.

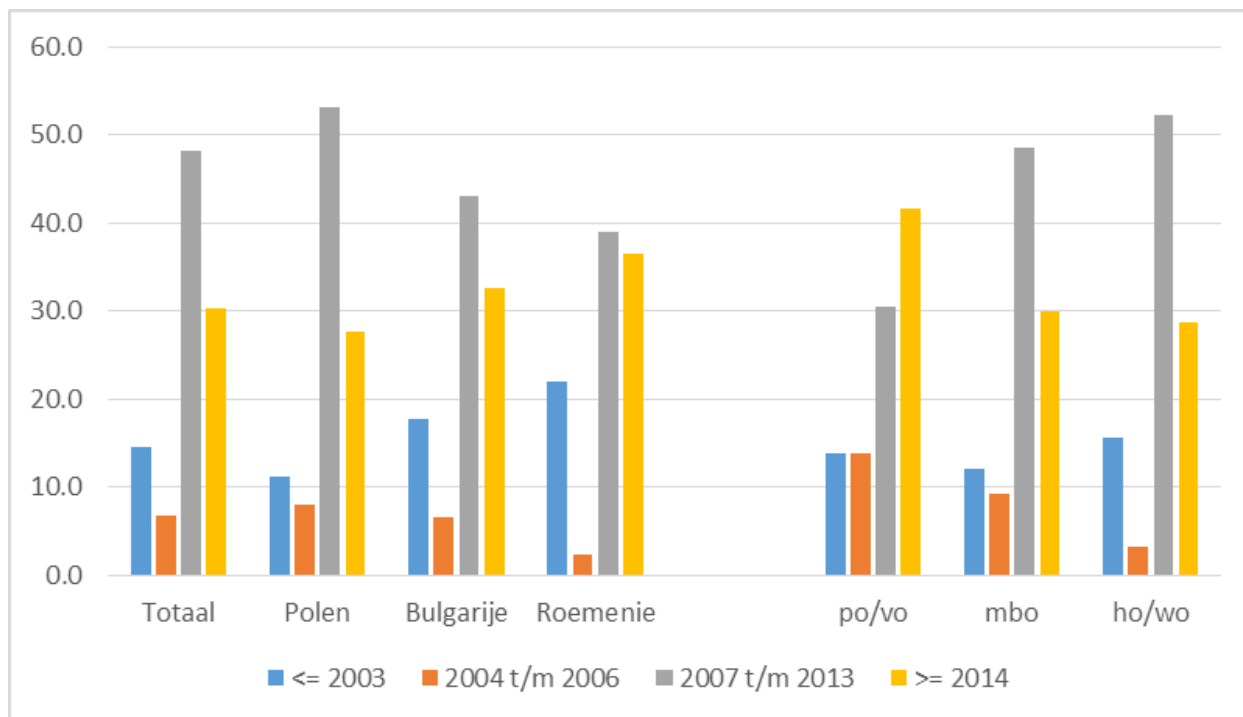
2.2 Verblijf in Rotterdam

Uit de migrantenmonitor van het CBS kan worden opgemaakt dat sinds 2007 een groei heeft plaatsgevonden van EU-migranten uit de EU-11 landen waaronder Polen, Bulgarije en Roemenië. Wanneer gekeken wordt naar de verblijfsduur van EU-migranten uit Polen, Bulgarije en Roemenië, is het van belang om bewust te zijn van de data van toetreding en vrije toegang tot de Nederlandse arbeidsmarkt. Polen is in 2004 officieel toegetreden tot de Europese Unie. Per 1 mei 2007 hoeven Nederlandse werkgevers geen tewerkstellingsvergunning (TWV) meer aan te vragen voor Poolse medewerkers en hebben zij vrij toegang tot de Nederlandse arbeidsmarkt. Hoewel Bulgarije en Roemenië per 1 januari 2007 zijn toegetreden tot de Europese Unie, mogen zij pas sinds 1 januari 2014 zonder TWV werken in Nederland. In het vervolg van

deze paragraaf wordt gekeken naar de verblijfsduur van deelnemers aan de enquête die binnen dit onderzoek afgenomen is.

Respondenten: Verblijf in Nederland en Rotterdam

In figuur 2.1 staat weergegeven in welke periode de respondenten voor het eerst naar Nederland zijn gekomen, gerelateerd aan de omvang van de betreffende doelgroep in het onderzoek.

Figuur 2.1: Periode waarin respondenten voor het eerst Nederland bezocht hebben om te werken, uitgesplitst naar land van herkomst en opleidingsniveau, in procenten
Bron: Risbo, eigen bewerking

Wanneer we kijken naar figuur 2.1 zien we dat bijna 80 procent van de respondenten na 2007 voor het eerst naar Nederland is gekomen. Onder alle onderscheiden herkomstgroepen zien we dat veruit het grootste gedeelte in de periode 2007 t/m 2013 naar Nederland is gekomen. Onder de groep Poolse respondenten komt meer dan de helft in de periode 2007 t/m 2013 voor het eerst naar Nederland (wanneer er sprake is van vrije toegang tot de Nederlandse arbeidsmarkt). Ook onder Bulgaarse en Roemeense respondenten is het grootste deel in de periode 2007 – 2013 voor het eerst naar Nederland gekomen. Indien zij in deze periode gewerkt hebben, zullen zij over een tewerkstellingsvergunning (TWV) beschikt moeten hebben of hebben zij onder illegale omstandigheden in Nederland gewerkt. Tevens kan een deel gebruik gemaakt hebben van een regeling bedoeld voor hoger opgeleide werknemers.

Een eveneens groot deel van de respondenten is voor het eerst naar Nederland gekomen in de periode na 2014. Vanaf dat moment was de Nederlandse arbeidsmarkt vrij toegankelijk voor zowel Poolse, Bulgaarse als Roemeense werknemers. Tot slot is het opvallend dat van de respondenten met maximaal een middelbare school diploma, een relatief groot deel na 2014 voor het eerst naar Nederland is gekomen. Dit kan erop wijzen dat meer lager opgeleiden naar Nederland zijn gekomen sinds de Nederlandse arbeidsmarkt vrij toegankelijk is voor Bulgaren en Roemenen. Voor achterliggende cijfers, zie tabel b2.1a en b2.1b in bijlage H2.

In tabel 2.3 staat de verblijfsduur van de meest recente periode van de respondenten in Nederland evenals sinds wanneer zij in Rotterdam verblijven.

Tabel 2.3: Verblijfsduur van respondenten in Nederland en in Rotterdam, naar herkomst

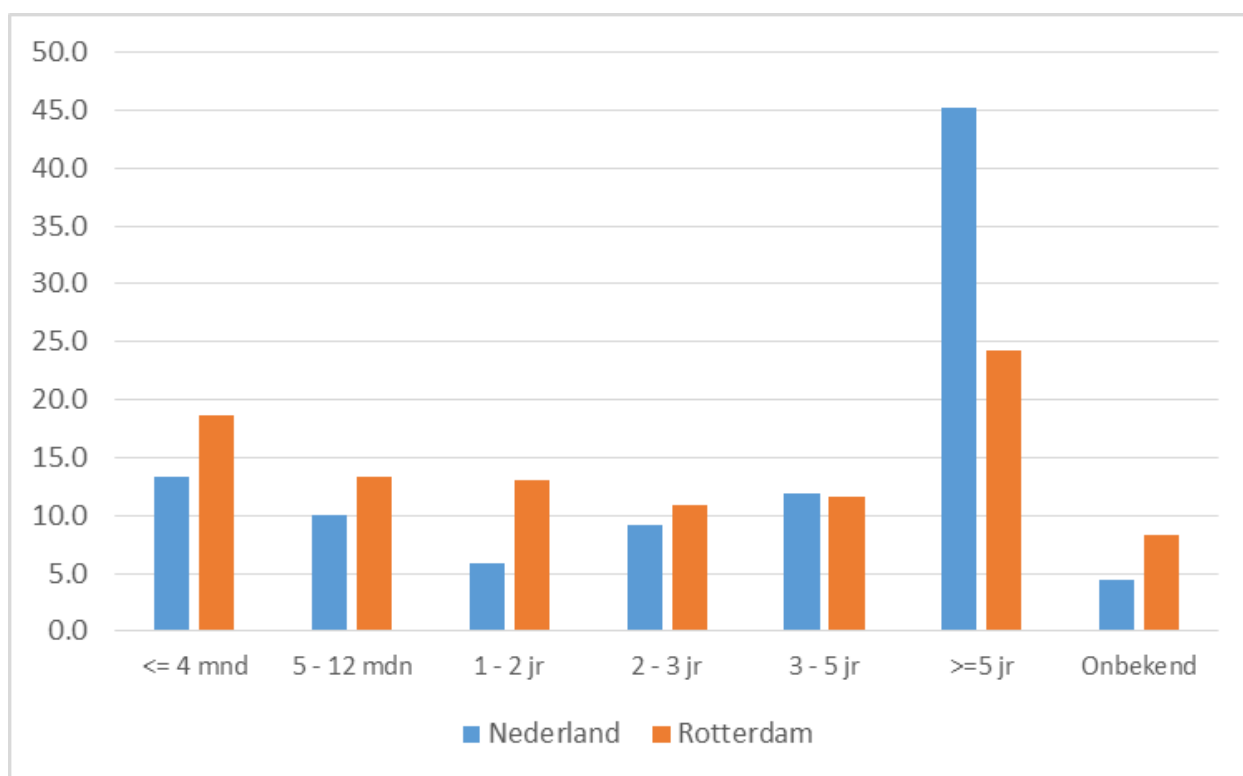
Land van herkomst		Totaal		Polen		Bulgarije		Roemenië	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Totaal		338	100	189	100	108	100	41	100
Sinds wanneer in Nederland	0 t/m 4 maanden	45	13,3	27	14,3	12	11,1	6	14,6
	5 mnd t/m 1 jaar	34	10,1	19	10,1	13	12,0	2	4,9
	1 t/m 2 jaar	20	5,9	9	4,8	7	6,5	4	9,8
	2 t/m 3 jaar	31	9,2	16	8,5	13	12,0	2	4,9
	3 t/m 5 jaar	40	11,8	17	9,0	18	16,7	5	12,2
	meer dan 5 jaar	153	45,3	90	47,6	43	39,8	20	48,8
	Onbekend	15	4,4	11	5,8	2	1,9	2	4,9
Sinds wanneer in Rotterdam	0 t/m 4 maanden	63	18,6	34	18,0	22	20,4	7	17,1
	5 mnd t/m 1 jaar	45	13,3	27	14,3	14	13,0	4	9,8
	1 t/m 2 jaar	44	13,0	17	9,0	21	19,4	6	14,6
	2 t/m 3 jaar	37	10,9	20	10,6	10	9,3	7	17,1
	3 t/m 5 jaar	39	11,5	26	13,8	8	7,4	5	12,2
	meer dan 5 jaar	82	24,3	49	25,9	23	21,3	10	24,4
	Onbekend	28	8,3	16	8,5	10	9,3	2	4,9

Bron: Risbo, eigen bewerking

Wanneer we kijken naar de duur van het verblijf in Nederland dan valt op dat ruim 70 procent van de respondenten (70,7 procent) twee jaar of langer in Nederland verblijft. Hierbij zien we geen grote verschillen tussen de groepen. Het is opvallend dat een relatief groot deel van de respondenten met een Bulgaarse en Roemeense achtergrond, langer dan vijf jaar in Nederland verblijft.

Ook is er gevraagd naar de duur van het verblijf in Rotterdam. In totaal verblijven 63 respondenten korter dan vier maanden in Rotterdam. Er is gekozen voor deze tijdsindeling met het oog op de verplichte registratie in de BRP na een langer (voorgenomen) verblijf van vier maanden in Nederland. Daarnaast is het opvallend dat relatief veel respondenten, twee jaar of korter in Rotterdam wonen (44,9 procent) terwijl de groep

respondenten die twee jaar of korter in Nederland verblijft kleiner is (29,3 procent). Dit duidt erop dat de afgelopen twee jaar een deel van de respondenten vanuit elders in Nederland naar Rotterdam gekomen is. Meer dan de helft van de Bulgaarse respondenten is in de afgelopen twee jaar naar Rotterdam gekomen (52,8 procent). Uit figuur 2.2 kan worden afgeleid dat hoewel een relatief groot deel van de respondenten al langer dan vijf jaar in Nederland is, een groter deel korter dan twee jaar in Rotterdam verblijft. Daarnaast zien we dat het aandeel 'onbekend' voor de verblijfsduur in Rotterdam groter is dan voor Nederland. Dit kan duiden op niet-geregistreerde respondenten die zich ervan bewust zijn dat zij zich dienen in te schrijven en om die reden niet willen aangeven sinds wanneer zij in Rotterdam verblijven. Van de vijftien personen van wie het het onbekend is sinds wanneer zij in Rotterdam verblijven, geven vijf personen aan niet geregistreerd te zijn of niet te weten of ze geregistreerd zijn. Voor de achterliggende cijfers bij figuur 2.2, zie figuur b2.2 in de bijlage H2

Figuur 2.2: Meest recente verblijfsduur van respondenten in Nederland / Rotterdam

Bron: Risbo, eigen bewerking

Respondenten: Registratie in Rotterdam

Tijdens het veldwerk is aan respondenten gevraagd of zij zich geregistreerd hebben in de BRP en zo ja, of dit bij de gemeentelijke GBA is of in de RNI. Tijdens de training voor de enquêteurs is uitvoerig aandacht besteed aan het uitleggen van de verschillen en werking van de Nederlandse BRP om zo zuiver mogelijke resultaten te behalen. De resultaten uit de enquête staan weergegeven in tabel 2.4.

Tabel 2.4: Kenmerken registratie en verblijf van respondenten, naar herkomst

		Totaal		Polen		Bulgarije		Roemenië	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Totaal		338	100	189	100	108	100	41	100
Registratie	BRP	255	75,4	123	65,1	95	88,0	37	90,2
	RNI	5	1,5	0	0,0	4	3,7	1	2,4
	Niet geregistreerd	57	16,9	46	24,3	9	8,3	2	4,9
	Weet niet	20	5,9	19	10,1	0	0,0	1	2,4
Landgenoten bekend met registratie	<10%	55	16,3	43	22,8	8	7,4	4	9,8
	10 – 50%	64	18,9	59	31,2	4	3,7	1	2,4
	50 – 90%	93	27,5	50	26,5	38	35,2	5	12,2
	>90%	112	33,1	25	13,2	57	52,8	30	73,2
	Weet niet	14	4,1	12	6,3	1	0,9	1	2,4
Verwachte duur verblijf	<4 maanden	21	6,2	8	4,2	13	12,0	0	0,0
	4 – 12 maanden	23	6,8	16	8,5	3	2,8	4	9,8
	1 – 3 jaar	36	10,7	17	9,0	16	14,8	3	7,3
	3 – 6 jaar	46	13,6	13	6,9	29	26,9	4	9,8
	Tot pensioen	37	10,9	28	14,8	7	6,5	2	4,9
	Permanent	68	20,1	39	20,6	20	18,5	9	22,0
	Weet niet	101	29,9	64	33,9	20	18,5	17	41,5
Bezit BSN	Ja	318	94,1	184	97,4	97	89,8	37	90,2
	Nee	12	3,6	2	1,1	8	7,4	2	4,9
	Weet niet	7	2,1	3	1,6	2	1,9	2	4,9

Bron: Risbo, eigen bewerking

Ruim driekwart (75,4 procent) van de respondenten is geregistreerd bij de gemeente Rotterdam als ingezetene in de BRP. Slechts vijf personen (1,5 procent) staan ingeschreven als niet-ingezetene in de RNI. De overige respondenten geven aan niet geregistreerd te staan (57 personen, 16,9 procent) of weten niet of zij geregistreerd staan (20 personen, 5,9 procent). Hierbij is het waarschijnlijk dat respondenten die 'weet niet' hebben geantwoord, niet hebben willen zeggen dat zij niet geregistreerd staan.¹⁰ Met name het aandeel niet-geregistreerde Poolse respondenten is relatief groot (46 personen, 24,3 procent van de Poolse respondenten). Het aandeel niet-geregistreerde Bulgaarse en Roemeense respondenten is beperkt.

Wanneer we het aandeel niet-geregistreerde respondenten vergelijken met de schattingen van Van der Heijden (2013) dan zien we dat dit aandeel onder Bulgaarse en Roemeense respondenten aanzienlijk kleiner is dan over 2010 geschat werd (Bulgaarse resp.: 64 procent/8,3

¹⁰ Om deze reden zijn in de nog te volgen analyses in dit rapport de categorieën 'Niet geregistreerd' en 'Weet niet' samengevoegd.

procent, Roemeense resp.: 87 procent/4,9 procent). Dit zou verklaard kunnen worden door de vrije toegang tot de Nederlandse arbeidsmarkt voor Roemenen en Bulgaren sinds 2014.

Een andere opvallende constatering is dat hoewel 76,9 procent geregistreerd staat bij de BRP of RNI, een veel hoger percentage, namelijk 94,1 procent in het bezit is van een BSN. Een verklaring hiervoor kan zijn dat respondenten eerder in Nederland hebben gewerkt/belasting betaald hebben, naar het buitenland zijn vertrokken en op een later moment naar Nederland zijn teruggekeerd. Deze personen kunnen destijds een BSN ontvangen hebben maar nu niet geregistreerd staan.

De respondenten is gevraagd te schatten welk deel van de landgenoten zij denken dat bij de gemeente ingeschreven staat. De schattingen van de respondenten zijn beduidend hoger dan de uitkomsten uit de enquête. Ongeveer een derde van de respondenten (33,1 procent) vermoedt dat meer dan 90 procent van de bij hun bekende landgenoten geregistreerd staan bij de gemeente (in de BRP of RNI). Iets minder respondenten (27,5 procent) denken dat dit percentage van registratie bij landgenoten tussen de 50-90 procent ligt. De overige respondenten denken dat minder dan de helft geregistreerd staat (35,2 procent) of weten het niet (4,1 procent).

Qua verwachte verblijfsduur in Nederland zien we uiteenlopende antwoorden. De grootste groep respondenten weet niet hoelang zij in Nederland wil verblijven (29,9 procent). Van de respondenten die het wel weten, wil een groot deel (20,1 procent) permanent blijven. Verder valt het op dat slechts een klein aantal respondenten korter dan vier maanden (6,2 procent), of vier maanden tot een jaar in Nederland verwacht te blijven (6,8 procent).

In tabel 2.5 staat de verblijfsduur in Rotterdam onder niet-geregistreerde respondenten weergegeven. Het valt op dat een relatief groot deel van de niet-geregistreerde respondenten korter dan een jaar in Rotterdam verblijft (54,6 procent). Van deze respondenten zijn er 27 korter dan vier maanden in Rotterdam. De rest van de niet-geregistreerde respondenten verblijft langer dan een jaar in Rotterdam (28,6 procent) of is het niet bekend hoelang zij in Rotterdam verblijven (16,9 procent).

Tabel 2.5: Verblifsduur in Rotterdam van respondenten die niet in de BRP of RNI geregistreerd staan/weten niet of zij geregistreerd staan

	Totaal		Polen		Bulgarije		Roemenië	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Totaal respondenten	338	100	189	100	108	100	41	100
Niet geregistreerd/weet niet	77	22,8	65	34,6	9	8,3	3	7,3
Verblifsduur								
Totaal niet-geregistreerd/weet niet	77	100	65	100	9	100	3	100
0 t/m 4 maanden	27	35,1	23	35,4	2	22,2	2	66,7
5 mnd t/m 1 jaar	15	19,5	14	21,5	1	11,1	0	0,0
1 t/m 2 jaar	8	10,4	8	12,3	0	0,0	0	0,0
2 t/m 3 jaar	5	6,5	5	7,7	0	0,0	0	0,0
3 t/m 5 jaar	3	3,9	3	4,6	0	0,0	0	0,0
meer dan 5 jaar	6	7,8	5	7,7	1	25,0	0	0,0
Onbekend	13	16,9	7	10,8	5	55,6	1	33,3
Redenen								
Wil niet	5	6,5	5	6,2	0	0,0	0	0,0
Kan/mag niet	4	5,2	3	4,6	1	11,1	0	0,0
Wist niet	28	36,4	23	35,4	5	55,6	0	0,0
Anders	23	29,9	17	26,2	3	33,3	3	100

Bron: Risbo, eigen bewerking

Wanneer we kijken naar de groep die niet geregistreerd staat, dan geeft ruim een derde (36,4 procent) van hen aan, niet op de hoogte te zijn dat zij zich moeten registreren wanneer zij langer dan vier maanden in Nederland verwachten te verblijven (zie tabel 2.5). Vier personen geven aan zich niet te mogen registreren van (5,2 procent). Dit wijst vermoedelijk op illegale onderhuur waarbij de huiseigenaar geen toestemming geeft voor registratie. Vijf personen willen zich niet registreren (6,5 procent). De overige respondenten hebben een andere reden om zich niet in te schrijven (29,9 procent).

2.3 Schaduweffecten als gevolg van non-registratie

Bij een relatief groot deel van de gevallen waarbij gesproken wordt over schaduweffecten van EU-arbeidsmigratie, zijn de betrokkenen niet geregistreerd in de BRP, aldus de gesproken professionals. Dit is vaak omdat zij niet aan de voorwaarden voor inschrijving voldoen wanneer zij woonachtig zijn in een wijk waar de Rotterdamwet van kracht is, het hen niet wordt toegestaan (in het geval van illegale huur) of omdat zij verwachten tijdelijk in Nederland te verblijven. Professionals merken op dat veel mensen in principe wel ingeschreven willen staan omdat huurders op die manier meer rechten hebben en in aanmerking kunnen komen voor regelingen (huursubsidie, zorgtoeslag, etc.).

De professionals is gevraagd in hoeverre van de RNI gebruik wordt gemaakt door EU-arbeidsmigranten. Verschillende professionals geven aan dat relatief veel EU-arbeidsmigranten kennis hebben van de RNI. Hierbij wordt opgemerkt dat, ten tijde van het onderzoek, inschrijving in

de RNI in de gemeente Rotterdam moeilijker is dan in Breda wat ertoe leidt dat EU-arbeidsmigranten die werkzaam zijn in de omgeving van Rotterdam, naar Breda gaan voor registratie in de RNI. Zo zou er in Rotterdam bijvoorbeeld beter gecontroleerd worden of een persoon niet van plan is langer dan vier maanden in Rotterdam te verblijven en moet men soms een geldig verblijfsadres opgeven. Dit kan bijvoorbeeld een neveneffect van de deelname aan de REVA-pilot zijn. Hierbij dient opgemerkt te worden dat de REVA-pilot in 2017 landelijke navolging heeft gekregen waardoor verschillen tussen registratie in de RNI van Rotterdam en Breda afgenomen zouden moeten zijn.

Een professional vertelt dat sommige uitzendbureaus hun werknemers aansporen om zich te registreren in de RNI (ook wanneer aannemelijk is dat deze werknemers langer dan vier maanden in Nederland zullen verblijven). Een aantal professionals ziet op dit moment nog weinig meerwaarde in het gebruik van de RNI bij het verkrijgen van inzichten in de groep EU-arbeidsmigranten. Bijvoorbeeld wanneer er gekeken wordt naar de omvang van de groep niet-ingezetene EU-arbeidsmigranten die zich in Rotterdam bevinden. De oorzaak hiervan is dat mensen die uit Rotterdam vertrekken dit niet (hoeven te) melden waardoor zij in de RNI blijven staan. Een medewerker van de gemeente Rotterdam vertelt over de registraties in de RNI:

Nee, dat klopt helemaal niet, de registraties. Want je treft mensen aan en je vermoedt dat ze er wonen en ze worden er ingeschreven en na twee weken zijn ze weg als de gemeente geweest is. Ze zijn gewaarschuwd en dan zitten ze ergens anders en niemand gaat dan na of ze dan nog steeds op dat adres wonen, alleen ze zijn ergens in het systeem geregistreerd. #11

Hierbij dient opgemerkt te worden dat de RNI pas sinds 01-01-2016 gebruikt wordt en wellicht nog niet het volledige potentieel benut wordt qua mogelijkheden voor handhaving.

2.4 Conclusie

Op basis van de beschikbare statistieken (BRP, RNI), kan berekend worden dat er circa 20.700 personen uit de EU-11 landen in Rotterdam verblijven. Van deze personen zijn er ongeveer 7.000 niet ingeschreven in de BRP. Dit is ongeveer 34 procent. Van de respondenten binnen dit onderzoek is ongeveer driekwart in de BRP-geregistreerd en circa 23 procent niet-geregistreerd of weet niet of hij/zij geregistreerd is. Binnen deze steekproef lijkt het aandeel niet-geregistreerde EU-arbeidsmigranten lager dan verwacht zou worden op basis van de statistieken.

Wanneer we kijken naar kenmerken van respondenten die niet-geregistreerd zijn, dan zien we dat dit voornamelijk Polen betreft. Daarnaast zien we een samenhang met de verblijfsduur (hoe korter men in Rotterdam woont, hoe minder vaak men geregistreerd is). Dit kan logischerwijs verklaard worden doordat personen die langer in Rotterdam wonen, meer gevestigd zullen zijn en daardoor beter bekend zijn met het systeem en ook vanuit noodzaak geregistreerd zullen zijn om aanspraak te kunnen maken op allerlei rechten en regelingen (huursubsidie, zorgtoeslag etc.).

De belangrijkste redenen voor het niet-registreren die uit de enquête naar voren komen zijn: onwetendheid (de helft van de niet-geregistreerde respondenten geeft dit als reden op), niet mogen (door bv. de huiseigenaar) of niet willen. Ruim een derde van de respondenten zegt een andere reden te hebben maar verklaart zich niet nader.

Professionals geven aan dat een groot deel van de respondenten er bewust van is dat zij zich in de BRP dienen in te schrijven en dat een klein deel dit niet weet. Het is mogelijk dat respondenten in de enquête sociaalwenselijke antwoorden hebben gegeven. Veel respondenten gaven bij het invullen van de enquête aan bezorgd te zijn over de privacy bij vragen met betrekking tot registratie en woonadres.

Volgens professionals is het niet-registreren in veel gevallen het gevolg van huiseigenaren die niet toestaan dat EU-arbeidsmigranten zich inschrijven of omdat de EU-arbeidsmigranten verwachten tijdelijk in Nederland te verblijven. De professionals geven aan dat in de meerderheid van de gevallen waarbij er sprake is van problematiek onder EU-arbeidsmigranten, het niet-geregistreerde personen betreft. Hierbij delen verschillende professionals de mening dat Bulgaren en Roemenen vaker niet-geregistreerd zijn dan Polen, iets wat niet

overeenkomt met de resultaten uit de enquête.¹¹ Het niet-geregistreerd zijn van een deel van de EU-arbeidsmigranten leidt volgens professionals tot een afname van de sociale cohesie in buurten (op Rotterdam-Zuid en West waar de meeste EU-arbeidsmigranten wonen), gevaar voor de veiligheid in verband met overbewoning, een toename van (geluids)overlast en het leidt ertoe dat mensen in een kwetsbare en afhankelijke positie terecht komen. Daarnaast bemoeilijkt dit handhaving voor de gemeente Rotterdam.

¹¹ Dit wordt mogelijkwerijs veroorzaakt door de aard van de steekproef waarbij met meer recent aangekomen Polen is gesproken en met Bulgaren en Roemenen die gemiddeld al iets langer in Rotterdam verblijven.

Hoofdstuk 3 **Arbeidsmarktpositie**

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de arbeidsmarktpositie van EU-arbeidsmigranten in Rotterdam. In paragraaf 3.1 wordt kort ingegaan op de arbeidsmarktpositie van Midden- en Oost-Europeanen in Nederland. Vervolgens wordt in paragraaf 3.2 gekeken naar de Rotterdamse situatie op basis van de resultaten van de enquête en geraadpleegde literatuur. In paragraaf 3.3 wordt op basis van de gesprekken met professionals, de resultaten uit de enquête en literatuur de schaduweffecten van EU-arbeidsmigratie met betrekking tot de arbeidsmarkt besproken. Tot slot wordt in paragraaf 3.4 de resultaten uit dit hoofdstuk samengevat.

3.1 Arbeidsomstandigheden van EU-arbeidsmigranten in Nederland

Sinds ruim tien jaar zijn werknemers uit Midden- en Oost-Europa actief op de Nederlandse arbeidsmarkt. Deze ontwikkeling heeft vanzelfsprekend invloed op de verhoudingen binnen de Nederlandse arbeidsmarkt. In een advies van de Sociaal Economische Raad (SER) aan de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SER, 2014) wordt het aandeel buitenlandse arbeid in Nederland gerelativeerd; het betreft slechts een klein deel van het totale arbeidsaanbod.

In onderzoek van SEO Economisch Onderzoek (SEO) wordt echter wel een stijging gerapporteerd van het aandeel binnenlands arbeidsaanbod dat door een buitenlandse werknemer wordt verricht van 4,9 procent naar 7,7 procent in de periode van 2001 tot 2011. Deze toename is grotendeels aan nieuwe arbeiders uit Midden- en Oost-Europa toe te schrijven (Berkhout et al., 2014). Uit hetzelfde onderzoek blijkt dat in de periode 2001-2011 als gevolg van de open arbeidsmarkt meer grensoverschrijdende en flexibele arbeid heeft plaatsgevonden (Berkhout et al., 2014). Buitenlandse werknemers zijn voornamelijk werkzaam binnen arbeidsintensieve beroepen met gestandaardiseerde werkzaamheden. Ook wordt er bij deze beroepen internationaal sterk geconcentreerd op prijzen en is een beheersing van de Nederlandse taal onbelangrijk. Uit onderzoek van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) komt naar voren dat relatief veel laag opgeleide

EU-arbeidsmigranten naar Nederland trekken (Kremer & Schrijvers, 2014).

De SER concludeert dat arbeidsmigratie en arbeidsmobiliteit invloed hebben op het binnenlandse aanbod en dat dit kan leiden tot concurrentie voor het binnenlandse aanbod en dan voornamelijk in sectoren waar een groot aanbod aan buitenlandse arbeid bestaat. Een groot deel van de EU-arbeidsmigranten is actief in beroepen onderaan de arbeidsmarkt. Het gevolg hiervan is dat relatief veel EU-arbeidsmigranten een zwakke financiële positie hebben (OECD, 2013).

3.2 EU-arbeidsmigranten op de Rotterdamse arbeidsmarkt

In deze paragraaf wordt ingezoomd op de arbeidsmarktpositie van Poolse, Bulgaarse en Roemeense Rotterdammers. Op basis van de resultaten uit de enquêtes, bestaande statistieken en diepte-interviews wordt ingegaan op verschillende aspecten van de arbeidsmarktsituatie in de gemeente Rotterdam. Hierbij wordt aandacht besteedt aan de thema's: werkloosheid en uitkeringsafhankelijkheid, type dienstverband, toeleiding naar de arbeidsmarkt, kenmerken en aard van de arbeid, dienstverband en tevredenheid met arbeidssituatie en werkgever.

Werkloosheid en uitkeringsafhankelijkheid

Wanneer we kijken naar de arbeidsmarktpositie van de respondenten dan zien we dat het met een relatief groot deel goed gaat (zie tabel 3.1). Zo is het aandeel werkzoekenden zeer beperkt (3,8 procent). Onder de Poolse respondenten betreft dit 4,8 procent, onder de Bulgaarse en Roemeense respondenten is dit respectievelijk 1,9 procent en 4,9 procent.

Ook op basis van de literatuur kunnen we concluderen dat de werkloosheid onder EU-arbeidsmigranten in Rotterdam relatief beperkt is. Het aandeel werkzoekenden onder de onderscheiden groepen is (iets) kleiner dan gemiddeld in Rotterdam (16,7 procent) (De Boom et al., nog te verschijnen).¹² Het aandeel 15 tot en met 64-jarige niet-werkende werkzoekenden onder Rotterdammers met een Bulgaarse of Roemeense achtergrond betreft respectievelijk 12,5 procent en 11,3 procent. Van de Rotterdammers met een Poolse achtergrond is 15,2 procent werkzoekend. Het aandeel werkzoekenden in de leeftijd van 16

¹² Peildatum 01-01-2015

t/m 23 jaar met een Poolse achtergrond (6,5 procent) ligt iets hoger dan gemiddeld (4,6 procent) (De Boom et al., nog te verschijnen).

Voor de groep EU-arbeidsmigranten in Rotterdam is ook een analyse gemaakte van de sociaaleconomische positie op basis van CBS-data. Van de 15 t/m 64-jarige Rotterdammers met een Poolse, Bulgaarse of Roemeense achtergrond is respectievelijk 13,6 procent, 4,4 procent en 8,1 procent afhankelijk van een uitkering. Gemiddeld is 20,0 procent van de Rotterdammers in de leeftijd van 15 t/m 64-jaar ontvanger van een uitkering. Hierbij dient opgemerkt te worden dat veel Bulgaarse en Roemeense Rotterdammers vermoedelijk niet kunnen voldoen aan de eisen voor het ontvangen van een uitkering omdat zij relatief kort in Nederland verblijven.

Onder de Rotterdammers met een Poolse achtergrond is een opvallend groot deel aan het werk, namelijk 65,3 procent. Van de Rotterdammers met een Bulgaarse en Roemeense achtergrond heeft een relatief groot deel (53,9 procent en 30,7 procent) geen eigen inkomen of is onbekend waar zij inkomen uit genereren. Onder de 16 t/m 23-jarige Rotterdammers met een EU-achtergrond zijn er nagenoeg geen personen die afhankelijk van een uitkering zijn.

NB: Uit het onderzoek van Snel et al. (2014) onder EU-migranten in Rotterdam, komt naar voren dat 14 procent van de Bulgaarse Rotterdammers geen werk heeft.

Tabel 3.1 Arbeidskenmerken respondenten naar herkomst

		Totaal		Polen		Bulgarije		Roemenië	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Totaal		338	100	189	100	108	100	41	100
Arbeidssituatie	Loondienst, uitzendbureau	90	26,6	71	37,6	15	13,9	4	9,8
	Loondienst, tijdelijk contract	79	23,4	31	16,4	39	36,1	9	22,0
	Loondienst, vast contract	82	24,3	35	18,5	34	31,5	13	31,7
	Zelfstandig	32	9,5	16	8,5	11	10,2	5	12,2
	Zwart werk	6	1,8	3	1,6	1	0,9	2	4,9
	Schoonmaker	8	2,4	8	4,2	0	0,0	0	0,0
	Werkzoekend	13	3,8	9	4,8	2	1,9	2	4,9
	Student	9	2,7	2	1,1	5	4,6	2	4,9
	Anders	11	3,3	7	3,7	1	0,9	3	7,3
	Onbekend	8	2,4	7	3,7	0	0,0	1	2,4

Bron: Risbo, eigen bewerking

Type dienstverband

In de tabel 3.1 zijn ook andere arbeidskenmerken opgenomen zoals het type arbeid en het soort arbeidscontract. Bijna driekwart (74,3 procent) van de respondenten werkt in een vorm van loondienst. Een deel hiervan (26,6 procent) is in loondienst via een uitzendbureau, heeft een tijdelijk contract (23,4 procent) of is in loondienst met een vast contract (24,3 procent).

Van de overige respondenten is een relatief groot deel zelfstandig ondernemer (9,5 procent). De rest werkt zwart (1,8 procent), is schoonmaker (zwart/informeel) (2,4 procent), werkzoekende (3,8 procent) of student (2,7 procent). Van een deel van de personen (2,4 procent) is het onbekend wat de arbeidssituatie is.

Een groot deel van de groep Poolse respondenten binnen dit onderzoek werkt via een uitzendbureau (37,6 procent). Dit aandeel is geringer onder de Bulgaarse en Roemeense respondenten (namelijk respectievelijk 13,9 en 9,8 procent). Onder deze groepen is het aandeel respondenten in loondienst met een tijdelijk contract of vast contract groter dan onder de Poolse respondenten.

Uit eerder onderzoek van Snel (2014) waarin is gekeken naar de arbeidssituatie van Polen, Bulgaren en Roemenen in Rotterdam in 2014 komt eenzelfde beeld naar voren. In het onderzoek van Snel et al. wordt ook opgemerkt dat relatief veel Poolse respondenten (38 procent) via een uitzendbureau werken. Een verschil is echter dat Snel, een relatief groot aandeel (19 procent) zelfstandigen onder de groep Roemeense respondenten tegenkwam. Dit laatste werd destijds toegeschreven aan het feit dat dit de manier voor de groep zonder werkvergunning was om aan formeel werk te komen.

De resultaten uit ons onderzoek geven een ander beeld. Van de groep Roemeense respondenten, is 12,2 procent werkzaam als zelfstandig ondernemer. Deze verschuiving wordt mogelijk veroorzaakt doordat sinds 2014 geen TWV meer vereist is voor werknemers uit Bulgarije en Roemenië, iets wat ten tijde van het veldwerk van Snel et al. (2014) wel het geval was. Met andere woorden, de verschillen in arbeidssituatie tussen de onderscheiden groepen, lijken kleiner geworden.

Toeleiding naar de arbeidsmarkt

De toeleiding naar werk geschiedt op verschillende manieren. In tabel 3.2 zien we dat van de onderscheiden groepen, Poolse werknemers het vaakst werk hebben gevonden in Nederland vanuit het land van herkomst. Dit geldt voor ruim een kwart van de Poolse respondenten

(25,9 procent), terwijl dit percentage bij Bulgaarse respondenten (16,7 procent) en Roemeense respondenten (12,2 procent) lager is. Over het algemeen zien we dat meer dan de helft van de respondenten werk (of ander werk)¹³ heeft gevonden in Nederland. Ruim twee derde van de Bulgaarse Rotterdammers (69,4 procent) heeft in Nederland een baan gevonden. Iets meer dan tien procent van de respondenten heeft werk op een andere manier gevonden. Bijvoorbeeld via kennissen, zijn ZZP-er of heeft momenteel geen werk.

Tabel 3.2 Manier van toeleiding naar arbeid in Nederland naar herkomst

		Totaal		Polen		Bulgarije		Roemenië	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Totaal		338	100	189	100	108	100	41	100
Hoe werk gevonden?	Gezocht in NL	189	55,9	93	49,2	75	69,4	21	51,2
	In land van herkomst	72	21,3	49	25,9	18	16,7	5	12,2
	Anders	46	13,6	23	12,2	13	12,0	10	24,4
	Onbekend	31	9,2	24	12,7	2	1,9	5	12,2

Bron: Risbo, eigen bewerking

Dit beeld wordt ook bevestigd in de gesprekken met professionals. Zij zien verschillen in de manieren van voorbereiding van groepen die naar Rotterdam komen. Zo geven zij aan dat werknemers uit Polen vaker via in het thuisland georganiseerde uitzendbureaus naar Nederland komen om te werken waarbij vaak ook huisvesting al geregeld is. Daarnaast onderscheiden de professionals de groep Bulgaarse EU-arbeidsmigranten van Turkse etnische afkomst. Zij sluiten zich vaak aan bij de bestaande Turkse gemeenschap in Rotterdam. Een professional werkzaam bij de Inspectie SZW geeft aan dat in nagenoeg alle gevallen waar Bulgaarse EU-arbeidsmigranten bij betrokken zijn, het Turkssprekende Bulgaarse EU-arbeidsmigranten betreft (en bijvoorbeeld geen Roma).¹⁴ Omdat het voor Turkssprekende Bulgaren makkelijker is om via de Turkse gemeenschap aan werk te komen (door de gedeelde taal) komt deze groep vaker naar Nederland zonder vooraf werk te hebben, aldus de professionals. Desondanks zien we dat ook onder de Poolse en Roemeense respondenten ongeveer de helft werk heeft gevonden nadat zij in Nederland zijn aangekomen.

¹³ Het kan hier inmiddels ook gaan om een tweede of derde baan, etc. Er is namelijk gevraagd naar de huidige arbeidssituatie van de respondenten, niet naar de eerste baan die zij hadden toen zij aankwamen in Nederland.

¹⁴ In Bulgarije leeft een grote groep etnische Turken. Van de ca. zeven miljoen Bulgaren, is ongeveer een miljoen van Turkse afkomst. Er bestaan sterke aanwijzingen dat met name de groep Turkse Bulgaren naar Europa (en Nederland) zijn gekomen naar de volwaardige toetreding van Bulgarije tot de EU.

Ook in het onderzoek van Snel et al. (2014) blijken Poolse arbeidsmigranten vaker via een (in het thuisland) georganiseerde manier naar Rotterdam komen. Roemenen zouden vaker op eigen initiatief komen en via de formele kanalen zoals uitzendbureaus. Bulgaren maken daarentegen meer gebruik van informele, communale netwerken. Verschillende factoren zijn van invloed op de migratie van EU-arbeidsmigranten naar Rotterdam (Snel et al., 2014). Ten eerste zijn de werkomstandigheden van belang: het aanbod, werkomstandigheden en loon. Dit zou vooral voor Polen gelden. Ten tweede zijn zoals gezegd communale factoren in het bijzonder voor Bulgaren van belang: de aanwezigheid van familie, vrienden en landgenoten. De derde factor heeft betrekking op het (sociale) voorzieningenniveau, bijvoorbeeld op het gebied van huisvesting en onderwijs. Een laatste invloedrijke factor is taal. Voor veel EU-arbeidsmigranten is taal een factor waarmee rekening gehouden wordt bij de migratie. Doordat veel Rotterdammers Engels en/of Duits spreken, is Rotterdam een aantrekkelijke plek voor EU-arbeidsmigranten om zich te vestigen.

Kenmerken en aard van arbeid

In tabel 3.3 is een overzicht gegeven van de soorten beroepen van respondenten die hebben meegedaan met dit onderzoek. De beroepen die door de respondenten zijn opgegeven, zijn aan de hand van de ISCO 2008¹⁵ classificatie onderverdeeld naar beroepsklassen. De beroepsklassen geven de complexiteit en omvang van taken weer die bij een beroep horen.

¹⁵ International Standard for Classification of Occupations. De ISCO is een internationale classificatie van beroepen op grond van overeenkomst qua niveau en specialisatie van de benodigde vaardigheden om het beroep uit te oefenen. De ISCO wordt gebruikt in (internationaal vergelijkend) onderzoek in statistieken over beroep en wordt o.a. ook door het CBS gehanteerd. Voor een overzicht van de beroepsclassificatie zie: <https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/classificaties/onderwijs-en-beroepen/beroepenclassificatie--isco-en-sbc-->

Tabel 3.3: Beroepsklassen van respondenten in Rotterdam

	Totaal		Polen		Bulgarije		Roemenië	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Totaal	257	100	147	100	93	100	17	100
Elementaire beroepen	75	29,2	58	39,5	16	17,2	1	5,9
Bedieners van machines en installaties	6	2,3	5	3,4	1	1,1	0	0,0
Ambachtslieden	35	13,6	18	12,2	13	14,0	4	23,5
Dienstverlenend personeel	50	19,5	19	12,9	26	28,0	5	29,4
Administratief personeel	14	5,4	6	4,1	7	7,5	1	5,9
Technici en vakspecialisten	5	1,9	5	3,4	0	0,0	0	0,0
Intellectueel, wetenschappelijk en artistiek	30	11,7	7	4,8	19	20,4	4	23,5
Managers	6	2,3	3	2,0	3	3,2	0	0,0
Overig (werkloos, huisvrouw, student, pensioen)	36	14,0	26	17,7	8	8,6	2	11,8

Bron: Risbo, eigen bewerking

Uit tabel 3.3 komt naar voren dat het grootste deel van de respondenten een zogenaamd elementair beroep uitoefent (29,2 procent). Beroepen binnen deze categorie betreffen voornamelijk ongeschoolde arbeid in de industrie, fabrieken, landbouw en schoonmaakbranche. Het betreft hier o.a. 22 order pickers, zestien tuinders en elf productiemedewerkers. Met name onder Poolse respondenten zien we relatief veel personen met een elementair beroep (39,5 procent). Daarnaast zien we dat ongeveer een op de vijf respondenten een dienstverlenend beroep uitoefent. Dit percentage is hoger onder Bulgaarse (28,0 procent) en Roemeense respondenten (29,4 procent). Onder dienstverlenende beroepen worden o.a. verkopers, kassières, koks, veiligheidspersoneel, winkelverkopers en verzorgend personeel verstaan. Hier gaat het onder andere om 21 winkelverkopers en negentien horecamedewerkers. Slechts een klein deel van de respondenten is werkzaam binnen de administratieve beroepsklasse of als technicus/vakspecialist. In de intellectueel, wetenschappelijk en artistieke beroepsklasse bevindt 11,7 procent van de respondenten zich. Ook hier is het opvallend dat relatief weinig Poolse respondenten zich in deze hoge beroepsklasse bevinden (4,8 procent). Tot slot zien we dat meer dan tien procent van de respondenten werkzaam is binnen de categorie 'overig' (14,0 procent) of als ambachtslieden (13,6 procent). Onder overig verstaan we respondenten die nog studeren, als huisvrouw werken, met pensioen of werkloos zijn. Over het algemeen kunnen we concluderen dat een groot deel van de respondenten werkzaam is binnen beroepen aan de onderkant van de arbeidsmarkt waarbij het ongeschoolde of laaggeschoolde arbeid betreft.

Uit een ander onderzoek (Berkhout et al., 2014) blijken de sectoren waarin veel EU-arbeidsmigranten actief zijn, voornamelijk de lagere beroepsrichtingen binnen de agrarische sector, transportsector en bouwsector te betreffen. Uit het onderzoek van Snel et al. (2014) blijkt ook dat EU-arbeidsmigranten in Rotterdam voornamelijk werkzaam zijn in beroepen onderaan de arbeidsmarkt in de tuinbouw, industrie, bouw en laagwaardige dienstverlening.

Kenmerkkelijk is verder dat de meerderheid van de arbeidsmigranten in Rotterdam vrouw is (55 tot 65 procent) terwijl het normaal bij (niet-Westerse) arbeidsmigranten voornamelijk mannen betreft (Snel et al., 2014).

In tabel 3.4 is het beroepsniveau (laag, midden en hoog) van respondenten gekruist met het opleidingsniveau (laag, middelbaar en hoog opgeleid). Het opleidingsniveau is gemeten aan de hand van de hoogst afgeronde opleiding van respondenten. De beroepsniveaus zijn bepaald door beroepsklassen te clusteren op basis van de ISCO 2008 richtlijnen. Op deze manier kan gekeken worden of respondenten een beroep uitoefenen dat aansluit bij hun opleidingsniveau.

We zien dat bijna alle respondenten met een laag opleidingsniveau werkzaam zijn op een laag of midden beroepsniveau (96,4 procent). Als respondenten middelbaar beroepsonderwijs afgerond hebben veranderd er niet veel. Nog steeds zijn veel respondenten werkzaam in beroepen op laag of midden niveau (78,7 procent). Slechts 2,8 procent van deze respondenten is terecht gekomen in een hoog beroepsniveau. Het meest opvallend is de groep respondenten die hoog opgeleid is. We zien dat veel hoogopgeleide respondenten werkzaam zijn in een beroep onder hun niveau. Bijna een derde van de respondenten is werkzaam op een middelbaar beroepsniveau en 22,6 procent op een laag beroepsniveau.

Tabel 3.4: Beroepsniveau en opleidingsniveau van respondenten

	Laag opgeleid		Middelbaar opgeleid		Hoog opgeleid	
	n	%	n	%	n	%
	28	100	108	100	124	100
Laag beroepsniveau	9	32,1	38	35,2	28	22,6
Midden beroepsniveau	18	64,3	47	43,5	39	31,5
Hoog beroepsniveau	0	0,0	3	2,8	39	31,5
Overig	1	3,6	20	18,5	18	14,5

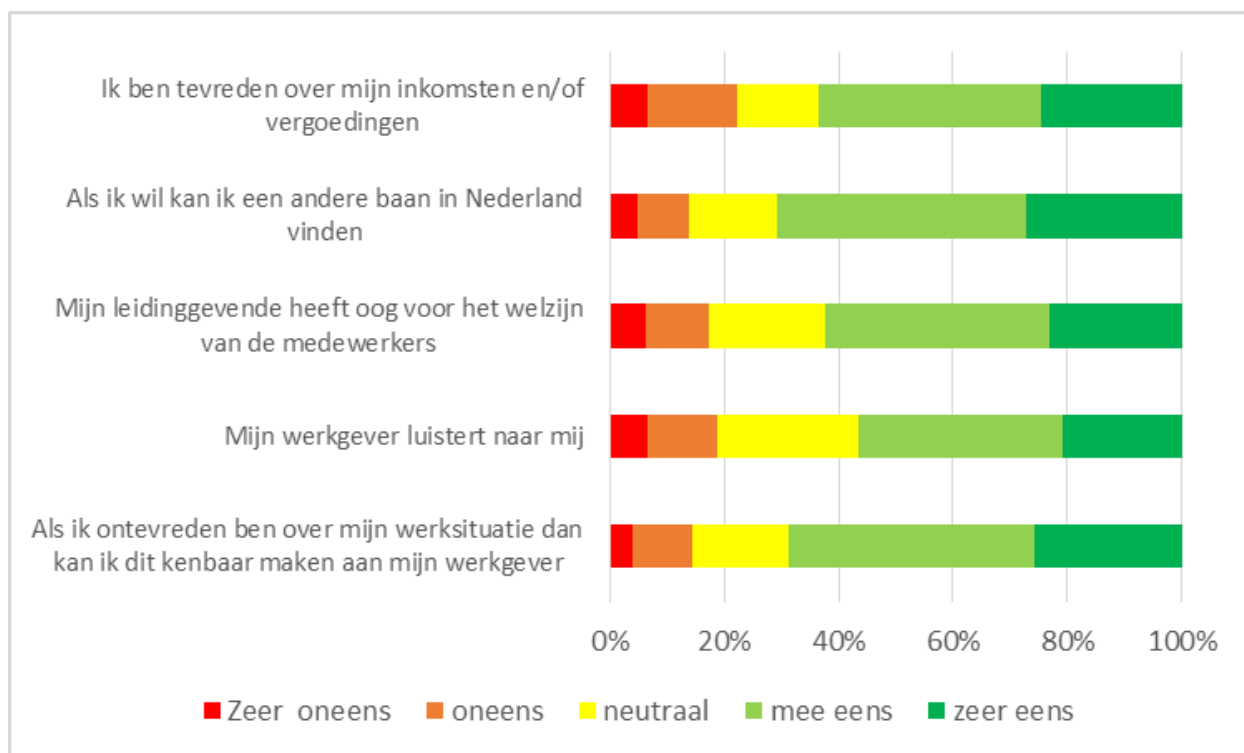
Bron: Risbo, eigen bewerking

Tevredenheid met de arbeidssituatie en werkgever

In de enquête is uitvoerig ingegaan op verschillende aspecten van werk en de mate van tevredenheid van de werknemer. In figuur 3.1 staan de antwoorden op een aantal stellingen weergegeven die ingaan op de arbeidsomstandigheden van de respondenten.

Een aantal stellingen is gebaseerd op de *Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden (NEA) 2016* – uitgevoerd door TNO en CBS¹⁶ en kan daarom vergeleken worden met het landelijk gemiddelde. In de NEA wordt de werksituatie van werknemers in Nederland (totaal respons van 46.415 personen) onderzocht aan de hand van vragen en stellingen. Een aantal stellingen is volledig of redelijk identiek aan de gehanteerde stellingen in onze enquête. In veel gevallen is er binnen dit onderzoek echter gebruik gemaakt van andere antwoordcategorieën, een 5-puntsschaal is gebruikt (zeer oneens, oneens, neutraal, mee eens en zeer eens). Terwijl in het NEA onderzoek bij vergelijkbare stellingen gebruik gemaakt van een 3-puntsschaal (niet tevreden, tevreden en heel tevreden of niet belangrijk, belangrijk en heel belangrijk). Desalniettemin is een vergelijking wel mogelijk door onze percentages te clusteren waarbij de laagste twee en hoogste twee antwoordcategorieën worden gecombineerd. In figuur 3.1 zijn een vijftal stellingen opgenomen die betrekking hebben op de arbeidsomstandigheden van respondenten (zie ook tabel b3.1 t/m b3.5 in de bijlage voor achterliggende cijfers).

¹⁶ Voor meer informatie over de NEA zie: <http://www.monitorarbeid.tno.nl/databronnen/nea>

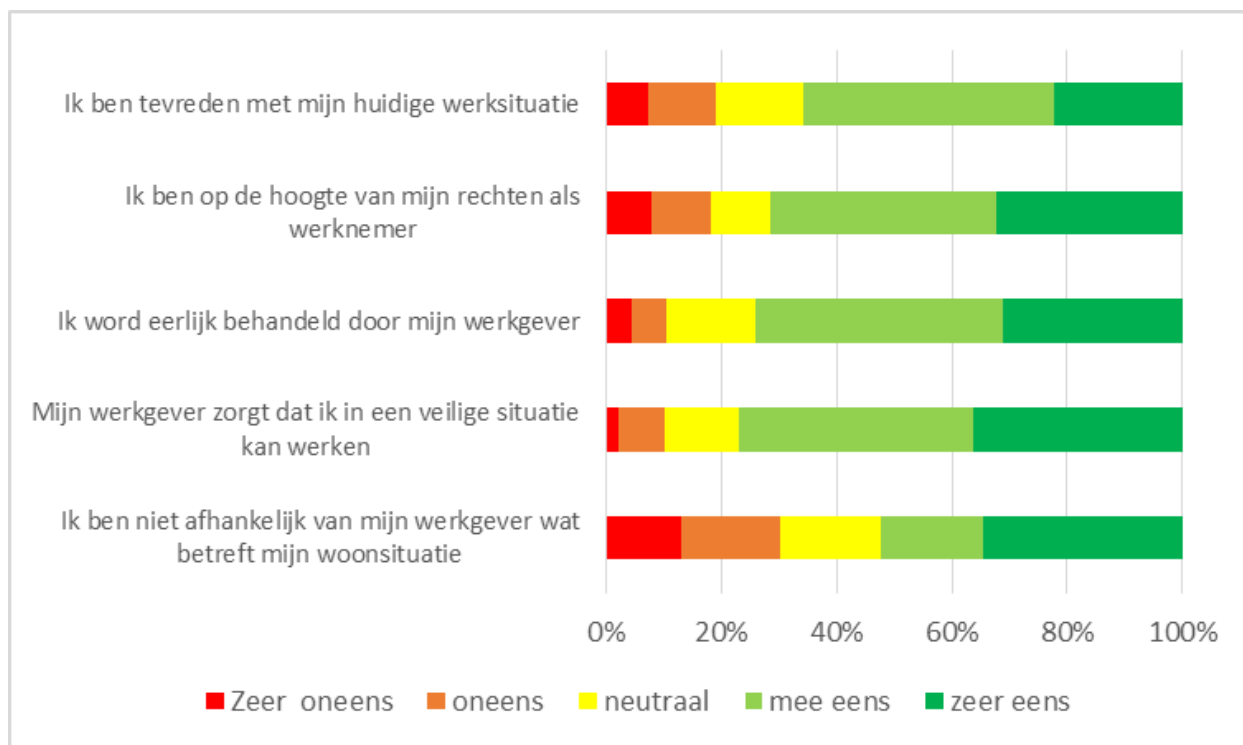
Figuur 3.1: Stellingen met betrekking tot de arbeidsomstandigheden van respondenten in Rotterdam

Bron: Risbo, eigen bewerking

Als we kijken naar de eerste stelling in figuur 3.1, dan zien we dat iets meer dan 20 procent van de respondenten het zeer oneens of oneens is met de stelling: 'Ik ben tevreden over mijn inkomsten en/of vergoedingen'. Dit percentage wijkt niet veel af van het landelijk gemiddelde. Bij de tweede stelling 'Als ik wil kan ik een andere baan in Nederland vinden' geeft in totaal 14,0 procent van de respondenten aan het hiermee oneens of zeer mee oneens te zijn. Opvallend is dat in het NEA onderzoek een veel hoger percentage, namelijk 45 procent, het (zeer) oneens is met een vergelijkbare stelling 'Ik zou gemakkelijk een nieuwe baan/functie kunnen krijgen bij een andere werkgever'. Dit betekent dat onder respondenten meer vertrouwen is in het kunnen vinden van een nieuwe baan ten opzichte van de gemiddelde Nederlandse werknemer. Bij de derde stelling is geïnventariseerd of leidinggevendenden, volgens respondenten, oog hebben voor het welzijn van medewerkers. De figuur toont aan dat 17,3 procent van de respondenten het (zeer) oneens is met de stelling. Vervolgens zien we dat 18,9 procent van de respondenten het (zeer) oneens is met de stelling 'mijn werkgever luistert naar mij'. Deze percentages komen overeen met de landelijke gemiddelden uit het NEA onderzoek. De laatste stelling in figuur 3.1 is toegevoegd naar aanleiding van de interviews met professionals en is om die reden niet te vergelijken met de NEA. Hier zien we dat 14,5 procent van de respondenten het niet

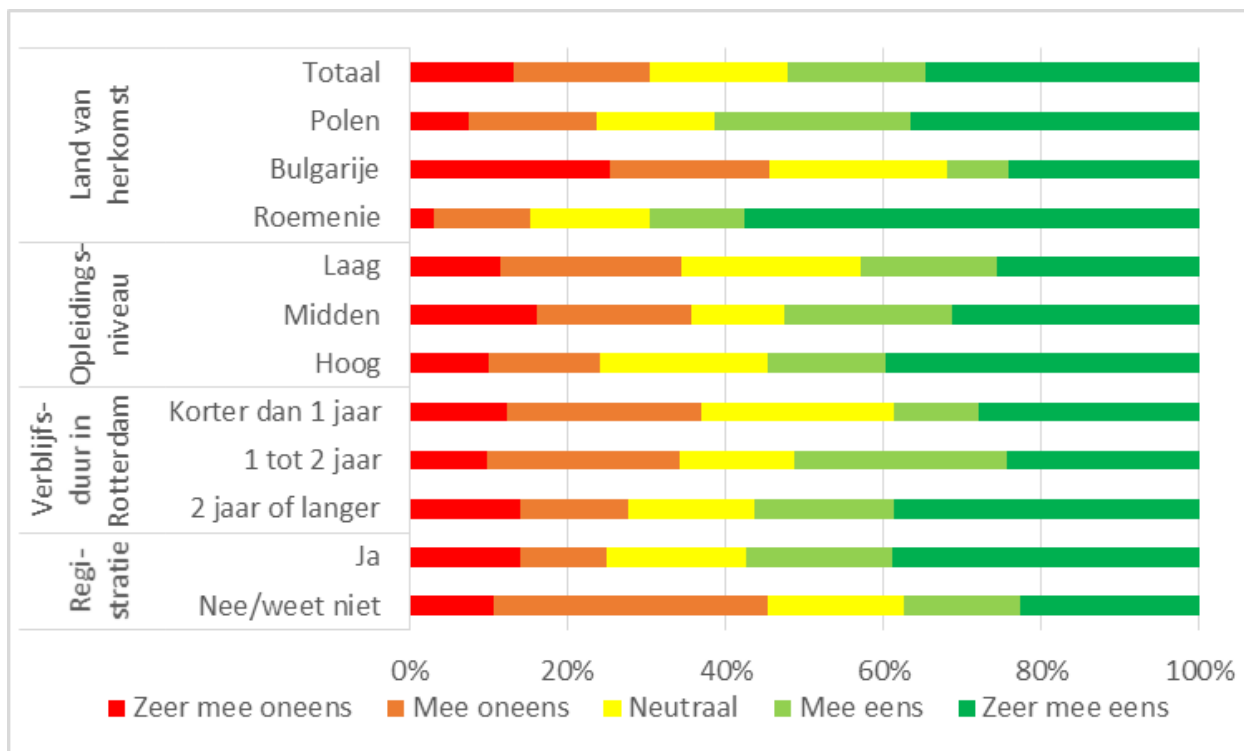
eens is met de stelling dat zij onvrede over de werksituatie kenbaar kunnen maken bij hun werkgever.

In figuur 3.2 zijn nogmaals vijf stellingen opgenomen die ingaan op de arbeidssituatie van respondenten (zie tabel b3.6 t/m b3.10 in de bijlage voor de achterliggende cijfers).

Figuur 3.2 Stellingen met betrekking tot de arbeidsomstandigheden van EU-arbeidsmigranten in Rotterdam
Bron: Risbo, eigen bewerking

We zien dat respondenten over het algemeen positief gestemd zijn over hun huidige werksituatie, hun rechten als werknemer, de werkgever en de veiligheid op werk. Van de respondenten in ons onderzoek is 19,0 procent zeer ontevreden of ontevreden over de huidige werksituatie, terwijl dit percentage landelijk 9,8 procent is. Ook bij de laatste stelling is het percentage van respondenten dat het (zeer) oneens is relatief hoog. Ongeveer 30 procent van de respondenten voelt zich (zeer) afhankelijk van haar/zijn werkgever als het om de woonsituatie gaat. Deze uitkomst kan niet vergeleken worden met het landelijke gemiddelde, omdat deze stelling niet voorkomt in het NEA onderzoek. Om toch een beter beeld te krijgen van de stelling hebben we in figuur 3.3 de uitkomsten uitgesplitst naar land van herkomst, opleidingsniveau, verblijfsduur in Rotterdam en registratie (zie ook tabel b3.10 in de bijlage).

Figuur 3.3: Stelling 'Ik ben niet afhankelijk van mijn werkgever wat betreft mijn woonsituatie' uitgesplitst naar achtergrondkenmerken

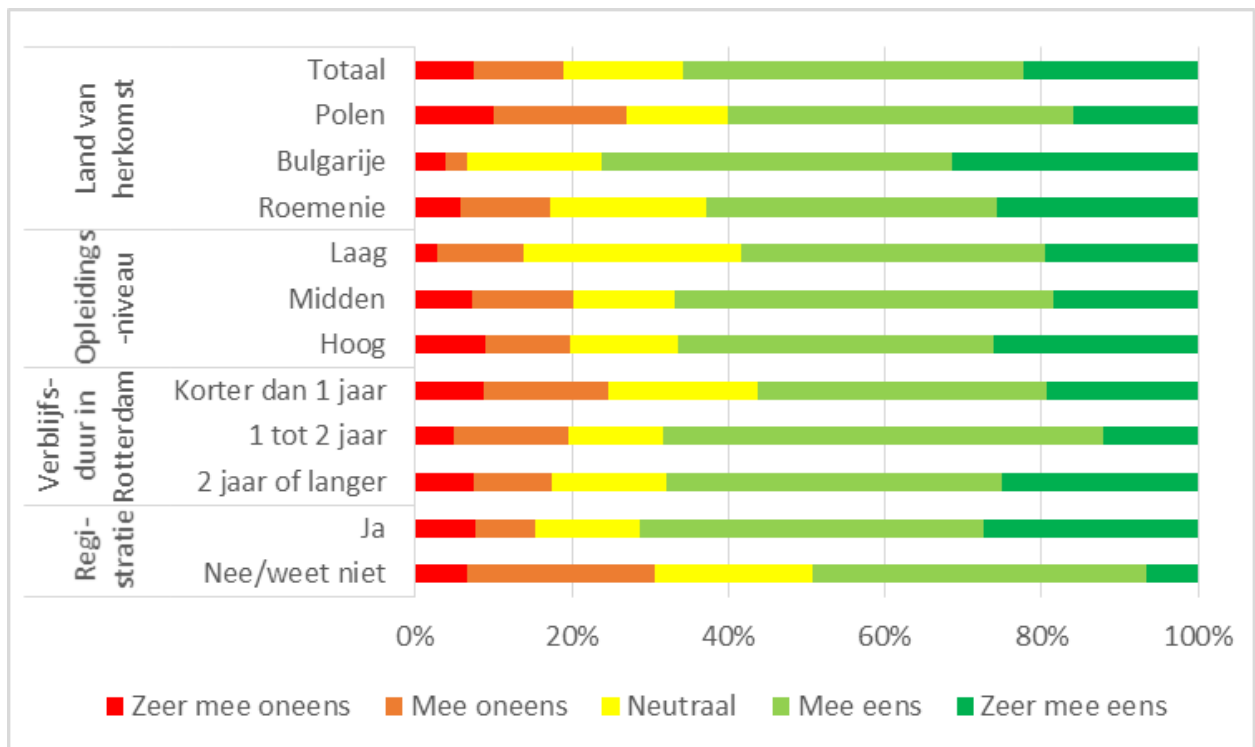
Bron: Risbo, eigen bewerking

We zien dat Bulgaarse respondenten relatief vaak (zeer) afhankelijk van hun werkgever zijn voor wat de woonsituatie betreft (45,6 procent). Laag en middelbaar opgeleide respondenten geven iets vaker aan afhankelijk te zijn van de werkgever dan hoogopgeleide respondenten wat betreft de woonsituatie. Ook zien we een verband tussen verblijfsduur en afhankelijkheid. Respondenten die langer dan twee jaar in Rotterdam verblijven, beschouwen zichzelf gemiddeld iets minder afhankelijk van de werkgever dan respondenten die hier korter verblijven. Ten slotte zijn ook niet-geregistreerde respondenten vaker afhankelijk van werkgevers (46,2 procent) dan geregistreerde respondenten (24,4 procent).¹⁷ Een deel van deze respondenten is vermoedelijk in georganiseerd verband naar Nederland gekomen waarbij de werkgever zorg draagt voor de woonruimte (bijvoorbeeld in een flexhotel, 21 respondenten die niet-geregistreerd staan wonen in een hotel/hostel).

In figuur 3.4 is de stelling 'Ik ben tevreden met mijn huidige werksituatie' uitsplitst naar land van herkomst, opleidingsniveau, verblijfsduur in Rotterdam en registratie. Opvallend is dat het percentage respondenten dat (zeer) ontevreden is over de huidige werksituatie onder de Poolse

¹⁷ Voor de achterliggende cijfers verwijzen we naar tabel b3.6 in bijlage H3.

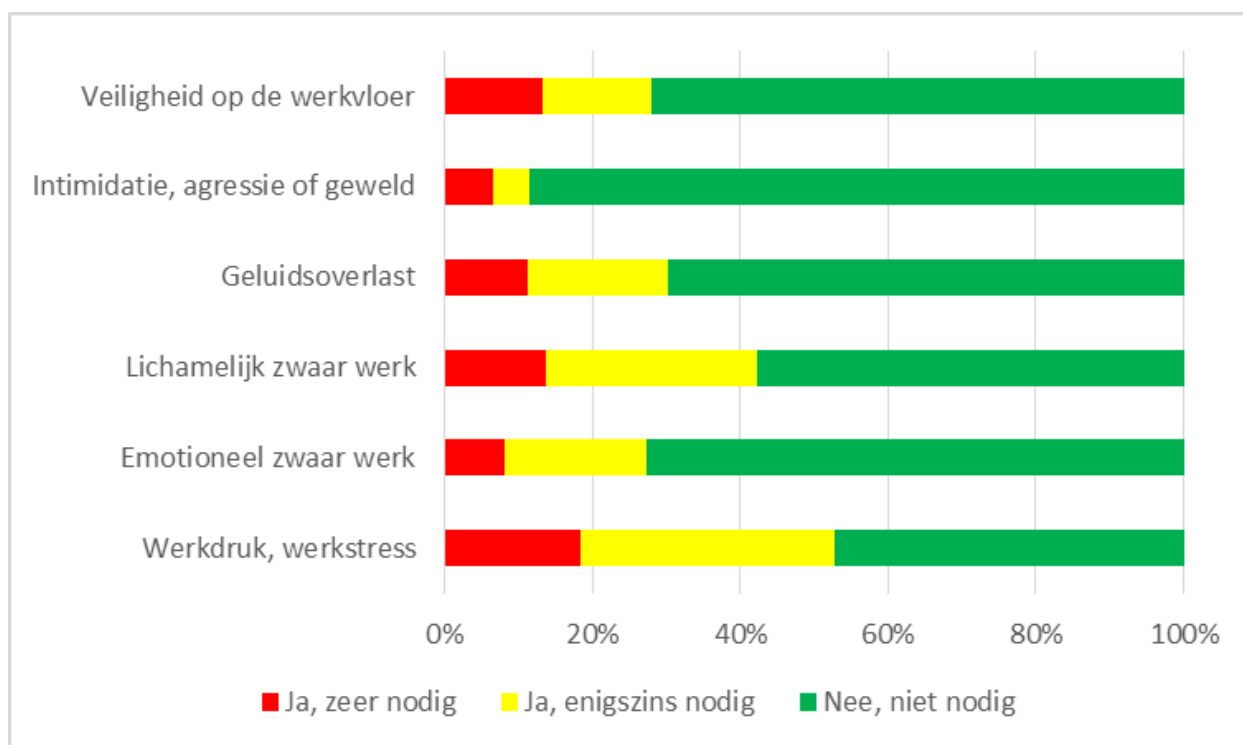
respondenten relatief hoog is (27,1) en bij de Bulgaarse respondenten laag (6,7 procent). Qua opleidingsniveau zien we geen grote verschillen, hoewel laagopgeleiden iets minder vaak ontevreden zijn over de werksituatie dan middelbaar en hoogopgeleiden. Als we naar verblijfsduur kijken, wordt het duidelijk dat respondenten die korter dan een jaar in Rotterdam verblijven gemiddeld vaker (zeer) ontevreden zijn over de werksituatie (22,7 procent). Verder geldt dat ontevredenheid over de werksituatie onder niet-geregistreerde respondenten gemiddeld het hoogst is (32,1 procent) (zie ook tabel b3.6 in de bijlage).

Figuur 3.4: Stelling 'Ik ben tevreden met mijn huidige werksituatie' uitgesplitst naar categorieën

Bron: Risbo, eigen bewerking

Tot slot is de respondenten een aantal stellingen voorgelegd met betrekking tot de algemene veiligheid en sfeer op het werk (zie figuur 3.5 en tabel b3.11 t/m b3.16 in bijlage H3). Hierbij is de respondenten gevraagd of zij het nodig achten dat hun werkgever maatregelen ten opzichte van bepaalde werksituaties neemt.

Figuur 3.5: Vindt u dat het bedrijf waar u werkzaam bent, maatregelen moet nemen ten aanzien van in figuur genoemde aspecten?

Bron: Risbo, eigen bewerking

Het valt op dat meer dan de helft van de respondenten aangeeft dat het enigszins tot zeer nodig is dat de werkgever maatregelen neemt ten opzichte van werkdruk/werkstress. Als we kijken naar het landelijk gemiddelde dan is iets lager, namelijk 41 procent. Ook valt het in figuur 3.5 op dat een groot deel van de respondenten (meer dan 40 procent) vindt dat er maatregelen nodig zijn ten opzichte van lichamelijk zwaar werk. Op landelijk niveau zien we ook dat het aspect 'lichamelijk zwaar werk' belangrijk is voor respondenten, alhoewel het percentage dat maatregelen wenst met 28,6 procent wel lager ligt. Als we naar de overige aspecten (veiligheid, intimidatie/agressie/geweld, geluidsoverlast en emotioneel zwaar werk) kijken, dan liggen de percentages van respondenten die maatregelen wensen overal iets hoger in vergelijking met landelijke cijfers (NEA 2015).

3.3 Schaduweffecten op de arbeidsmarkt

Uit de vorige paragraaf kunnen we concluderen dat het relatief goed lijkt te gaan met een groot deel van de EU-arbeidsmigranten op de Rotterdamse arbeidsmarkt. Toch zijn er ook een aantal schaduweffecten te benoemen. In deze paragraaf zal een beeld worden geschetst van schaduweffecten die betrekking hebben op EU-arbeidsmigranten.

Malafide uitzendbureaus

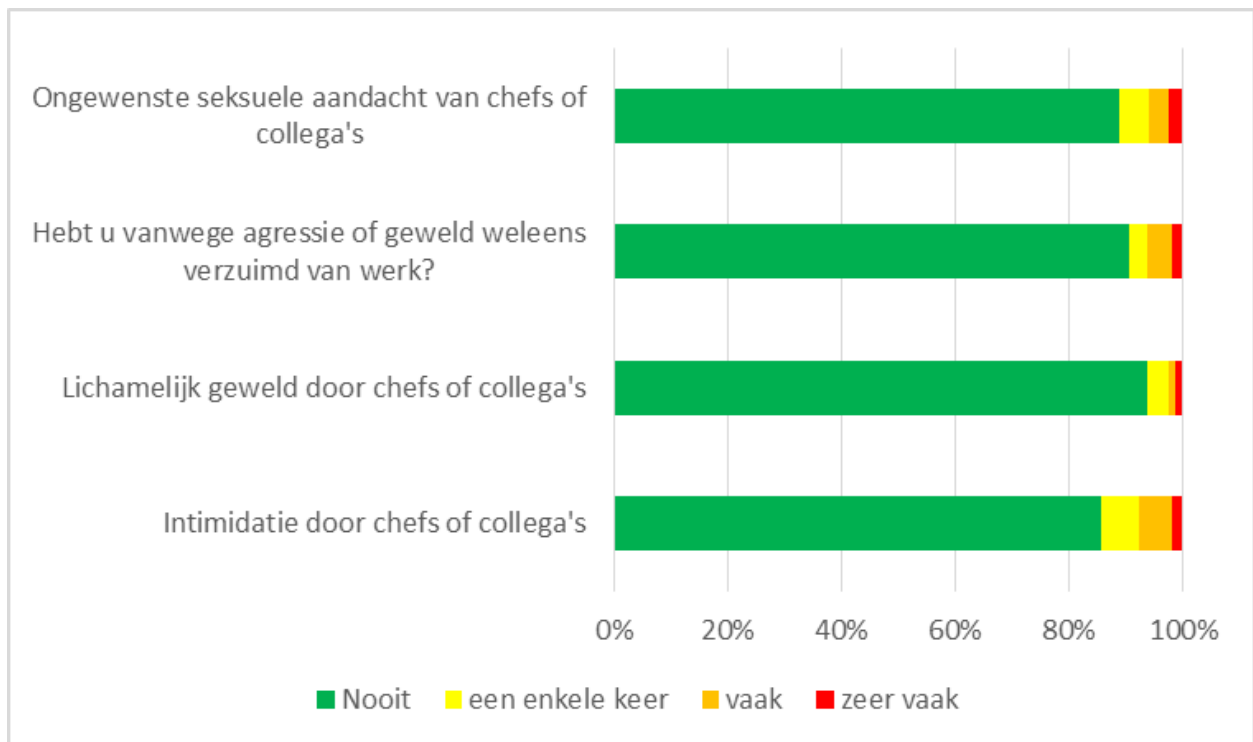
Tijdens de gesprekken met professionals van de inspectie SZW wordt aangegeven dat er in verschillende regio's in Nederland verschillende soorten problematiek bestaan. Dit is afhankelijk van de soort industrie in het gebied waar men werkzaam is. De professionals van inspectie SZW geven aan dat Rotterdam, relatief gezien, niet als een groot probleemgebied bekend staat. Zo zouden er met name problemen bestaan rondom de land- en tuinbouw in het Westland, Limburg en Noord-Brabant. In de Rotterdamse haven zouden niet veel EU-arbeidsmigranten actief zijn.

De professionals geven aan dat de meest voorkomende onwenselijke situaties in Rotterdam samenhangen met het bestaan van malafide uitzendbureaus waarbij er sprake is van uitbuiting en gefingeerde dienstverbanden. Een opvallende waarneming van meerdere professionals is dat veel malafide uitzendbureaus verbonden zijn aan personen uit de Turkse gemeenschap in Rotterdam. Tevens wordt opgemerkt dat eigenaren van de uitzendbureaus vaak zelf als arbeidsmigrant begonnen zijn en weten hoe de markt werkt. Een professional van inspectie SZW vertelt hierover:

De groepen die natuurlijk als arbeidsmigranten naar Nederland gekomen zijn en zelf met hun poot in de modder stonden. Die het werk hebben geleerd in Nederland in de branches waar wij onze neus voor optrokken als Nederlander. Die gegroeid zijn naar voorman en een eigen uitzendbureau begonnen, kinderen hebben gekregen die gingen studeren en dergelijke. En administratiekantoorjes begonnen. Ja die hebben echt wel door hoe het werkt hoor. Die hebben precies door hoe het werkt. #6

In figuur 3.6 staan de antwoorden van respondenten op een aantal stellingen met betrekking tot onwenselijke situaties weergegeven. Deze stellingen en antwoordcategorieën zijn met uitzondering van één stelling

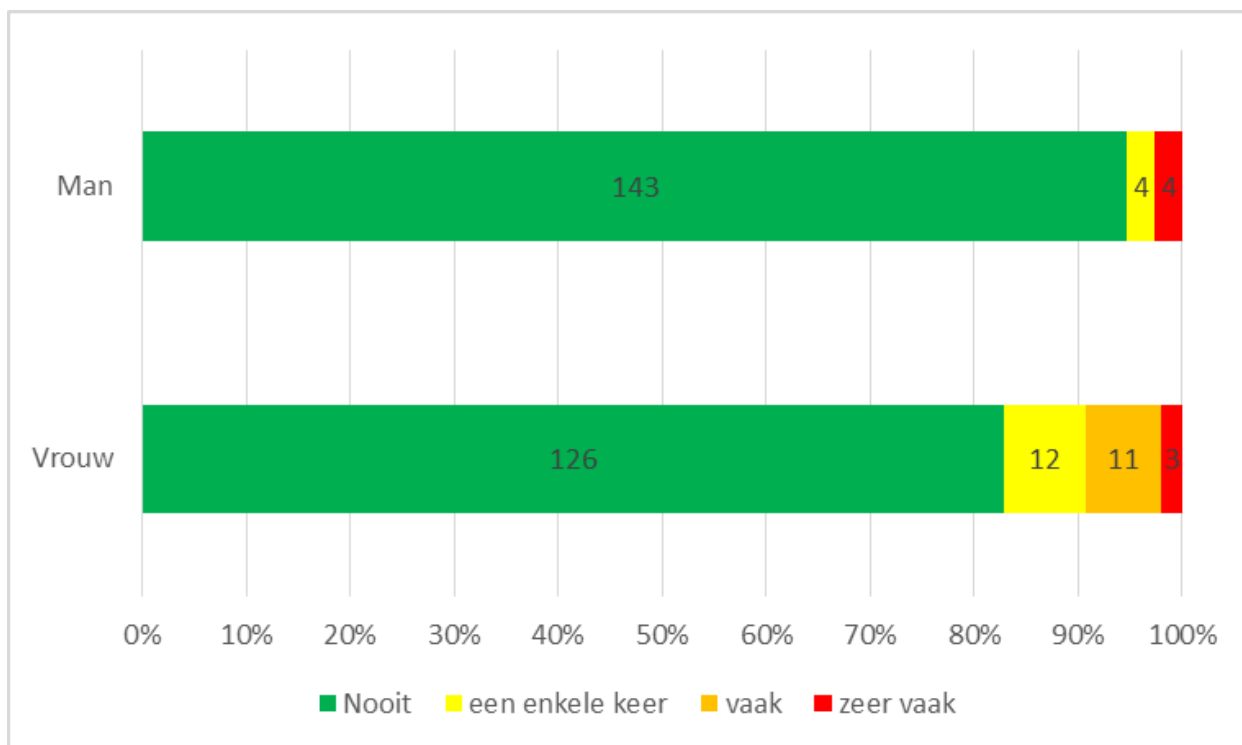
identiek aan het NEA onderzoek, waardoor de uitkomsten te vergelijken zijn met het landelijke gemiddelde. In Rotterdam krijgt 11,2 procent van de respondenten een enkele keer tot zeer vaak te maken met ongewenste seksuele aandacht van chefs of collega's. Dit percentage ligt landelijk (1,8 procent) aanzienlijk lager. Bij de tweede stelling geeft 9,5 procent aan een enkele keer tot zeer vaak verzuimd van werk te hebben vanwege agressie of geweld. Dit cijfer kan niet vergeleken worden met het landelijke gemiddelde omdat de stelling niet opgenomen is in het NEA onderzoek. Bij de derde stelling zien we dat 6,3 procent van de respondenten een enkele keer tot zeer vaak te maken heeft (gehad) met lichamelijk geweld door chefs of collega's ten opzichte van 0,3 procent landelijk. Ten slotte geeft bij de vierde stelling 14,2 procent van de respondenten aan een enkele keer tot zeer vaak met intimidatie door chefs of collega's te maken hebben. Het landelijk gemiddelde ligt iets lager (11,1 procent). Geconcludeerd kan worden dat respondenten relatief vaak te maken krijgen met onwenselijke situaties op de werkvloer (voor meer cijfers zie ook tabel b3.17 en b3.18 in de bijlage).

Figuur 3.6a: Frequentie van het voor komen van onwenselijke situaties bij respondenten in Rotterdam

Bron: Risbo, eigen bewerking

In figuur 3.6b is de vraag met betrekking tot het voorkomen van ongewenste seksuele aandacht uitsplitst naar geslacht. We zien dat onwenselijke seksuele situaties veel vaker voorkomen bij vrouwen dan bij mannen. Iets meer dan vijftien procent van de vrouwelijke respondenten zegt dit een enkele keer tot zeer vaak mee te maken tegenover iets meer dan vijf procent onder de mannelijke respondenten. In Nederland ligt dit gemiddeld op 9,2 procent onder vrouwen en 1,5 procent onder mannen.

Figuur 3.6b: Mate waarin respondenten onwenselijke seksuele aandacht van chefs of collega's ervaren, uitgesplitst naar geslacht

Bron: Risbo, eigen bewerking

Op dit moment zijn er afgezien van onderhavig onderzoek, geen studies bekend die specifiek ingaan op de risico's voor EU-arbeidsmigranten op de Rotterdamse arbeidsmarkt. Er is derhalve gekeken naar nationaal georiënteerde onderzoeken.

Veel aspecten die door de geïnterviewde professionals zijn genoemd, zien we terug in de literatuur. In het jaarverslag van de Arbeidsinspectie (2014) wordt een risico op de arbeidsmarkt benoemd waarbij EU-arbeidsmigranten betrokken zijn. Zo zijn er werkgevers die constructies gebruiken waarin ze formeel het minimumloon betalen, maar waarbij inspecteurs betwijfelen of dit het daadwerkelijk uitbetaalde loon is en/of een werknemer niet meer uren heeft gewerkt dan uitbetaald zijn (Jaarverslag Inspectie SZW, 2015).

Uit onderzoek uit 2010 kwam hetzelfde beeld naar voren, namelijk dat veel Midden- en Oost-Europeanen vaak werken als uitzendkrachten of worden ingehuurd als schijn-ZZP-ers en relatief vaak onder slechte arbeidsomstandigheden werken (Walz, 2010).

Gedurende de periode 2008-2010 heeft Research voor Beleid, onderzoek gedaan naar malafide praktijken in de uitzendbranche met een focus op werknemers uit Midden- en Oost-Europa. Uit dat onderzoek blijkt dat malafide uitzendbureaus steeds subtieler te werk gaan en zich vaker richten op immateriële aspecten van werk. Waar er voorheen voornamelijk sprake was van loon- en premiefraude, is het accent sinds 2008 verschoven naar andere vormen van malafiditeit. De onderzoekers concluderen namelijk dat er in veel malafide gevallen een groot deel van het loon wordt ingehouden voor kosten van huisvesting, transport, verzekeringen en boetes. Dit wordt bevestigd in de diepte-interviews. De uitzendbureaus opereren vaak in grijs gebied en zijn goed op de hoogte over wat mogelijk is binnen de wet. Daarnaast zouden afspraken gemaakt door de uitzendbranche omtrent huisvesting ook vaak niet nageleefd worden. Tevens wordt in de literatuur geconcludeerd dat de omvang van deze malafide praktijken gelijk is gebleven ondanks grote inspanningen van publieke en private instanties. Als reden hiervoor wordt de aanhoudende economische crisis en daarmee samenhangende vraag naar goedkope arbeid genoemd. De professionals die zijn gesproken relativeren de omvang en frequentie van de misstanden voor de regio Rotterdam.

Aanpak misstanden

Uit de gesprekken met professionals van de inspectie SZW kwam naar voren dat het moeilijk is om personen te vervolgen. Voor de inspectie SZW is het vaak moeilijk om misstanden aan te tonen en hier tegen op te treden. Professionals geven ook aan dat dit te maken heeft met de zware bewijslast voor arbeidsuitbuiting (bv. omdat dit in theorie bestraft kan worden met levenslang in het geval een arbeider overlijdt) en omdat de eigenaren van het uitzendbureau goed wegwijs zijn in de regelgeving. De uitzendbureaus opereren vaak in grijs gebied waarbij bewust ondoorzichtige constructies gemaakt worden die lastig te controleren zijn. Zo wordt verteld dat het exacte salaris van veel EU-arbeidsmigranten moeilijk te achterhalen is doordat zij vaak een deel van het inkomen moeten afdragen voor huisvesting, werkkleding of andere voorzieningen. Dit kan in de praktijk ertoe leiden dat iemand op papier wel het minimumloon verdient maar in de praktijk onderbetaald wordt.

Ook komt het voor dat arbeiders 60 uur werken maar op papier slechts 40 uur (waarvoor zij het minimumloon ontvangen). Zo ervaart een professional:

Het meeste wat wij zien, is dat er een administratieve werkelijkheid is en de echte wereld. Dus men heeft op papier alles steeds weer in orde, waardoor het heel lastig wordt om door zaken heen te prikken en je meer afhankelijk wordt van wat die mensen zelf verklaren om inkomsten te krijgen en dergelijke. Als die mensen niet verklaren, dat zien wij heel veel, dan voel je aan alles dat er iets niet klopt. Maar je komt er gewoon niet bij. Ja, ze werken, ze zetten op papier dat ze 40 uur werken, maar ze werken 60 uur bijvoorbeeld. Nou als je dat dan gaat doorrekenen dan wordt je in feite onderbetaald. Dan worden er belachelijke bedragen ingehouden voor allerlei verklaarbare redenen. Soms moeten ze gewoon geld gaan pinnen en weer terugbetalen en op zo'n manier houd je dat gewoon weer buiten al je bedrijfsadministratie. Het is heel moeilijk om dat vast te stellen. #6

De professionals geven aan dat werkgevers goed op de hoogte zijn van de wet. Zo zouden alle werkgevers er bewust van zijn dat zij in elk geval (op papier) het minimumloon betalen omdat het bekend is dat hier zeer streng op wordt gehandhaafd. In de praktijk kan het echter voorkomen dat er feitelijk geen minimumloon betaald wordt, door werknemers onbetaald overwerk te laten uitvoeren of door hen verplicht voorzieningen te laten afnemen tegen onredelijke bedragen.

Om meer inzicht te krijgen in de frequentie waarin dit voorkomt, is in de enquête aan respondenten gevraagd of zij overwerk uitbetaald krijgen en of zij verplicht zijn bepaalde voorzieningen van hun werkgever af te nemen (zie tabel 3.5). Ongeveer 62 procent van de respondenten krijgt overwerk uitbetaald. Een deel (22,5 procent) geeft aan niet voor overwerk uitbetaald te worden. Hierbij is echter niet vast te stellen dat er sprake is van misstanden. In sommige sectoren is het gebruikelijk dat er geen overwerk wordt uitbetaald maar wordt er 'tijd voor tijd' vergoed. Ruim driekwart van de respondenten (77,2 procent) geeft aan dat zij betaalde voorzieningen afnemen van de werkgever. Bij ongeveer 16,9 procent van de respondenten is dit niet het geval. Slechts een klein deel van de respondenten (12,4 procent) is van mening dat de kosten van de voorzieningen die zij af dienen te nemen niet in verhouding staan met de geleverde voorzieningen. Met name bij de Poolse respondenten is dit percentage relatief hoog (18,5 procent) t.o.v. de Bulgaren (3,7 procent)

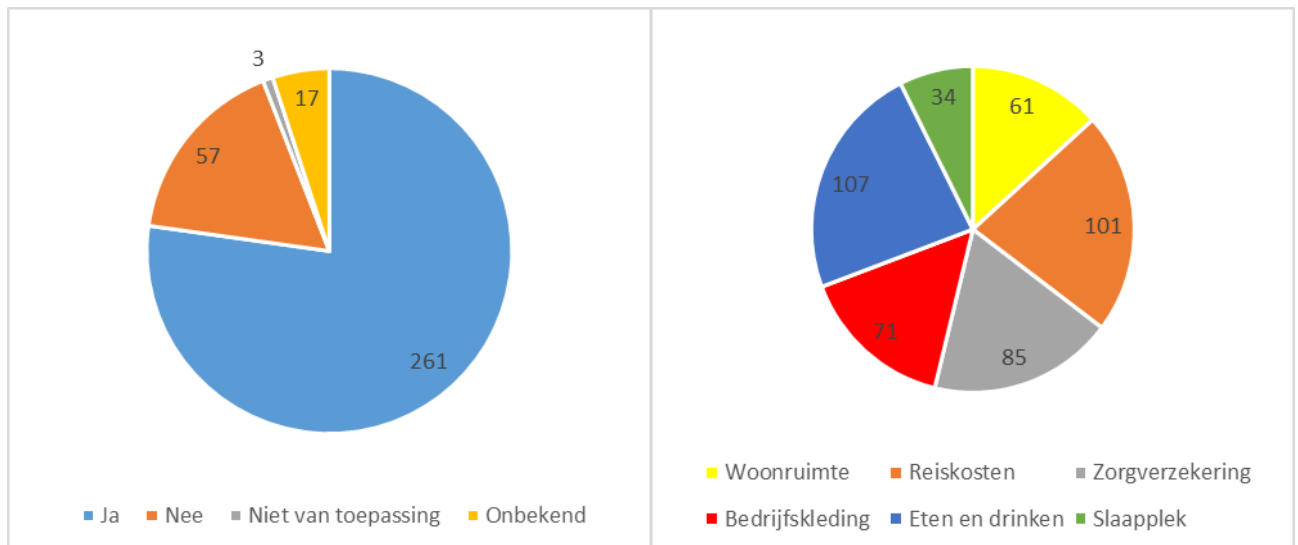
en (7,3 procent). Opvallend is dat een groot deel van de respondenten dat heeft geantwoord voorzieningen af te nemen, 'niet van toepassing' heeft geantwoord op de vraag of zij deze kosten reëel vinden.

Tabel 3.5 Overwerk en voorzieningen respondenten

		Totaal		Polen		Bulgarije		Roemenië	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Totaal		338	100	189	100	108	100	41	100
Betaald overwerk?	Ja	210	62,1	123	65,1	71	65,7	16	39,0
	Nee	76	22,5	31	16,4	30	27,8	15	36,6
	Weet niet	19	5,6	9	4,8	6	5,6	4	9,8
	Niet van toepassing	3	0,9	1	0,5	1	0,9	1	2,4
	Onbekend	30	8,9	25	13,2	0	0,0	5	12,2
Betalen voorzieningen aan werkgever?	Ja	261	77,2	144	76,2	86	79,6	31	75,6
	Nee	57	16,9	27	14,3	21	19,4	9	22,0
	Niet van toepassing	3	0,9	2	1,1	1	0,9	0	0,0
	Onbekend	17	5,0	16	8,5	0	0,0	1	2,4
Kosten in verhouding met geleverde voorziening(en)?	Ja	103	30,5	48	25,4	39	36,1	16	39,0
	Nee	42	12,4	35	18,5	4	3,7	3	7,3
	Weet niet	28	8,3	24	12,7	2	1,9	2	4,9
	Niet van toepassing	135	39,9	54	28,6	63	58,3	18	43,9
	Onbekend	30	8,9	28	14,8	0	0,0	2	4,9

Bron: Risbo, eigen bewerking

In figuur 3.7 wordt verder ingegaan op de voorzieningen die respondenten afnemen bij hun werkgever. In het linker deel van de figuur staat het aantal respondenten dat wel/niet voorzieningen afneemt van de werkgever. Van de 338 respondenten binnen dit onderzoek, nemen er 261 een of meerdere voorzieningen af van de werkgever. In het rechter deel van de figuur is het soort voorzieningen weergegeven. Allereerst valt op dat een groot deel van de respondenten die voorzieningen afnemen, meerdere voorzieningen per persoon afnemen. In totaal worden er 459 voorzieningen afgenomen door 261 respondenten. Het meest voorkomend is de afname van 'eten en drinken' en het betalen van reiskosten voor vervoer naar werk. Daarnaast wordt er relatief vaak een zorgverzekering, bedrijfskleding en woonruimte via de werkgever geregeld. Het is aannemelijk dat een deel van de respondenten (vaak degenen die werk in Nederland hebben gevonden in het herkomstland) via een 'all-inclusive' regeling in Nederland verblijft. Bij dit soort regelingen zorgt de werkgever voor de randvoorwaarden voor het verblijf in Nederland zoals zorgverzekering, huisvesting, etc.

Figuur 3.7: Antwoorden op de stelling 'Draagt u maandelijks een deel van uw inkomen af aan uw werkgever voor voorzieningen? Zo ja, wat voor voorzieningen?', uitgesplitst naar soort voorzieningen

Bron: Risbo, eigen bewerking

Een andere moeilijkheid omtrent het aantonen van misstanden heeft betrekking op het vinden van getuigen. Veel arbeiders willen niet getuigen uit angst hun baan te verliezen. Zelfs een salaris onder het minimumloon is vaak nog substantieel meer dan wat zij in het thuisland kunnen verdienen. Zo zegt een medewerker van inspectie SZW:

Als je mensen hebt die niet willen praten omdat ze gewoon bang zijn om hun werk kwijt te raken, ze accepteren liever €1.000,-, zeg maar €400,- euro minder, dan dat ze helemaal geen werk hebben. Dat komt dus ook deels omdat ze niet weten dat ze wel recht hier hebben op de WW en dat soort dingen als ze hier gewerkt hebben. Wellicht dat het mogelijkheden biedt om mensen te vertellen hoe het zit, maar uiteindelijk willen ze gewoon werken, ze willen geld verdienen en ook omdat die verschillen in loon zo hoog zijn. Als jij in Bulgarije moet werken voor €200,- euro per maand, minimumloon of uitkering, die €800,- ja dat is wel vier keer zoveel. #5

Een professional vertelt dat sommige uitzendbureaus plotseling niet meer bestaan wanneer zij het vermoeden hebben in beeld te komen bij de instanties en vervolgens vaak onder een andere naam doorgaan. Een factor die de toezicht op uitzendbureaus bemoeilijkt, is het ontbreken van een algemeen erkend keurmerk of certificering voor uitzendbureaus. Een professional geeft aan hoewel er wel bepaalde certificering bestaat voor uitzendbureaus, dit niet breed gedragen wordt. Hierdoor kunnen werknemers moeilijk controleren of zij met een betrouwbaar

uitzendbureau te maken hebben. Een professional ervaart dit in de praktijk:

Ja, er zijn 12.000 uitzendbureaus waarvan 400 gecertificeerd. [...] En er zijn verschillende certificaten mogelijk, dus ik hoor ook bijvoorbeeld je kunt je laten certificeren voor geld, dat is ook wel vaag. En de naleving door bijvoorbeeld arbeidsinspectie, kijk maar wat voor straffen er zijn. Het loont zich voor het uitzendbureau meer om de boete voor arbeidsinspectie te betalen op het moment dan iets te veranderen. [...] Als iemand niet verzekerd is dan betaal je een vast bedrag, dat is goedkoper dan iemand laten verzekeren. Het is goedkoper om iemand stelselmatig iets niet uit te betalen. Die boetes zijn gewoon te laag. #7

Ook in de literatuur wordt melding gemaakt van de moeilijkheden om op te kunnen treden tegen misstanden. Eerder is al opgemerkt dat veel arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa (relatief) vaak laaggeschoold werk uitvoeren. Arbeidsmigranten die actief zijn aan de onderkant van de arbeidsmarkt lopen een groter risico slachtoffer te worden van slecht werkgeverschap (Jaarverslag Inspectie SZW, 2015). Vanwege de toegenomen concurrentie en het grotere aanbod van arbeid, is goedkope arbeid door werkgevers gewenst en voorradig. De huidige strafrechtelijke bewijslast is echter dusdanig zwaar dat inspecteurs moeilijk op kunnen treden tegen (vermoedelijke) wantoestanden. In het algemeen wordt opgemerkt dat het vanwege ontwikkelingen op de arbeidsmarkt steeds moeilijker is geworden om de bewijslast in zaken rond te krijgen. Hierdoor is het moeilijk op te treden tegen arbeidsuitbuiting, misbruik van uitkeringen, schijnconstructies (vooral schijn-ZZP-schap) en bepalingen omtrent stages. In veel gevallen wordt wel de letter van de wet gevolgd, maar bestaan er desondanks onwenselijke situaties vanuit het perspectief van fatsoenlijk werk. In ander onderzoek wordt geconcludeerd dat veel malafide uitzendbureaus de Nederlandse wet- en regelgeving weten te ontduiken door gebruik te maken van internationale constructies (Walz, 2010). Met het van kracht worden van de Wet Aanpak Schijnconstructies (WAS) per 01-01-2016 hebben handhavers meer middelen gekregen om op te treden tegen dit soort constructies. De WAS is door de Tweede Kamer aangenomen om onwenselijke situaties te bestrijden. Deze wet beperkt de mogelijkheid tot contante uitbetaling, het werken met onkostenvergoedingen en het geeft de Inspectie SZW meer

mogelijkheden om wantoestanden aan te pakken. Op moment van schrijven is echter nog niet bekend hoe effectief de WAS in de praktijk is. Hoewel er eind 2016 een eerste monitor is verschenen met betrekking tot de WAS, staat een eerste evaluatie gepland voor eind 2018.

Concurrentie

De professionals van inspectie SZW geven aan dat doordat er meer concurrentie is, EU-arbeidsmigranten ook eerder geneigd zijn om werk aan te nemen waarvoor zij onderbetaald worden. Deze arbeiders zijn zich hier vaak bewust van maar het alternatief in het thuisland is (veel) slechter. Zo zegt een professional van inspectie SZW:

Wij hebben twee jaar geleden een keer een prachtig voorbeeld ervan gehad. De hele dag met mensen zitten praten, waarvan wij wisten dat ze daar minstens 70 uur per week werkten voor een kleine €600-700 euro. Maar dat waren allemaal moeders en dochters van een dorp. En die zeiden ook: "Ja met z'n tweeën verdienen wij €1200,- euro. En dat is twaalf keer [een] maandsalaris in Bulgarije. En als wij hier nu aan u vertellen hoe het echt ik elkaar zit, dan worden wij ontslagen. Dan zitten wij in het dorp en de rest werkt door." #5

Uit de gesprekken met professionals ontstaat het beeld dat de Poolse EU-arbeidsmigranten het relatief goed doen. Zij hebben zich georganiseerd in vakbonden en organisaties waardoor zij beter in staat zijn zelfstandig op te treden tegen arbeidsuitbuiting. De professionals merken echter wel op dat de groep Poolse EU-arbeidsmigranten het de laatste jaren moeilijker heeft gekregen en dat de positie voor een deel van de Poolse EU-arbeidsmigranten iets verslechterd lijkt. Dit kan een gevolg zijn van de toegenomen concurrentie op de arbeidsmarkt. Doordat ook andere nationaliteiten (bv. Bulgaren, Roemenen en Hongaren) vrij toegang hebben tot de Nederlandse arbeidsmarkt is er een groter potentieel aan arbeidskrachten (die vaak voor een geringer loon bereid zijn te werken).

De professionals maken ook melding van gefingeerde dienstverbanden die ingezet worden in verband met sociale voorzieningen. Een contract in Nederland kan recht geven op allerlei sociale voorzieningen. Gefingeerde dienstverbanden leiden tot vervuiling van het systeem en een grotere druk op het sociale stelsel in Nederland. In dit soort gevallen worden arbeiders vaak geholpen door een uitzendbureau. Door gebruik

te maken van een gefingeerd dienstverband, is het mogelijk voor een EU-arbeidsmigrant (en gezinsleden) om gebruik te maken van sociale voorzieningen. Zo zegt een professional van inspectie SZW:

Ja, we noemen het gefingeerde dienstverband, dat komen wij in de praktijk heel vaak tegen met name ook in de grote steden. Als je aanspraak wilt maken op de overheid of voor gezinshereniging bij de IND bijvoorbeeld, dan zal je moeten aantonen dat je een dienstverband hebt en dat je loon ontvangt. Als je dat nou niet hebt of je werkt te weinig en je voldoet niet aan die vereisten van de IND, dan kan je ook een afspraak van een gefingeerde dienstverband met zo'n uitzendbureau maken. Op papier ben je dan volledig werknemer, maar in feite, in werkelijkheid niet. Dat gebeurt volop, het helpt elkaar.

#6

Ook uit de literatuur blijkt dat slechte arbeidsomstandigheden vaak voortvloeien uit de vraag naar goedkope arbeid, vanuit concurrentiedruk en/of winstbejag. Werkgevers proberen dit te bereiken door werknemers met zo min mogelijk kosten aan te nemen: via zwartwerken, illegale tewerkstelling, onderbetaling en schijnconstructies. Daarnaast is er veel aanbod van arbeidskrachten uit EU-landen en zijn deze werknemers vaak bereid om te werken onder voorwaarden die onacceptabel zijn in de Nederlandse samenleving. In de top tien onderbetaalde werknemers van 2014 van de Arbeidsinspectie staan Poolse werknemers bovenaan (n=168, 2014) gevolgd door Bulgaarse werknemers (n=59, 2014). Ook zijn er relatief veel Estische en Hongaarse onderbetaalde werknemers aangetroffen.

Verdringing op de arbeidsmarkt

Door arbeidsmigratie kan het voorkomen dat migranten de arbeidsplaats innemen van binnenlandse werknemers, ofwel dat er sprake is van verdringing. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen directe verdringing (verlies van werk door de komst van een arbeidsmigrant) en verdringing doordat binnenlandse werknemers minder kans op werk hebben door het aanbod van arbeidsmigranten (SER, 2014). Er zijn veel onderzoeken gedaan naar verdringing van werknemers in Nederland maar hier is geen bewijs voor gevonden (Berkhout & Hof, 2012). Ook in een meer recent rapport wordt geconcludeerd dat werknemers uit de focussegmenten (bouw, tuinbouw, voedingsindustrie en wegtransport), waar veel concurrentie is geweest van arbeidsmigranten, niet massaal

werkloos of inactief geworden zijn. ‘Verdrongen’ ex-werknemers zijn bij een ander bedrijf of zelfstandig gaan werken. Wel zou er op macro niveau sprake zijn van verdringing in vier focussegmenten bouw, tuinbouw, vlees- & voedingsindustrie en wegtransport. Ten eerste is er verdringing tussen overtreders van wet- en regelgeving (schijnconstructies) en bedrijven die regels volledig naleven. Ten tweede tussen zelfstandigen en werknemers, omdat zelfstandigen niet gebonden zijn aan minimumlonen en verplichte sociale verzekeringen. Als een zelfstandige vervolgens eigenlijk als werknemer werkzaam is, dan ontstaat er oneerlijke concurrentie. Ten slotte is er verdringing tussen buitenlandse en binnenlandse bedrijven, met als consequentie verdringing tussen tijdelijk gedetacheerde arbeidsmigranten en in Nederland woonachtige werknemers. Volgens handhavingsinstanties wordt bij deze vorm van grensoverschrijdende detachering regelmatig de wet overtreden. Bovendien veroorzaakt grensoverschrijdende detachering concurrentie op arbeidsvoorwaarden en minder draagvlak voor binnenlandse cao’s. Het zijn vooral laagbetaalde Nederlandse werknemers die hiervan de negatieve looneffecten ervaren. De reden hiervoor is dat banen van tijdelijke arbeidsmigranten het best vergelijkbaar zijn met banen van laagbetaalde Nederlandse werknemers (Berkhout et al., 2014). Er zijn geen (recente) onderzoeken bekend naar verdringingseffecten van EU-arbeidsmigranten specifiek voor burgers die wonen of werken in Rotterdam. Ook uit de enquête valt niet op te maken in hoeverre er sprake is van verdringing op de arbeidsmarkt. Eerder werd echter wel waargenomen dat een deel van de hoogopgeleide EU-arbeidsmigranten relatief vaak binnen lagere beroepsniveaus actief zijn.

3.4 Conclusie

Uit eerdere statistieken blijkt dat de arbeidsmarktpositie van EU-arbeidsmigranten in Rotterdam over het algemeen relatief goed is. Het aandeel uitkeringsafhankelijken en werkzoekenden is bijvoorbeeld lager dan gemiddeld in Rotterdam. Uit de enquête komt hetzelfde beeld naar voren. Uit de literatuur, de interviews en enquête blijkt tevens dat EU-arbeidsmigranten in Rotterdam vooral actief zijn in beroepen aan de onderkant van de arbeidsmarkt (ongeschoold en laaggeschoold werk). De deelnemers van de enquête zijn met name actief binnen elementaire beroepen, als dienstverlenend personeel of als ambachtslieden. Opvallend is dat een groot deel van de hoogopgeleide respondenten

werkt in een beroepsklasse onder hun niveau (laag of midden). Het gaat hier om meer dan de helft van de respondenten. Ongeveer 30 procent van de hoogopgeleide respondenten komt ook daadwerkelijk terecht in een hoog beroepsniveau.

Qua dienstverband zien we dat ruim driekwart van de respondenten in een vorm van loondienst werkzaam is. Hierbij zien we weinig verschillen tussen de herkomstgroepen. Dit is opvallend omdat uit eerder onderzoek uit 2014 (Snel et al.) bleek dat Bulgaren en Roemenen vaker als zelfstandig ondernemer actief zijn als opstap naar een formeel dienstverband. Dit kan veranderd zijn als gevolg van het wegvallen van de verplichte tewerkstellingsvergunning voor Bulgaren en Roemenen per 1 januari 2014. Nog steeds zien we dat een relatief groot deel van de (Poolse) respondenten via een uitzendbureau werkzaam is in Nederland. Dit komt overeen met het beeld van professionals. Zij geven aan dat Poolse EU-arbeidsmigranten vaak georganiseerd naar Nederland komen, waarbij zij vooraf al werk in Nederland hebben geregeld. Tegelijkertijd komt uit de enquête naar voren dat ongeveer de helft van de respondenten hun huidige baan heeft gezocht nadat zij naar Nederland zijn gekomen. Dit geldt in grotere mate voor Bulgaarse respondenten waarbij meer dan twee derde werk heeft gezocht in Nederland. Dit komt eveneens overeen met het beeld uit de literatuur en de diepte-interviews. Bulgaarse EU-arbeidsmigranten (met een Turks-etnische achtergrond) zouden bijvoorbeeld vaak aansluiting vinden bij de Turkse gemeenschap in Rotterdam vanwege de gedeelde taal en achtergrond.

Voor wat betreft de arbeidsomstandigheden komt uit de enquête naar voren dat een groot deel van de respondenten over het algemeen tevreden is met de situatie op werk. Slechts een klein deel geeft aan problemen te hebben op het gebied van werkdruk, sfeer, eerlijke behandeling, intimidatie, veiligheid, etc. Wanneer we deze cijfers echter afzetten tegen de *Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden* (NEA) dan zien we dat, hoewel het percentage absoluut gezien relatief klein is, de respondenten vaker ontevreden zijn over hun arbeidsomstandigheden dan in Nederland gemiddeld voorkomt. Dat geldt in het bijzonder voor respondenten die niet in de BRP-geregistreerd zijn. Van deze respondenten geeft ongeveer een derde aan (zeer) ontevreden te zijn met de werksituatie. Tot slot blijkt uit de enquête dat niet-geregistreerde respondenten relatief vaak afhankelijk zijn van hun werkgever voor wat betreft hun woonsituatie. Dit kan bijvoorbeeld komen doordat zij een woning van de werkgever betrekken. Tevens kan dit een indicatie zijn dat

niet-geregistreerde eerder kwetsbaar zijn voor uitbuiting door de werkgever.

In dit onderzoek zijn ook een aantal schaduweffecten besproken met betrekking tot de arbeidsmarktpositie van arbeidsmigranten. Ten eerste wordt er door professionals melding gemaakt van malafide uitzendbureaus die EU-arbeidsmigranten in dienst hebben. Deze uitzendbureaus weten vaak de letter van de wet en opereren in grijs gebied. Professionals geven aan dat er uitzendbureaus zijn die formeel het minimumloon betalen maar waarbij werknemers verplicht worden een deel van het inkomen op andere (niet toegestane) manieren af te dragen. Bijvoorbeeld door het vragen van een onredelijk hoge prijs voor woonruimte of structureel onbetaald overwerk te laten uitvoeren. Uit de enquête blijkt dat ongeveer een derde van de respondenten voorzieningen afneemt bij de werkgever. Het grootste deel van de respondenten vindt dat deze voorzieningen in verhouding staan met de geleverde diensten. Er zijn op basis van de enquête geen aanwijzingen dat uitbuiting op deze manier veelvuldig voorkomt.

Ten tweede geven professionals aan dat betrokkenen bij arbeidsfraude dusdanig goed op de hoogte zijn van de wetgeving, dat het erg moeilijk is om misstanden aan te pakken. Inspecteurs van SZW geven aan dat er sprake is van een zware bewijslast, weten betrokkenen wat wel en niet mag en creëren zij met opzet ondoorzichtige structuren. Daarnaast ontstaan er steeds meer uitzendbureaus die actief zijn in Nederland maar in andere landen gevestigd zijn. Hierdoor is het moeilijk vaststellen deze arbeiders werken onder omstandigheden die voldaan aan de wet. Sinds januari 2016 kan er gebruikt gemaakt worden van de wet aanpak schijnconstructies (WAS) op het moment van schrijven is echter nog niet bekend in hoeverre deze wet effectief is. De evaluatie voor de WAS staat gepland voor eind 2018.

Tot slot merken verschillende professionals (die werkzaam zijn in verschillende sectoren) op dat veel misstanden rondom EU-arbeidsmigranten op het gebied van arbeid, verbonden lijken met personen behorende tot de Turkse gemeenschap in Rotterdam. Professionals geven aan dat de malafide uitzendbureaus vaak in eigendom zijn van een groep Turkse Rotterdammers. Dit zou komen doordat een groot deel van de Bulgaarse gemeenschap die naar Rotterdam komt, van etnisch Turkse afkomst is waardoor zij sneller aansluiting vinden bij deze groep en doordat de voormalig Turkse gastarbeiders begrijpen in welke situatie de EU-arbeidsmigranten terecht komen en hierop weten in te spelen.

Concluderend kan gesteld worden dat de arbeidsmarktpositie van EU-arbeidsmigranten in Rotterdam relatief goed is. Tegelijkertijd zien we dat het aandeel respondenten dat niet tevreden is met de werksituatie groter is dan gemiddeld in Nederland. Ook zijn er aanwijzingen dat kleine groepen in een kwetsbare positie verkeren waardoor zij vatbaar zijn voor toenemende concurrentie binnen lagere segmenten op de arbeidsmarkt en voor uitbuiting, bijvoorbeeld doordat zij niet in de BRP geregistreerd zijn en afhankelijk zijn van de werkgever voor een slaapplek of woonruimte.

Hoofdstuk 4 **Woonomstandigheden**

In dit hoofdstuk staan de woonomstandigheden van EU-arbeidsmigranten centraal. De woonsituatie hangt sterk samen met de arbeidsmarktpositie. Uit hoofdstuk 3 kwam naar voren dat kwetsbare groepen vaak beroepen uitoefenen aan de onderkant van de arbeidsmarkt. Dit betekent automatisch dat ze vaak minder te besteden hebben en in relatief goedkope woningen wonen. In dit hoofdstuk wordt aan de hand van de literatuur, diepte-interviews en enquête gekeken in hoeverre en in welke mate dit voorkomt, wat potentieel kwetsbare groepen zijn, waar zij wonen en welke mogelijke schaduweffecten samenhangen met de woonomstandigheden van EU-arbeidsmigranten. In paragraaf 4.1 wordt ingegaan op de woonomstandigheden van EU-arbeidsmigranten op nationaal niveau. In paragraaf 4.2 wordt onderzocht wat er bekend is over de woonomstandigheden van EU-arbeidsmigranten in Rotterdam. In paragraaf 4.3 wordt ingegaan op mogelijke schaduweffecten. Tot slot worden in paragraaf 4.4 de belangrijkste bevindingen uit het hoofdstuk samengevat.

4.1 Woonomstandigheden van EU-arbeidsmigranten in Nederland

Eerder is gebleken dat volgens schattingen tot circa 400.000 personen met een EU-achtergrond in Nederland woonachtig zijn (wel en niet BRP-geregistreerd). Daarnaast is gebleken dat relatief veel EU-migranten lager opgeleid zijn en werk uitvoeren aan de onderkant van de arbeidsmarkt. Deze achtergrondkenmerken hebben een grote invloed op de woonomstandigheden van EU-arbeidsmigranten. Uit recent onderzoek komt naar voren dat veel EU-arbeidsmigranten om deze redenen in goedkope particuliere huurwoningen wonen (De Leeuw et al., 2016). Daarnaast kunnen huurwoningen in het lagere segment een oplossing zijn voor huurders met een gering of instabiel inkomen die binnen de reguliere markt niet in aanmerking komen voor een woning. De afgelopen jaren is door verschillende partijen (bijvoorbeeld SCP, Lize, Pharos, KIS, etc.) aandacht gevraagd voor de woonomstandigheden van EU-arbeidsmigranten (Gijsberts et al., 2015). In 2012 is door het ministerie van BZK een experimentenprogramma uitbesteed aan

Platform 31. Doel van het programma was om te zoeken naar mogelijkheden om het aanbod van (tijdelijke) huisvesting voor arbeidsmigranten te verbeteren. Volgens de onderzoekers sluit de Nederlandse woningmarkt niet aan op de behoeftes van arbeidsmigranten (Lupi & Visser, 2015). Kenmerkend voor de arbeidsmigranten is een flexibele instelling ten aanzien van arbeid en wonen. Een groot deel van de EU-arbeidsmigranten ziet hun tijd in Nederland als een manier om meer geld te verdienen dan in het herkomstland. Sommige EU-arbeidsmigranten zouden om deze reden het liefst zo min mogelijk geld aan huur besteden zodat zij meer geld naar familie in het herkomstland kunnen sturen (Engbersen et al., 2006). Met name EU-arbeidsmigranten die niet in de BRP ingeschreven staan en waarschijnlijk tijdelijk verblijven in Nederland verblijven relatief vaak in een onzelfstandige woning in vergelijking met migranten uit dezelfde landen die wel ingeschreven staan (Snel, 2011). Dit heeft ook zijn weerslag in de woonbehoeftes. Veel EU-arbeidsmigranten zijn op zoek naar goedkope woningen met flexibele contractvoorwaarden en zijn bereid met minder genoegen te nemen met als gevolg dat veel EU-arbeidsmigranten zich wenden tot particuliere verhuurders die de regels minder nauw nemen. Vanuit EU-migranten bestaat een groeiende vraag naar flexibel wonen voor kortere tijd. Het segment van goedkope particuliere huurwoningen voorziet daarmee in een behoefte waar de reguliere markt niet voldoende in voorziet (De Leeuw et al., 2016). In de literatuur wordt dit verschijnsel ook wel een bastaardinstituut genoemd (Engbersen, 1997; Leerkes et al., 2004). In een publicatie van het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer wordt een aantal handvatten gegeven om overlast aan te pakken (Vols & Crooy, 2011). In deze publicatie wordt de groep EU-arbeidsmigranten aangemerkt als een bijzondere aandachtsgroep vanwege hun specifieke woonwensen.

4.2 EU-arbeidsmigranten op de Rotterdamse woningmarkt

In deze paragraaf wordt ingezoomd op de woningsituatie van Poolse, Bulgaarse en Roemeense Rotterdammers. Op basis van de resultaten uit de enquêtes, bestaande statistieken en diepte-interviews wordt ingegaan op verschillende aspecten van de woningmarkt in de gemeente Rotterdam. Hierbij wordt aandacht besteedt aan de thema's: type woning, woonkenmerken, kosten woning en locatie.

Type woning

In tabel 4.1 staat weergegeven in wat voor type woning deelnemers aan de enquête wonen.

Tabel 4.1: Type woning van respondenten in Rotterdam

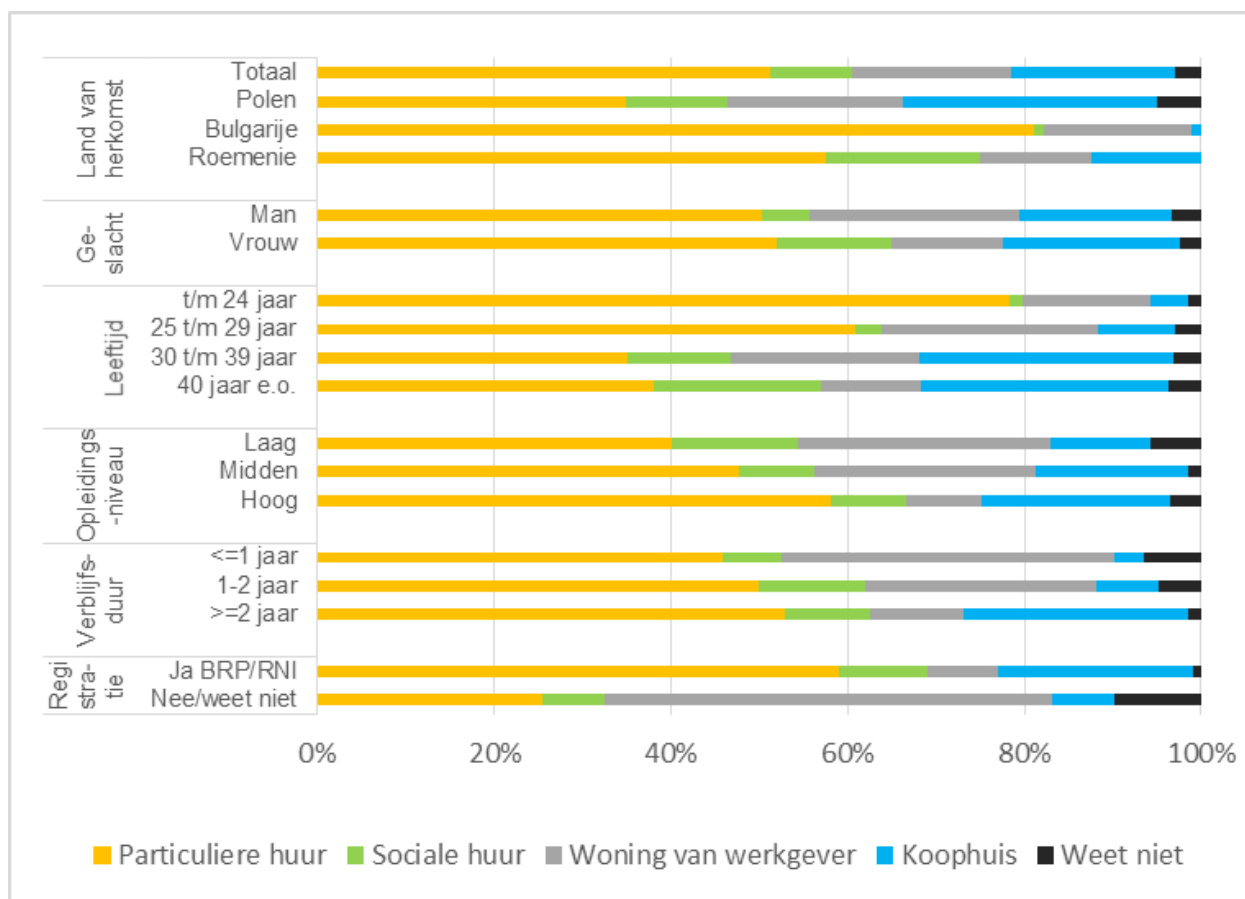
		Totaal		Polen		Bulgarije		Roemenië	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Totaal		338	100	189	100	108	100	41	100
Type woning	Particuliere huur	159	47,0	63	33,3	73	67,6	23	56,1
	Sociale huur	29	8,6	21	11,1	1	0,9	7	17,1
	Werkgeverswoning	56	16,6	36	19,0	15	13,9	5	12,2
	Koop	58	17,2	52	27,5	1	0,9	5	12,2
	Onbekend	36	10,7	17	9,0	18	16,7	1	2,4

Bron: Risbo, eigen bewerking

Het grootste deel van de respondenten woont in een particuliere huurwoning (47,0 procent, gemiddeld in Rotterdam is dit 19 procent) en een klein percentage woont in een sociale huurwoning (8,6 procent, gemiddeld in Rotterdam: 46 procent). Een ander deel van de respondenten woont in een woning van de werkgever (16,6 procent). Daarnaast woont 17,2 procent van de respondenten in een koopwoning, terwijl dit percentage onder alle Rotterdammers 34 procent is. Onder respondenten zien we dus een sterke oververtegenwoordiging van mensen die in een particuliere huurwoning wonen en een ondervertegenwoordiging van mensen die wonen in een sociale huur- of koopwoning ten opzichte van het gemiddelde in Rotterdam. Als we verder inzoomen op respondenten met een koopwoning, dan valt op dat 27,5 procent van de Poolse respondenten een koopwoning heeft, ten opzichte van 0,9 procent (1 respondent) van de Bulgaarse en 12,2 procent van de Roemeense respondenten. Dit lijkt erop te wijzen dat Poolse respondenten verder in hun wooncarrière zijn ten opzichte van de andere herkomstgroepen. Om een sociale huurwoning of koopwoning te kunnen betrekken is uitgebreide kennis van de manier waarop de Nederlandse woningmarkt werkt vereist. Als verklaring hiervoor geven de

meeste professionals aan dat dit komt doordat Polen al langer zonder tewerkstellingsvergunning in Nederland mogen werken en daardoor maatschappelijk gezien meer geklommen zijn in vergelijking met meer recent aangekomen groepen. Hierbij moet opgemerkt worden dat er in de enquête ook relatief veel (tijdelijke) Poolse respondenten zijn die in een hotel/hostel wonen.

In figuur 4.1 is het type woning van de respondenten uitgesplitst naar land van herkomst, geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, verblijfsduur en registratie in de BRP (voor achterliggende cijfers zie tabel b4.1 in de bijlage).

Figuur 4.1: Type woning uitgesplitst naar categorieën

Bron: Risbo, eigen bewerking

Ten eerste valt op dat een groot deel van de Bulgaarse respondenten in particuliere huurwoningen woont. Ruim 80 procent van de Bulgaarse respondenten woont in dit type woning. Slechts 1 van de 108 Bulgaarse respondenten woont in een sociale huurwoning.¹⁸ Ook zien we dat veel

¹⁸ Zie voor meer cijfers tabel b4.5 en b4.6 in de bijlage van H4.

respondenten van 24 jaar of jonger in een particuliere huurwoning wonen. Ook onder 25 t/m 29-jarigen is het percentage dat in dit type woning woont relatief hoog. Daarnaast zien we dat oudere respondenten relatief vaker in een koopwoning wonen. Hetzelfde geldt voor hoger opgeleiden en respondenten die langer dan 2 jaar in Nederland verblijven. Tot slot zien we dat het aandeel personen dat in een particuliere huurwoning woont en niet-geregistreerd is, relatief beperkt is (38,5 procent), dit komt doordat een relatief groot deel van de niet-geregistreerde respondenten een woning van een werkgever bewoont (50 procent, 36 personen). Opvallend is dat vijf niet-geregistreerde respondenten aangeven in een sociale huurwoning te wonen. Vermoedelijk is er in deze gevallen sprake van illegale onderhuur. Zonder inschrijving in de BRP is het niet mogelijk om een sociale huurwoning te betrekken.

Uit ander onderzoek (De Leeuw et al., 2016) is bekend dat van de 19.000 particuliere huurwoningen in het lagere woonsegment in Rotterdam, circa een vijfde bewoond wordt door personen uit EU-landen. De onderzoekers nemen aan dat het voornamelijk Midden- en Oost-Europeanen betreft. Uit hetzelfde onderzoek komt naar voren dat personen uit de EU sterk oververtegenwoordigd zijn in particuliere huurwoningen in Rotterdam: dertien procent van alle hoofdbewoners uit een EU-land woont in een particuliere huurwoning uit het lagere segment tegenover vier procent gemiddeld in Rotterdam. Bijna de helft van de respondenten binnen dit onderzoek woont in een particuliere huurwoning.

Uit gesprekken met professionals die bekend zijn met de woonsituatie van EU-arbeidsmigranten wordt het beeld uit recente onderzoeken bevestigd. De professionals geven aan dat EU-arbeidsmigranten relatief vaak huren in de particuliere woonsector en wanneer zij langer in Nederland verblijven soms sociale huurwoningen betrekken. Het huren van sociale huurwoningen is voor veel EU-arbeidsmigranten echter lastig vanwege de voorwaarden waaraan voldoen dient te worden. Dit speelt met name in gebieden waar de zogenaamde 'Rotterdamwet' van kracht is. Ook geven professionals aan dat de Poolse gemeenschap verder is in de wooncarrière dan andere herkomstgroepen in Rotterdam. Zo hebben Poolse EU-arbeidsmigranten vaker een sociale huurwoning of een koopwoning hebben dan Roemeense of Bulgaarse Rotterdammers, aldus verschillende professionals.

Woonkenmerken

In tabel 4.2 staan de woonkenmerken van de respondenten van de enquête weergegeven. Het grootste deel van de respondenten leeft in een huishoudsamenstelling bestaande uit twee of drie personen (respectievelijk 29,3 procent en 26,3 procent). Een kleiner deel van de respondenten woont alleen (15,1 procent) of in een huishouden met vier personen (15,1 procent) of meer dan vier personen (11,2 procent). De slaapkamer wordt in de meeste gevallen gedeeld met één andere persoon, vaak de partner (45,0 procent) of wordt niet gedeeld (32,2 procent). Een klein deel deelt de slaapkamer met twee of drie andere personen (respectievelijk 11,8 en 2,7 procent).

Iets minder dan de helft van de respondenten (47,0 procent) woont in een zelfstandige woning. Ruim een kwart (26,9 procent) bewoont een kamer en deelt voorzieningen zoals een badkamer. Overige respondenten wonen in een hostel/hotel (9,5 procent) of hebben aangegeven 'anders' te wonen (9,2 procent).

Tabel 4.2: Woonkenmerken van respondenten in Rotterdam

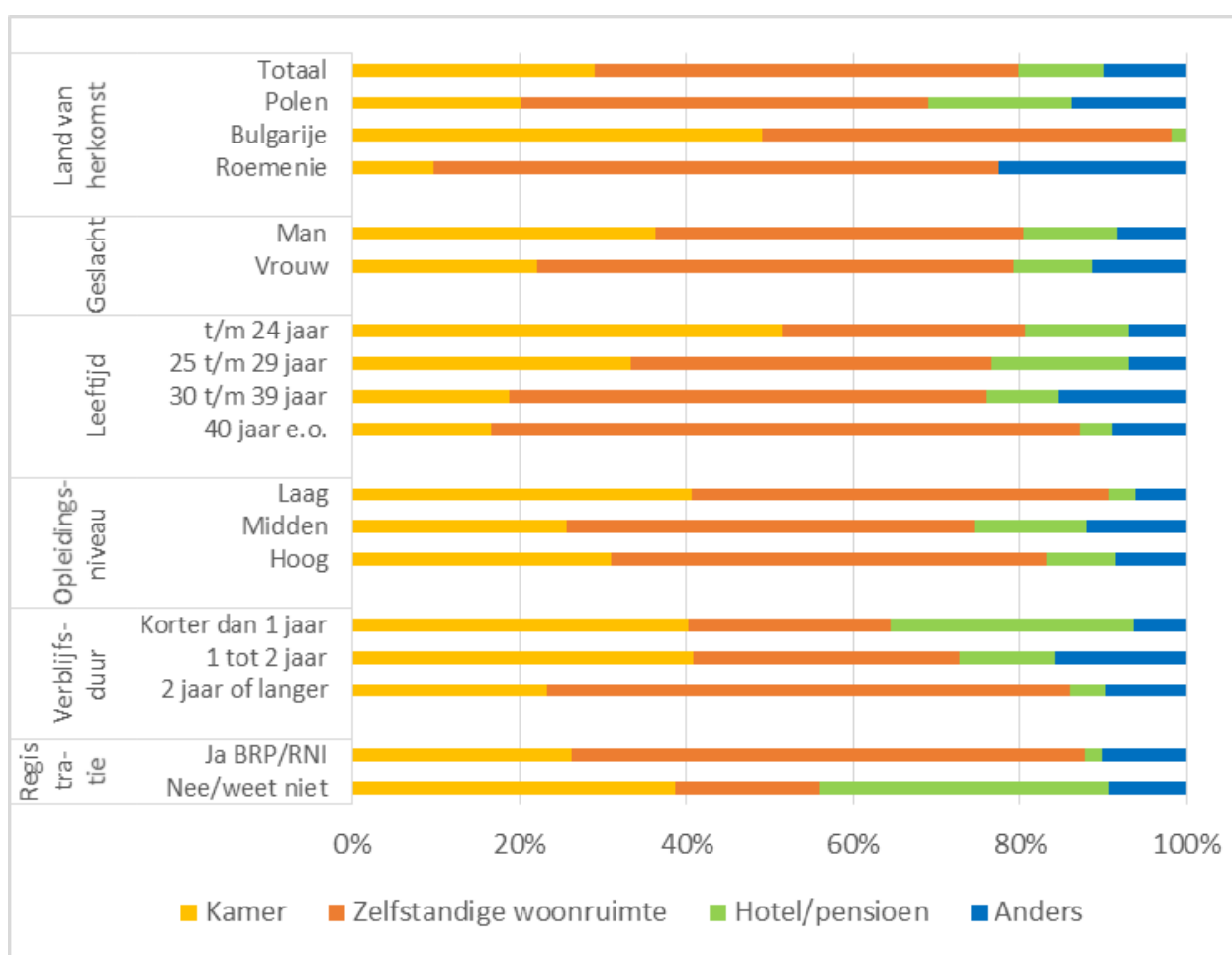
		Totaal		Polen		Bulgarije		Roemenië	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Totaal		338	100	189	100	108	100	41	100
Aantal personen in huishouden	1	51	15,1	25	13,2	15	13,9	11	26,8
	2	99	29,3	54	28,6	27	25,0	18	43,9
	3	89	26,3	49	25,9	34	31,5	6	14,6
	4	51	15,1	31	16,4	18	16,7	2	4,9
	4+	38	11,2	22	11,6	13	12,0	3	7,3
	Onbekend	10	3,0	8	4,2	1	0,9	1	2,4
Personen waarmee slaapkamer gedeeld wordt	Geen	109	32,2	41	21,7	54	50,0	14	34,1
	1	152	45,0	91	48,1	39	36,1	22	53,7
	2	40	11,8	25	13,2	12	11,1	3	7,3
	3	9	2,7	7	3,7	2	1,9	0	0,0
	Onbekend	28	8,3	25	13,2	1	0,9	2	4,9
Soort woning	Kamer	91	26,9	35	18,5	53	49,1	3	7,3
	Zelfstandig	159	47,0	85	45,0	53	49,1	21	51,2
	Hostel/hotel	32	9,5	30	15,9	2	1,9	0	0,0
	Anders	31	9,2	24	12,7	0	0,0	7	17,1
	Onbekend	25	7,4	15	7,9	0	0,0	10	24,4

Bron: Risbo, eigen bewerking

In figuur 4.2 staat het soort woningen uitgesplitst naar verschillende categorieën. Uit de figuur komt naar voren dat een relatief groot deel van de Roemeense respondenten een zelfstandige woonruimte betreft.

Verder zien we een samenhang tussen leeftijd en soort woning. Hoe jonger de respondent, hoe vaker zij in een kamer wonen in plaats van een ander soort woning. Ook laagopgeleide respondenten wonen relatief vaker in een kamer. Dit kan verklaard worden doordat het huren van een kamer goedkoper is dan een zelfstandige woonruimte en jongeren en laagopgeleiden vaak minder te besteden hebben dan ouderen en hoger opgeleiden.

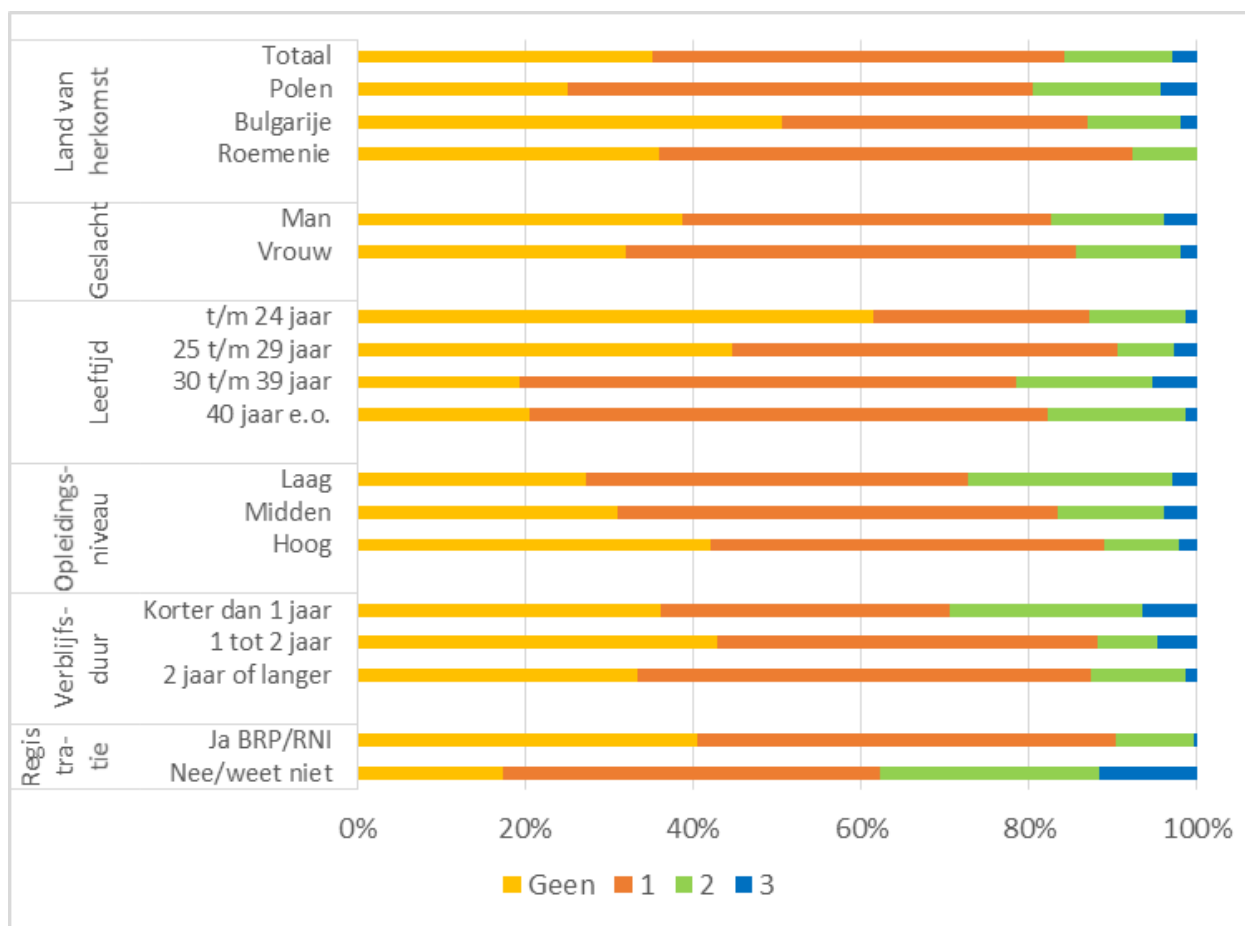
Tot slot valt ook hier op dat niet-geregistreerde respondenten grotendeels in een kamer (bijna 40 procent) of in een hotel/pensioen (ongeveer 35 procent) wonen. Als respondenten wel geregistreerd staan hebben ze vaker een zelfstandige woonruimte (ruim 50 procent). Voor meer cijfers zie tabel b4.2 in de bijlage.

Figuur 4.2: Soort woning van huisvesting, uitgesplitst naar categorieën

Bron: Risbo, eigen bewerking

In figuur 4.3 is het aantal personen waarmee respondenten hun slaapkamer delen uitgesplitst naar verschillende categorieën. We zien dat niet-geregistreerde respondenten relatief vaak hun slaapkamer delen met 2 of meer personen (30 procent). Hetzelfde lijkt ook op te gaan voor laagopgeleide respondenten (ongeveer 26 procent) (zie ook tabel b4.3 in de bijlage).

Figuur 4.3: Aantal personen waarmee respondenten hun slaapkamer delen uitgesplitst naar categorieën
Bron: Risbo, eigen bewerking

De gegevens uit de enquête in tabel 4.2, figuur 4.2 en 4.3 komen overeen met het beeld van de professionals. De professionals geven aan dat er grote verschillen bestaan tussen EU-arbeidsmigranten die al langer in Rotterdam/Nederland verblijven en degenen die recent zijn aangekomen. EU-arbeidsmigranten die al langer in Nederland verblijven zijn al verder op de arbeidsmarkt. Daarnaast geven zij aan dat met name EU-arbeidsmigranten die ongeschoolde arbeid verrichten relatief vaak onder slechte omstandigheden wonen en woonruimte delen met anderen.

Kosten woning

In tabel 4.3 zien we het segment woningen waarin de respondenten wonen. Het valt op dat een groot gedeelte van de respondenten goedkope woningen betreft. Ongeveer een derde van de respondenten (31,6 procent) woont in een woning met een huurprijs van €400 of minder per maand. Hetzelfde percentage respondenten woont in een woning met een huurprijs tussen de €400 - €600. De overige respondenten (36,6 procent) betalen hogere huurprijzen (>€600). Met name onder Bulgaarse respondenten is het aandeel dat in een woning van €600,- of minder woont relatief groot (79,6 procent).

Wanneer we kijken naar de verdeling binnen de verschillende sectoren dan zien we dat respondenten die woningen huren binnen de sociale huursector of via de werkgever over het algemeen goedkopere woningen huren dan respondenten binnen de particuliere sector. Woningen in het goedkoopste segment (minder dan €400) worden het vaakst verhuurd binnen de particuliere huursector.

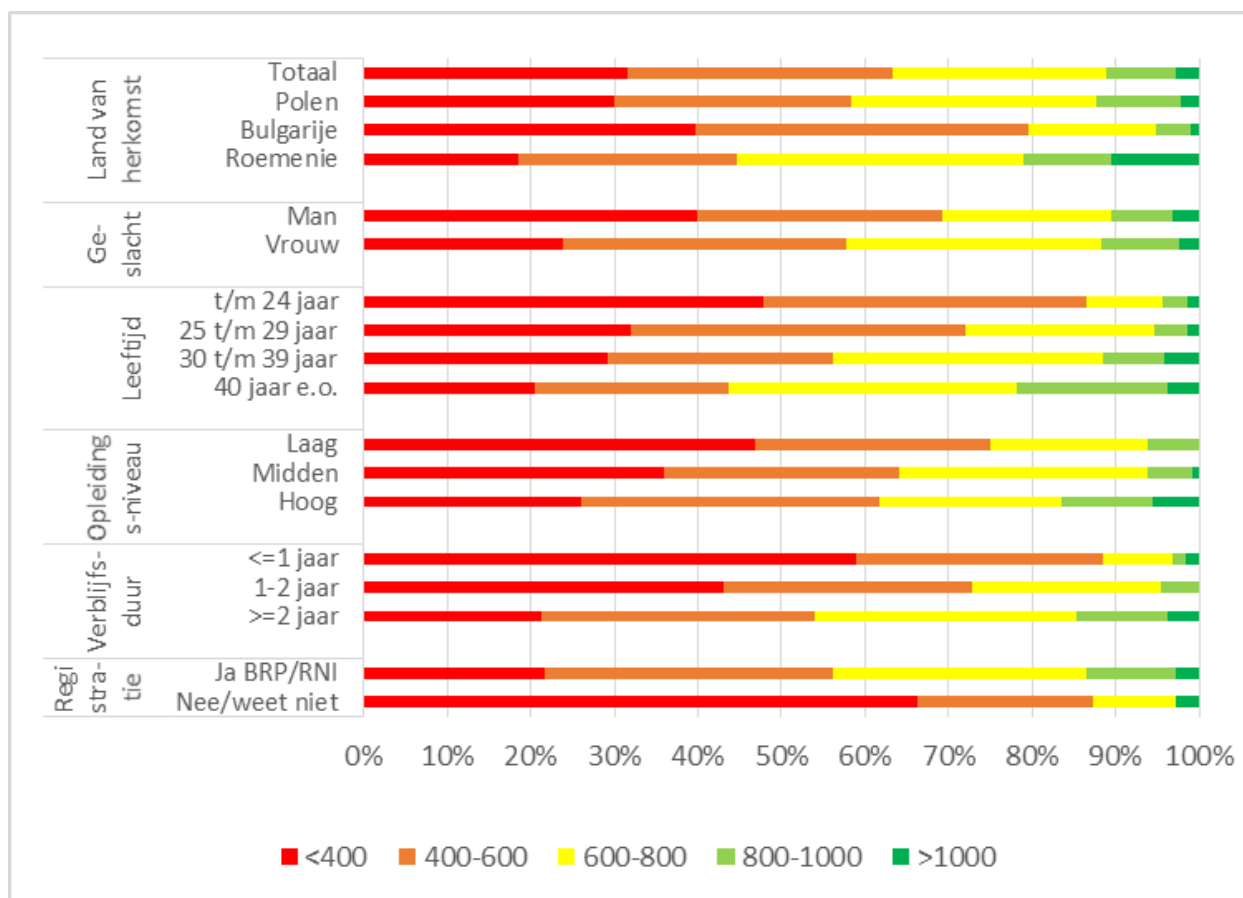
Tabel 4.3: Woonkosten van respondenten in Rotterdam

		Totaal		Polen		Bulgarije		Roemenië	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Kosten woning	<400	100	31,6	54	30,0	39	39,8	7	18,4
	400-600	100	31,6	51	28,3	39	39,8	10	26,3
	600-800	81	25,6	53	29,4	15	15,3	13	34,2
	800-1000	26	8,2	18	10,0	4	4,1	4	10,5
	>1000	9	2,8	4	2,2	1	1,0	4	10,5
Particuliere huursector	<400	35	22,3	10	15,9	23	32,4	2	8,7
	400-600	57	36,3	16	25,4	34	47,9	7	30,4
	600-800	46	29,3	26	41,3	10	14,1	10	43,5
	800-1000	16	10,2	10	15,9	4	5,6	2	8,7
	>1000	3	1,9	1	1,6	0	0,0	2	8,7
Sociale huursector	<400	2	7,4	2	10,0	0	0,0	0	0,0
	400-600	17	63,0	13	65,0	1	100,0	3	50,0
	600-800	8	29,6	5	25,0	0	0,0	3	50,0
	800-1000	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
	>1000	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Via werkgever	<400	45	83,3	28	82,4	12	80,0	5	100
	400-600	5	9,3	4	11,8	1	6,7	0	0,0
	600-800	3	5,6	1	2,9	2	13,3	0	0,0
	800-1000	1	1,9	1	2,9	0	0,0	0	0,0
	>1000	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0

Bron: Risbo, eigen bewerking

In figuur 4.4 staan de kosten voor de woningen uitgesplitst naar verschillende categorieën, zoals land van herkomst, geslacht, leeftijd, etc. Uit de figuur valt op te maken dat jongeren en lager opgeleiden relatief vaker in goedkopere woningen wonen dan ouderen en hoger opgeleiden. Daarnaast zien we dat het aandeel niet-geregistreerde respondenten dat in een woning van minder dan €400 per maand woont met circa 65 procent erg groot is. Onder geregistreerde respondenten is

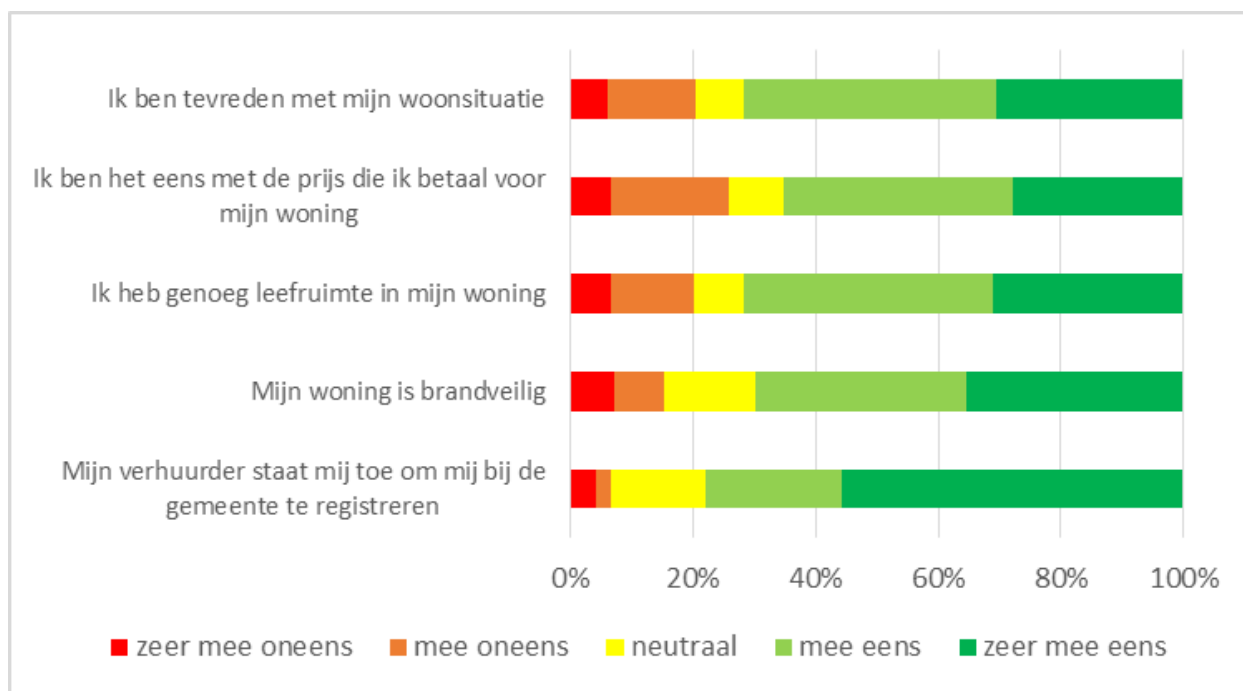
dit percentage veel kleiner, iets meer dan 20 procent (voor achterliggende cijfers zie tabel b4.4 in de bijlage).

Figuur 4.4: Kosten voor woning per maand (excl. g/w/l) uitgesplitst naar categorieën

Bron: Risbo, eigen bewerking

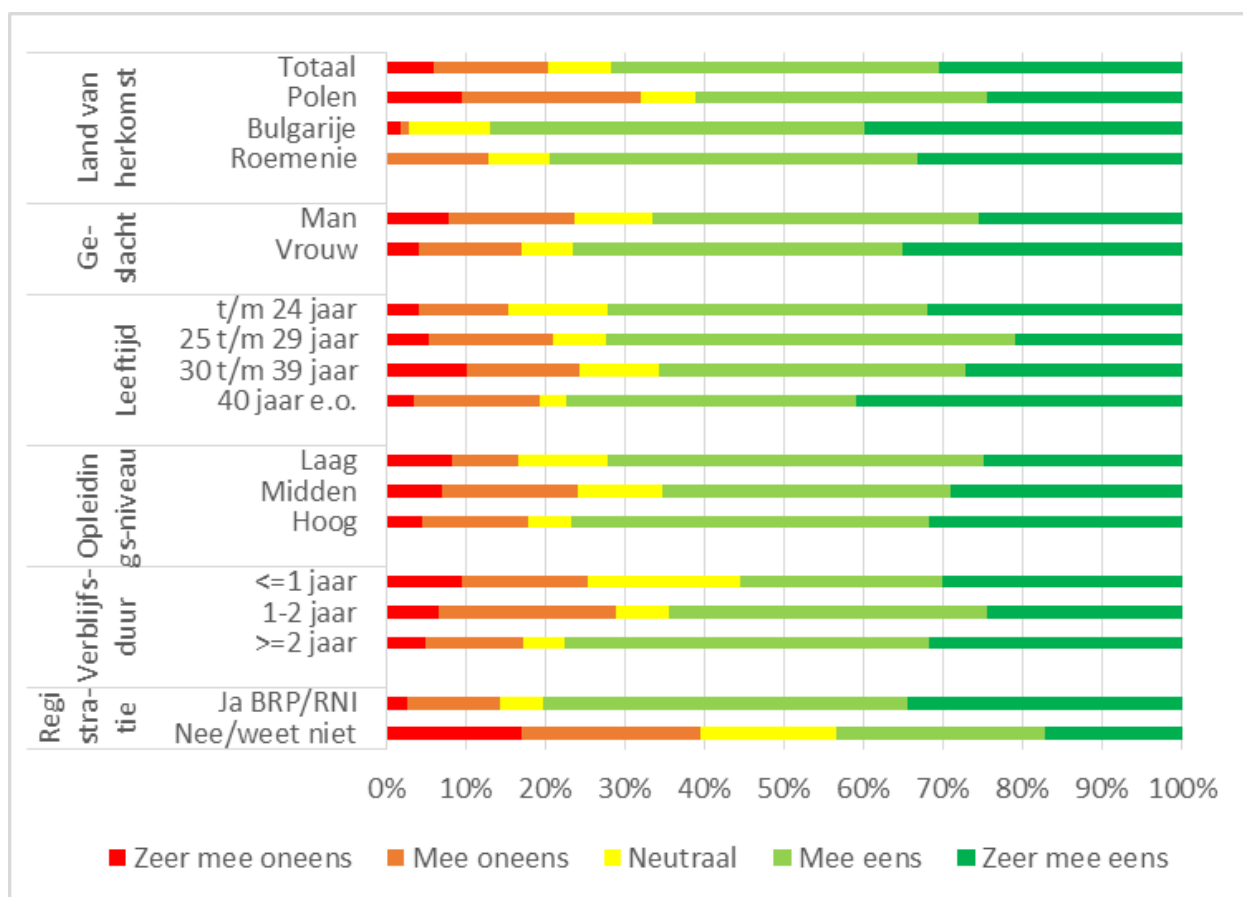
De respondenten is ook een aantal stellingen voorgelegd die betrekking hebben op hun woonsituatie. In figuur 4.5 staan de antwoorden op de stellingen weergegeven. De stellingen zijn positief geformuleerd. Dit houdt in dat een instemmend antwoord als positief gezien wordt. Over het algemeen geldt dat een groot gedeelte van de respondenten het eens of zeer eens is met de stellingen. Er is echter een klein deel dat aangeeft het (zeer) oneens te zijn met de stellingen (zie ook tabel b4.5 t/m b4.9 in de bijlage).

Figuur 4.5: Stellingen met betrekking tot de woonsituatie van respondenten in Rotterdam

Bron: Risbo, eigen bewerking

Een aantal van de stellingen met betrekking tot de woonsituatie van EU-arbeidsmigranten is verder uitgesplitst naar achtergrondkenmerken van de respondenten. In figuur 4.6 staan de antwoorden op de stelling 'Ik ben tevreden met mijn woonsituatie' weergegeven. In de figuur zien we dat Polen en respondenten met een verblijfsduur van een jaar of korter, minder tevreden zijn met hun woonsituatie dan andere herkomstgroepen of respondenten die al langer in Rotterdam verblijven. Tot slot valt op dat een relatief groot deel van de niet-geregistreerde respondenten niet tevreden is met de woonsituatie. Circa 40 procent van de respondenten geeft aan het niet eens te zijn met de stelling ten opzichte van iets meer dan 20 procent binnen de totale groep.

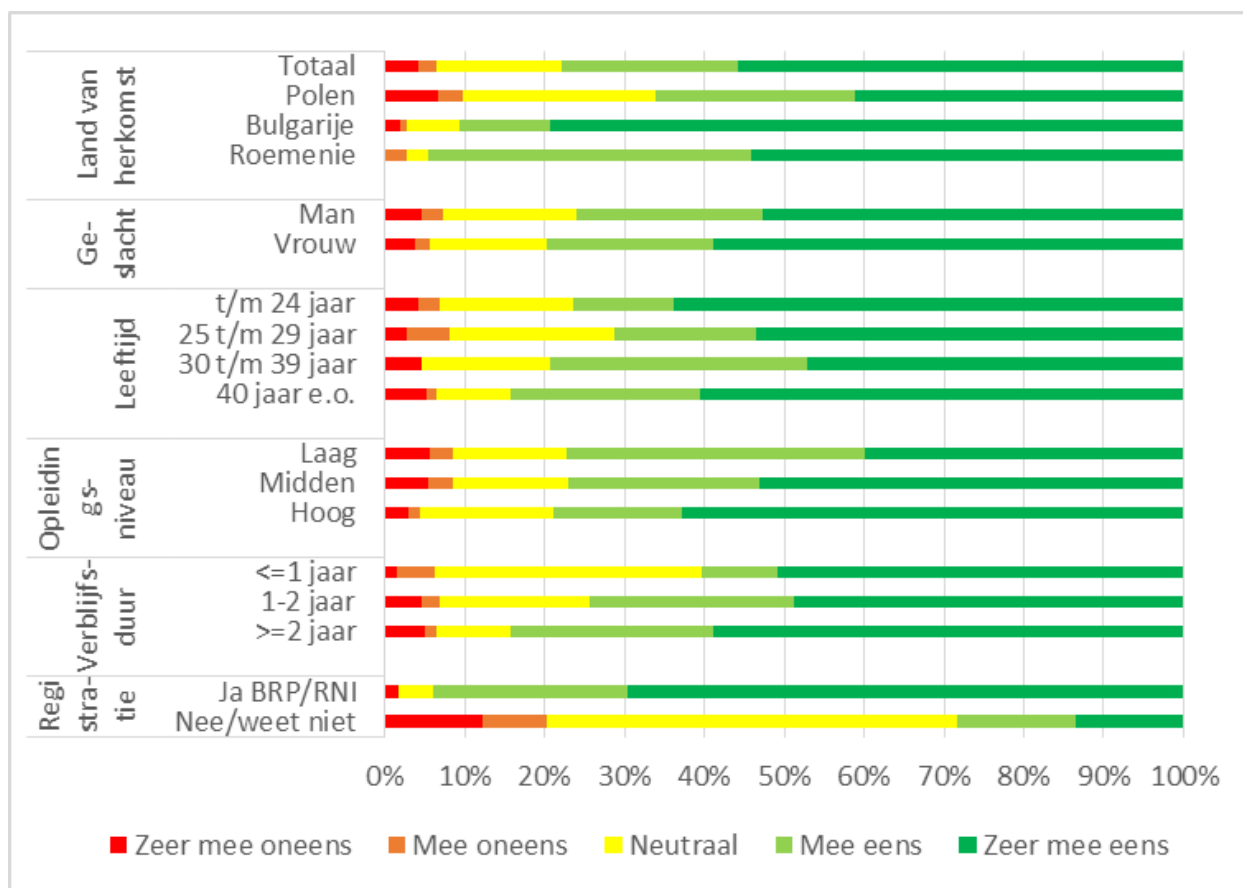

Figuur 4.6: Stelling 'Ik ben tevreden met mijn woonsituatie', uitgesplitst naar achtergrondkenmerken

Bron: Risbo, eigen bewerking

In figuur 4.7 staan de antwoorden uitgesplitst voor de stelling 'Mijn verhuurder staat mij toe om mij bij de gemeente te registreren'. We zien relatief weinig verschillen tussen de onderscheiden groepen, met uitzondering van de Poolse respondenten en de respondenten met een verblijfsduur in Rotterdam van korter dan een jaar. Bij deze groepen wordt er minder vaak positief gereageerd op de stelling. Ook een groot deel van de groep niet-geregistreerde respondenten reageert negatief op de stelling (ongeveer 20 procent is het er (zeer) mee oneens). In deze gevallen staat de huiseigenaar het niet toe dat de respondent zich inschrijft bij de gemeente. Daarnaast zien we een grote groep Poolse respondenten die de stelling neutraal beantwoordt. Binnen deze groep zitten 21 personen die in een hostel/hotel wonen (en niet-geregistreerd zijn).¹⁹

¹⁹ Zie voor meer cijfers tabel b4.1 in de bijlage van H4.

Figuur 4.7: Stelling 'Mijn verhuurder staat mij toe om mij bij de gemeente te registreren', uitgesplitst naar achtergrondkenmerken

Bron: Risbo, eigen bewerking

De omschreven resultaten uit de figuur 4.7 komen overeen met wat er bekend is uit de interviews met professionals. Bij een deel van de niet-geregistreerde EU-arbeidsmigranten zou vaak een particuliere huiseigenaar betrokken zijn die inschrijving verbiedt. Op deze manier kan een huiseigenaar bijvoorbeeld meer huursubsidie ontvangen of meer mensen dan toegestaan in een huis onderbrengen.

Locatie

In het onderzoek is aan de respondenten gevraagd op welke postcode zij wonen. Hoewel een groot deel van de respondenten deze vraag niet heeft willen beantwoorden omwille van de privacy (92 personen, 27,2 procent) (zie tabel 4.4a), is van de overige respondenten in kaart gebracht in welk deel van de stad Rotterdam zij wonen (zie tabel 4.4b).²⁰ Bijna een derde van de respondenten woont in Rotterdam-Zuid (35,8 procent) gevolgd door Rotterdam-West (22,4 procent).

²⁰ Gebieden buiten de stad Rotterdam maar die wel tot de gemeente Rotterdam behoren, zoals bijvoorbeeld Hoek van Holland zijn in deze analyse als 'anders' opgenomen.

Tabel 4.4a: Aantal respondenten dat de postcode wel/niet heeft opgegeven

	Totaal	
	n	%
Totaal	338	100
Postcode onbekend	92	27,2
Postcode bekend	246	72,8

Bron: Risbo, eigen bewerking

Tabel 4.4b: Woongebied van respondenten in de stad Rotterdam

	Totaal	
	n	%
Postcode bekend	246	100
Zuid	88	35,8
West	55	22,4
Centrum	29	11,8
Oost	25	10,2
Noord	20	8,1
Anders	30	12,2

Bron: Risbo, eigen bewerking

Uit recent onderzoek is bekend dat een groot deel van de EU-arbeidsmigranten in Rotterdam in een goedkope particuliere huurwoning woont (De Leeuw et al., 2016). In het onderzoek is gekeken naar de onderkant van de particuliere huursector in Rotterdam. Ongeveer negentien procent van het woningaanbod in Rotterdam betreft een particuliere huurwoning (circa 56.000 woningen). Een kwart van deze woningen (circa 19.000) zijn huurwoningen in het goedkope segment (WOZ-waarde tot 91.000). De goedkope particuliere huurwoningen zijn voornamelijk geconcentreerd in Charlois (in Rotterdam-Zuid), Delfshaven (in Rotterdam-West) en Rotterdam-Noord. Op basis van deze aannames kan verwacht worden dat relatief veel EU-arbeidsmigranten in deze wijken wonen.

Ook uit gesprekken met professionals blijkt dat de bij hen bekende EU-arbeidsmigranten met name woonachtig zijn in Rotterdam-Zuid (Charlois en de Tarwewijk) en Rotterdam-West (Delfshaven). Dit is tevens bekend uit statistieken van de gemeente Rotterdam en wordt opnieuw bevestigd in onze enquête. Veel professionals geven bovendien aan dat een (groot) deel van de Bulgaarse EU-arbeidsmigranten uit etnische Turken bestaat waardoor zij vaak aansluiting vinden bij de Turkse gemeenschap in Rotterdam ook wat betreft huisvesting.

4.3 Schaduweffecten op de woningmarkt

In deze paragraaf wordt een beeld geschetst van schaduweffecten die betrekking hebben op EU-arbeidsmigranten en de woningmarkt.

Overlast

Het is bekend dat er in de praktijk vaker problemen voorkomen in de irreguliere woonsector dan binnen de reguliere woningmarkt (Singelenberg, 2005). Het betreft voornamelijk problemen rondom particuliere kamer- en logementenverhuur waarbij niet aan de gemeentelijke eisen wordt voldaan. Dit kan zich uiten in onrechtmatige bewoning, illegale (door)verhuur, onregelmatigheden rond de verhuur van particuliere woningen en onrechtmatig gebruik van woningen voor andere doeleinden dan reguliere huisvesting (Ferwerda et al., 2007). Bovenstaande problemen kunnen leiden tot onwenselijke situaties voor huurders en de omgeving. Huurders lopen het gevaar uitgebuit te worden doordat zij teveel huur betalen in verhouding met de kwaliteit en/of het aantal medehuurders. Dit komt relatief vaak voor onder Midden- en Oost-Europeanen ('t Hart, 2015). Binnen de particuliere woningmarkt is relatief vaker sprake van achterstallig onderhoud, overbewoning en een hoge doorloop. Dit kan leiden tot onveilige en onhygiënische situaties die ten koste kunnen gaan van de sociale cohesie en het woongenot van buurtbewoners.

Eén van de meest voorkomende problemen rondom de woonpositie van EU-arbeidsmigranten in Nederland is het ontstaan van overlast voor de buurt en omgeving. Deze overlast vindt vaak zijn oorsprong in overbewoning en alcoholmisbruik. Ook wordt er gesproken over overlast door EU-arbeidsmigranten op recreatieparken (die gebruikt worden als permanente huisvesting) (Vols & Crooy, 2011). In andere onderzoeken wordt daarentegen geconcludeerd dat het statistisch gezien, relatief meevalt qua alcoholmisbruik en overlast veroorzaakt door EU-arbeidsmigranten (Saraber, 2009; Korf, 2009).

Met betrekking tot de huisvestings situatie van EU-arbeidsmigranten in Rotterdam is er gesproken met een medewerker van de gemeente en een aantal professionals die vanuit hun beroep bekend zijn met de woonsituatie van EU-arbeidsmigranten. De professionals onderscheiden vier grote migrantengroepen te weten: EU-arbeidsmigranten met een Roemeense, Poolse, Bulgaarse en Hongaarse herkomst. Met betrekking tot woonoverlast door geluid en overlastgevend bezoek, geeft een

professional aan dat er in circa 80 procent van de meldingen, sprake is van Rotterdammers met een Poolse of Bulgaarse achtergrond.

De Bulgaarse EU-arbeidsmigranten zouden relatief vaak veel familie op bezoek hebben waarbij er tien à vijftien personen in een huis verblijven. Meestal zorgt hun gedrag niet voor problemen, maar leidt het wel tot overlastgevend geluid en hanggedrag voor de deur. Zo zegt een professional die werkzaam is bij de gemeente:

Meer gezinnen. Dat was vooral de klacht. Daar wonen ze met z'n twintigen, dus dan komt er weleens een andere familie op bezoek, weer een gezin met drie-vier kinderen. Dus voor je het weet zit je met tien-vijftien man die daar logeren en ook dat leidt tot overlast, de hele dag door. Want die blijven thuis, kinderen gaan vaak niet naar school, in het begin zeker niet. Ze staan buiten te hangen met z'n allen, de hele buurt ziet dat, van wat gebeurt daar. #3

Een professional merkt op dat Roemeense EU-arbeidsmigranten de woning relatief vaak voor andere doeleinden gebruiken dan alleen wonen. In relatief veel van deze gevallen worden de woningen gebruikt als werkplaats voor prostituees. Daarnaast zouden Roemeense EU-arbeidsmigranten relatief vaak te maken hebben met uitbuiting. Bijvoorbeeld, wanneer ze via een stichting werken die (zwart) werk regelt: dienen ze een gedeelte van hun inkomsten af te dragen voor geleverde diensten en een gedeelte mogen ze houden als inkomen. Dit leidt tot een afhankelijkheidsrelatie die moeilijk te doorbreken is. Zo ervaart een medewerker van de gemeente Rotterdam:

Maar als we problemen hebben met bijvoorbeeld Roemenen dan heeft het heel vaak te maken met zwart werken, prostitutie, mensenhandel, dat soort zaken. Heel veel stukje ondermijning zit erbij. [...] Dus dan is het ook weer een heel netwerk waar ze in zitten maar waarin ze eigenlijk ook gevangen zitten. #8

Onder Poolse EU-arbeidsmigranten zou relatief vaak sprake zijn van overlast door alcohol en huiselijk geweld (in combinatie met alcohol), aldus de professionals. Professionals geven aan dat Poolse EU-arbeidsmigranten vaak via het uitzendbureau ook hun woonruimte regelen, dergelijke constructies maakt het voor professionals moeilijk om misstanden aan te pakken. Enerzijds omdat het lastig is misstanden aan te pakken wanneer de betreffende personen verdwijnen wanneer er

onraad dreigt, anderzijds komt de sociale cohesie in de wijk hiermee onder druk te staan. Door de grote doorstroom van nieuwe mensen ontstaat een onveilig gevoel bij andere buurtbewoners. Ook trekt men zich hierdoor op gegeven moment minder aan van de nieuwe burens. Zo zegt een professional van de gemeente Rotterdam:

Bijvoorbeeld als het gaat om overlast van geluid en overlastgevend bezoek, dan zijn het toch vaak de Polen en de Bulgaren. En de Polen vooral met alcohol, huiselijk geweld in combinatie met alcohol. [...] Bij de Polen is het de constructie uitzendbureau/woning, dus dat het uitzendbureau ook hun woonruimte organiseert, dat maakt het voor ons ook wel lastiger omdat je dan elke keer weer nieuwe mensen aantreft en dat is ook weer een stukje onveilig gevoel dat de mensen vooral in Carnisse hebben. Drie keer per jaar nieuwe burens en op een gegeven moment weet je niet meer wie het zijn en je stelt je ook niet meer voor omdat je denkt het zal wel weer, over drie maanden weer iemand anders. #11

Professionals merken op dat een relatief grote groep Rotterdammers met een Poolse achtergrond de stap hebben gemaakt naar het kopen van panden en sociale huurwoningen. Dit kan ermee te maken hebben dat ze al wat langer in Nederland wonen en inzicht hebben in de regelgeving in Nederland. Desondanks zijn er ook jonge mannen die een woning via een uitzendbureau hebben en die ook het gevaar lopen uitgebuit te worden doordat zij bijvoorbeeld naast de huur ook (onterecht) andere voorzieningen moeten afnemen wat wordt ingehouden van het salaris.

Binnen de groep Hongaarse EU-arbeidsmigranten bestaat het vermoeden dat een relatief groot deel behoort tot de Roma die muziek op straat spelen en zwart zouden werken. Deze personen hebben vaak geen vaste woonplek en wonen bij anderen in. Een aantal professionals merkt sinds enige tijd vaker te maken te hebben met Albanese migranten.²¹ Deze professionals geven aan dat het in de gevallen die zij vanuit hun beroep tegenkomen vaak personen betreft die betrokken zijn bij (drugs)criminaliteit en wapenhandel. Wanneer het vermoeden bestaat dat er sprake is van criminele activiteiten wordt de politie ingeschakeld. Dezelfde professional neemt waar dat er afgelopen jaar,

²¹ . Hoewel Albanië niet tot Europese Unie behoort, is de visumplicht voor Albaniërs die naar Europa reizen vanaf 12-2016 vervallen. Vanaf dat moment mogen Albaniërs vrij door de EU reizen.

drugscriminaliteit heeft plaatsgevonden in dure/luxe woontorens. Dit kwam voorheen niet of nauwelijks voor.

Charlois, Feijenoord en Delfshaven die drie zijn eigenlijk de top drie qua problemen die je in panden aan kan treffen. De grootste drugspanden die zijn gewoon in het Centrum, in de dure woontorens. Daar is het allemaal verborgen, anoniem. Ze betalen wat extra huur, maar zitten wel veilig. Dus ik zie echt wat verschuiving van zware drugspanden van dat soort ouwe gebieden naar de dure woontoren[s] van centrum.[...] In het centrum, in de torens is heel vaak Albanees gerelateerd. Maar dat zijn niet de gezinnen of de arbeiders, maar echt een groep die komt hier bewust voor dat soort activiteiten, dat merk je wel, om criminaliteit te plegen. #11

Inschrijving bij de gemeente

Bij een relatief groot deel van de gevallen waarbij gesproken wordt over schaduweffecten van EU-arbeidsmigratie, zijn de betrokkenen/slachtoffers niet geregistreerd in de BRP, aldus de professionals. Dit is in veel gevallen omdat zij niet aan de voorwaarden voor inschrijving voldoen wanneer zij woonachtig zijn in een wijk waar de Rotterdamwet van kracht is, het hen niet wordt toegestaan (in het geval van illegale huur) of omdat zij verwachten tijdelijk in Nederland te verblijven. Vaak hangen deze factoren samen. Zo is er relatief vaak sprake van illegale onderhuur in wijken waar de Rotterdamwet van kracht is, aldus de professionals. Huiseigenaren die in deze gebieden woonruimte verhuren, zullen hun verhuurders niet toestaan dat zij zich inschrijven wanneer de huurders niet aan de voorwaarden voldoen of omdat de verhuurder een illegale constructie heeft opgezet om onterecht aanspraak te maken op subsidies, toeslagen en/of regelingen. In een klein aantal gevallen is er sprake van onwetendheid of wordt de noodzaak niet gezien omdat men kort in Nederland verwacht te verblijven. Professionals merken op dat veel mensen in principe wel ingeschreven willen staan omdat huurders op die manier meer rechten hebben en in aanmerkingen kunnen komen voor regelingen (huursubsidie, zorgtoeslag, etc.).

Een professional die werkzaam is in Charlois ervaart dat er veel EU-arbeidsmigranten in de wijk woonachtig zijn die niet ingeschreven staan. Dit komt voornamelijk door de combinatie van het woonaanbod dat bestaat uit relatief veel particuliere huurwoningen in het lagere segment en dat in het gebied de Rotterdamwet van kracht is. Deze professional

geeft aan dat deze combinatie er vaak toe leidt dat deze mensen in onwenselijke woonsituaties terecht komen.

En in Charlois heb je wel de grootste hoeveelheid particuliere woningen, dus daar heb je dan ook de meeste overlast.[...] Ja er zijn instrumenten om te zorgen dat niet iedereen zich zomaar mag laten registreren, maar je kunt je wel vestigen en niet registreren en er gewoon wonen. Als je niet voor te veel overlast zorgt dan weet de gemeente ook niet waar je woont. #3

Tevens geven professionals aan dat er woonfraude plaatsvindt doordat bijvoorbeeld de pandeigenaar ingeschreven staat maar in de praktijk bij iemand anders inwoont. Tegelijkertijd wordt het pand verhuurt aan EU-arbeidsmigranten en hypotheekrenteafrek ontvangen naast de huur.

4.4 Conclusie

De woonomstandigheden van EU-arbeidsmigranten hangen in grote mate samen met de arbeidsmarktpositie. Eerder zagen we al dat EU-arbeidsmigranten voornamelijk actief zijn in lagere segmenten van de arbeidsmarkt. Zowel uit de literatuur als uit de enquête blijkt dat het grootste deel van de EU-arbeidsmigranten in een particuliere huurwoning in het goedkope segment woont. Dit geldt voor ruim twee derde van de niet-geregistreerde respondenten. In het bijzonder jongeren, laag opgeleiden en niet-geregistreerde respondenten huren woningen met een huur van €400 of minder.

Ten opzichte van het gemiddelde in Rotterdam zien we een grote oververtegenwoordiging van EU-arbeidsmigranten die in een particuliere huurwoning wonen en een ondervertegenwoordiging van mensen die wonen in een sociale huur- of koopwoning. Daarnaast zien we dat personen die niet in de BRP geregistreerd staan relatief vaak in een woning van de werkgever wonen. Uit zowel de enquête als de diepte-interviews komt het beeld naar voren dat Poolse EU-arbeidsmigranten in Rotterdam vaak al verder zijn qua wooncarrière. Zo wonen zij vaker in sociale huurwoningen en koopwoningen dan de andere onderscheiden groepen. Om een sociale huurwoning of koopwoning te kunnen betrekken is uitgebreide kennis van de manier waarop de Nederlandse woningmarkt werkt vereist. Als verklaring hiervoor geven de meeste professionals aan dat dit komt doordat Polen al langer zonder

tewerkstellingsvergunning in Nederland mogen werken en daardoor maatschappelijk gezien meer geklommen zijn in vergelijking met meer recent aangekomen groepen. Hierbij moet opgemerkt worden dat er in de enquête ook relatief veel (tijdelijke) Poolse respondenten zijn die in een hotel/hostel wonen.

In het onderzoek is aan de respondenten gevraagd in hoeverre zij tevreden zijn met de woonsituatie en andere factoren die samenhangen met woongenot. Over het algemeen is ruim driekwart van de respondenten (70 – 80 procent) (zeer) tevreden over de woonsituatie. Zo is een groot deel het eens met de prijs die zij betalen voor de huurwoning en zijn zij in het algemeen tevreden met hun woonsituatie. Wanneer we kijken naar de groep die niet tevreden is met de situatie dan zien we dat dit vooral niet-geregistreerde en respondenten die relatief kort in Rotterdam verblijven betreft. Dit geldt voor circa 40 procent van de niet-geregistreerde respondenten. Ook blijkt uit de enquête dat ruim 20 procent van de niet-geregistreerde respondenten niet door de huiseigenaar wordt toegestaan dat zij zich registreren bij de gemeente. Onder andere groepen is dit percentage veel lager. Met andere woorden, het niet-geregistreerd zijn, lijkt in een aantal gevallen samen te hangen met de woonsituatie.

Uit gesprekken met professionals blijkt dat de bij hen bekende EU-arbeidsmigranten vooral woonachtig zijn in Rotterdam-Zuid (Charlois en de Tarwewijk) en Rotterdam-West (Delfshaven). Dit wordt tevens bevestigd in statistieken van de gemeente Rotterdam en wordt opnieuw bevestigd in onze enquête. Veel professionals geven bovendien aan dat een (groot) deel van de Bulgaarse EU-arbeidsmigranten uit etnische Turken bestaat die daardoor vaak aansluiting vinden via de Turkse gemeenschap in Rotterdam ook wat betreft huisvesting. Van de deelnemers van de enquête woont meer dan een derde in Rotterdam-Zuid, iets minder dan een kwart in Rotterdam-West. Een groot deel van de respondenten wil de postcode niet opgeven vanwege privacy redenen. Professionals merken op dat ondanks het bestaan van de Rotterdamwet, veel EU-arbeidsmigranten in particuliere huurwoningen in deze gebieden wonen (waar zij zich vervolgens niet mogen registreren omdat zij niet voldoen aan de voorwaarden). Volgens de professionals komt dit doordat hier de goedkoopste woningen zijn. Met name voor mensen aan de onderkant van de arbeidsmarkt wordt een goedkope woning vaak belangrijker gevonden dan het voldoen aan de regels. Er zijn een aantal schaduweffecten te benoemen die samenhangen met de woonsituatie van EU-arbeidsmigranten in Rotterdam. Deze houden in

Woonomstandigheden

bijna alle gevallen verband met het niet-ingeschreven staan. Zo merken professionals op dat de aanwezigheid van niet-ingeschreven personen in een wijk kan leiden tot gevaar voor de veiligheid door overbewoning, een toename van (geluids)overlast en andere vormen van overlast door onrechtmatig gebruik van de woning voor niet-toegestane doeleinden (bv. illegaal bordeel).

Dit hoofdstuk is gebaseerd op een literatuurstudie, gesprekken met professionals en rechtbankuitspraken. Vanwege de gevoeligheid van het onderwerp zijn deze thema's niet meegenomen in de enquête. De verwachting was dat respondenten voornamelijk sociaalwenselijke antwoorden zouden geven wanneer hen gevraagd werd naar criminaliteit en prostitutie. In paragraaf 5.1 wordt op basis van literatuur en eerdere onderzoeken gekeken naar wat er bekend is over de veiligheid en criminaliteitsgraad onder Midden- en Oost-Europeanen op nationaal niveau. Vervolgens wordt dit in paragraaf 5.2 binnen de Rotterdamse context bestudeerd. In paragraaf 5.3 wordt de aard en soort criminaliteit nader bestudeerd op basis van de Rotterdamse migrantenmonitor en rechtbankverslagen. Paragraaf 5.4 vormt de conclusie van het hoofdstuk.

5.1 Veiligheid en criminaliteit op nationaal niveau

De afgelopen jaren zijn Midden- en Oost-Europeanen veelvuldig in het nieuws gekomen vanwege criminele activiteiten. Zo verschenen met enige regelmaat berichten in de media over Roemenen die opgepakt zijn voor skimmen of zakkenrollen. Ook zijn er in mei 2013 Kamervragen gesteld over fraude met toeslagen door Bulgaren, over Litouwers die auto-inbraken plegen en over Polen die onder armoedige omstandigheden werkzaam zijn in de agriculturele sector. Het is echter de vraag in hoeverre dit beeld recht doet aan de daadwerkelijke mate van criminaliteit onder EU-arbeidsmigranten.

We weten op basis van eerder onderzoek (Engbersen, 2011, Weltevrede et al. 2009) dat er in de afgelopen jaren omvangrijke groepen arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa naar Nederland zijn gekomen om hier voor een korte periode arbeid te verrichten. Omdat een deel van de Midden- en Oost-Europeanen niet ingeschreven staat in de gemeentelijke registraties, is het berekenen van de criminaliteitsgraad onder niet-ingezetenen Midden- en Oost-Europeanen problematisch. Bovendien is het mogelijk dat de criminaliteitsgraad onder niet-ingezetenen Midden- en Oost-Europeanen mogelijk afwijkt van de criminaliteitsgraad onder de ingezetenen Midden- en Oost-Europeanen. Eerder heeft Risbo onderzoek gedaan naar criminaliteit onder Midden- en Oost-

Europeanen. In dit onderzoek is door middel van kwantitatief onderzoek getracht om de criminaliteitsgraad van Midden- en Oost-Europeanen in Nederland te berekenen (De Boom et al., 2014). Van de 10.022 personen van Midden- en Oost-Europese herkomst die in 2012 verdacht zijn van een misdrijf, is 70 procent niet ingeschreven. Het grote aandeel niet-ingeschreven EU-migranten dat verdacht wordt, kan mogelijk verklaard worden uit hun reden voor verblijf in Nederland. Zo bestaat wellicht een relatief groot deel van de niet-ingezeten verdachten uit EU-arbeidsmigranten die korter dan vier maanden in Nederland verwachten te verblijven of uit personen die naar Nederland komen met als doel om strafbare feiten te plegen. Deze laatste groep wordt ook wel geduid met de term mobiel banditisme: rondtrekkende bendes die in verschillende EU-landen strafbare feiten plegen.

Het overgrote gedeelte (83,1 procent) van alle verdachten is man. Op basis van het onderzoek van Risbo wordt geconcludeerd dat de criminaliteitsgraad van de GBA-geregistreerde Midden- en Oost-Europeanen lager ligt dan onder Nederlanders van niet-westerse afkomst.

Aard van de criminaliteit

In juni 2013 is in opdracht van Politie & Wetenschap een rapport verschenen over mobiel banditisme onder Midden- en Oost-Europese rondtrekkende criminele groepen in Nederland (Siegel 2013a). In dit onderzoek wordt onderscheid gemaakt tussen criminaliteit onder ingezetenen en niet-ingezetenen. Behalve een groep verdachten die als niet-ingezetenen geregistreerd staan, is er ook een groep verdachten die wel als ingezetenen in Nederland verblijven. Het vermoeden bestaat dat Midden- en Oost-Europese ingezetenen verdachten onder andere met de politie in aanraking komen vanwege overlevingscriminaliteit, alcohol gerelateerde misdrijven en verkeersdelicten. Uit eerder onderzoek van Risbo komt naar voren dat ingezetenen Midden- en Oost-Europeanen voornamelijk verdacht worden van verkeers- en geweldsdelicten. De niet-ingezetenen worden vooral verdacht van geweldloze vermogensdelicten (de Boom et al., 2014).

In het eindrapport van de commissie 'Lessen uit recente arbeidsmigratie' wordt geconstateerd dat criminaliteit onder Midden- en Oost-Europeanen in Nederland niet zo zeer is toe te schrijven aan arbeidsmigranten maar aan personen die met een crimineel motief naar Nederland komen (Koopmans, 2011). Hier worden rondtrekkende dadergroepen, die met een 'hit and run' tactiek één of meerdere vermogensmisdrijven plegen,

mee bedoeld. (Boersma, 2006; Van der Laan & Weenink, 2005). Sinds de uitbreiding van de Europese Unie kunnen veel Midden- en Oost-Europeanen eenvoudig naar West-Europa reizen. In Nederland zouden er vooral Poolse, Bulgaarse, Roemeense en Litouwse bendes actief zijn. Deze bevolkingsgroepen zijn dan ook oververtegenwoordigd in de Nederlandse politiecijfers (Siegel 2013a). Ook bendes uit Estland, Letland en Griekenland worden in verband gebracht met georganiseerde misdaad in West-Europa (OCTA, 2011).

Naast georganiseerde misdaad is er vermoedelijk ook sprake van zogenaamde overlevingscriminaliteit onder Midden- en Oost-Europeanen. Het gaat dan met name om delicten die samenhangen met het verwerven van inkomsten voor eerste levensbehoeften. Het is niet ondenkbaar dat veel Midden- en Oost-Europeanen als gevolg van de economische crisis en concurrentiedruk zonder werk zijn komen te zitten. Op het moment dat zij niet meer in hun levensonderhoud kunnen voorzien, is er een risico tot overlevingscriminaliteit. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat Midden- en Oost-Europeanen zich, in tegenstelling tot illegaal in Nederland verblijvende personen, makkelijker kunnen verplaatsen (binnen Europa en de arbeidsmarkt) en op die manier op zoek kunnen naar ander werk.

Siegel (2013a & b) ziet deze overlevingscriminaliteit ook onder de Midden- en Oost-Europeanen. Dit type misdaad wordt veelal gepleegd door migranten die aanvankelijk naar West-Europa komen om een beter leven op te bouwen. Wanneer zij in de problemen komen, doordat zij bijvoorbeeld hun baan kwijt raken, verkeren zij in een kwetsbare positie. Zo kunnen EU-arbeidsmigranten die kort in Nederland verblijven vaak geen aanspraak maken op een uitkering of bijstand. Door het kwijtraken van hun baan kunnen zij in een kwetsbare positie terechtkomen waardoor zij wellicht overgaan tot criminele activiteiten. Criminaliteit vormt voor deze daders een manier om geld te verdienen en in leven te blijven.

5.2 Veiligheid en criminaliteit in Rotterdamse context

Hoewel er relatief veel onderzoek is uitgevoerd naar criminaliteit onder Midden- en Oost-Europeanen, is er los van enkele kwantitatieve analyses, weinig bekend over de Rotterdamse context. Vanwege de grootstedelijke context in Rotterdam kan aangenomen worden dat veel facetten van criminaliteit op nationaal niveau aan de orde zijn in

Rotterdam. Om een beter beeld te krijgen is er binnen dit onderzoek gekeken naar data uit de monitor Rotterdamse groepen en zijn er interviews gehouden met professionals die betrokken zijn bij de bestrijding van criminaliteit en onwenselijke situaties.

De Rotterdamse situatie in cijfers

In 2014 is 1,9 procent van de bevolking in Rotterdam (van twaalf jaar en ouder) geregistreerd als verdachte van een misdrijf. Dit percentage ligt bij Rotterdammers met een Bulgaarse achtergrond iets hoger met 3,0 procent in 2014. Deze groep heeft het hoogste percentage verdachten in vergelijking met andere Rotterdammers met een EU-achtergrond. Van de Rotterdammers met een Poolse achtergrond is in 2014 een kleiner dan gemiddeld deel verdacht (1,5 procent). Ook het verdachtenpercentage onder Rotterdammers met een Roemeense achtergrond is lager dan gemiddeld, namelijk 1,3 procent in 2014. Van de overige EU-arbeidsmigranten is in 2014 1,1 procent verdacht van een misdrijf. Concluderend kan er gesteld worden dat EU-arbeidsmigranten in Rotterdam het relatief goed doen. Met uitzondering van de Rotterdammers met een Bulgaarse achtergrond, worden zij minder vaak verdacht van een misdrijf dan de gemiddelde Rotterdammer.

Uit gesprekken met de professionals komt hetzelfde beeld naar voren. Binnen het kader van dit onderzoek is gesproken met medewerkers van de politie (eenheid Rotterdam), een medewerker van een hulpverlenende stichting en medewerkers van de gemeente die nauw samenwerken met de politie in het geval van (het vermoeden van) criminaliteit. De professionals geven aan dat hoewel het relatief goed gaat met EU-arbeidsmigranten in Rotterdam, een aantal schaduwzijden bestaan rondom EU-arbeidsmigratie. Met name op het gebied van prostitutie en (daarmee samenhangend) mensenhandel zijn relatief vaak EU-arbeidsmigranten betrokken. Daarnaast merken verschillende professionals op dat als gevolg van toegenomen concurrentie op de arbeidsmarkt en de onzekere omstandigheden waaronder EU-arbeidsmigranten werkzaam zijn (vanwege korte, flexibele dienstverbanden), zij meer gevaar lopen dakloos te worden en op straat te leven. Medewerkers van de politie geven aan dat het moeilijk is op te treden tegen dit soort problematiek. Vaak is er sprake van een taalbarrière en is het lastig de juiste hulp voor niet-ingezetenen te geven omdat er andere regels gelden. Ook is er vaak sprake van een

combinatie van alcoholverslaving en psychische (stress gerelateerde) klachten.

In het geval van de politie bemoeilijkt het vrije verkeer van goederen en personen om effectief op te treden tegen personen die voorheen als ongewenst vreemdeling het land uitgezet konden worden. Er dient een uitgebreide procedure opgezet te worden voordat een overlastgevend persoon aangepakt kan worden.

Prostitutie en mensenhandel

Een professional heeft de afgelopen jaren een grote toename van het aantal illegale prostitutiezaken waar EU-arbeidsmigranten bij betrokken zijn, waargenomen. Door het Controleteam Prostitutie en Mensenhandel (CPM) worden jaarlijks circa 100-150 controles uitgevoerd. Van deze controles heeft een groot deel betrekking op personen van Midden- en Oost-Europese afkomst. Veruit het grootste deel van deze zaken betreft Roemeense vrouwen die in de illegale prostitutiebranche actief zijn. Een medewerker van de gemeente bevestigt dit beeld. Deze professional geeft aan dat bij huisbezoeken van Roemeense EU-arbeidsmigranten relatief vaak de woonruimte als (illegale) werkruimte voor prostituees wordt gebruikt. Dit wordt ook door een andere professional van de gemeente ervaren:

Ja, die zie je veel. Dat is echt wel veel. Bulgaren, Roemenen, jonge dames. En dan komen ze soms bij ons, omdat ze ruzie hebben met de klant en dan wordt de politie ingeschakeld en die komen dan bij ons op de lijn, want de burens hebben er last van. Ja, illegale prostitutie en heel vaak met een regisseur erbij. #11

Behalve personen met de Roemeense nationaliteit, worden personen met een Bulgaarse en Hongaarse nationaliteit relatief vaak aangetroffen. Polen worden relatief weinig aangetroffen. Vroeger was het percentage Poolse prostituees veel hoger, maar dit is veel minder geworden aldus de professional. Er heeft ook een afname van Estische prostituees plaatsgevonden volgens een professional die werkzaam is bij de politie. Dezelfde professional vertelt dat de faciliteerders van illegale prostitutie vaak afkomstig zijn vanuit de Turkse gemeenschap in Rotterdam. Zij voeren op de achtergrond de regie. Voor de politie is het vaak moeilijk om te achterhalen wie er precies achter een illegaal borddeel zit. De woningen die gebruikt worden om illegale bordelen vanuit te opereren,

worden meestal onder een andere naam verhuurd waardoor de identiteit van de baas/faciliteerder nergens op papier voorkomt.

Een medewerker van de politie geeft aan dat door het niet effectief kunnen optreden en vanwege te weinig capaciteit er niet genoeg gedaan kan worden aan illegale prostitutie. De politie zou te weinig capaciteit hebben om alle verdachte zaken in behandeling te nemen. Zo worden er bijvoorbeeld circa 200 advertenties per dag geplaatst waarbij het vermoeden bestaat dat er sprake is van illegale prostitutie in de regio Rotterdam. Daarnaast wordt aangegeven dat er ook vanuit de gemeente Rotterdam niet altijd effectief kan worden opgetreden. Zo duurt het vaak te lang voordat er actie ondernomen wordt (bijvoorbeeld een boete uitschrijven die maanden later aankomt) of durft men geen actie te ondernemen (uit angst om een rechtszaak), aldus professionals. Een professional geeft aan dat de overlast in Schiedam voorheen net zo aanwezig was als in Rotterdam maar dat dit door een effectieve aanpak vanuit de gemeente aldaar sterk is teruggebracht. Dit kan ook een mogelijke verklaring zijn van de toename van illegale prostitutie in Rotterdam, een zogenaamd 'waterbedeffect'. Met betrekking tot de bestrijding zou het probleem zijn dat de controleurs van de gemeente te weinig mandaat hebben waardoor beslissingen over teveel lagen gaan. Hierdoor is de verdachte vaak al betrokken voordat er actie ondernomen wordt.

In samenhang met de Roemeense vrouwen zijn er ook Roemeense mannen betrokken rondom illegale prostitutie die klussen uitvoeren in de illegale prostitutiebranche. De meisjes en/of vrouwen regelen zelf geen klanten, maar dit wordt via een tussenpersoon gedaan. Hierdoor ontstaat vaak een afhankelijkheidsrelatie waardoor de kans op uitbuiting groot is. Als gevolg van illegale prostitutie vindt er woonoverlast plaats (voor omwonenden van illegale bordelen), is er kans op uitbuiting door een afhankelijkheidsrelatie, worden personen die zich bezighouden met criminele activiteiten aangetrokken en staat de legale prostitutiebranche onder druk. Professionals geven aan dat minderjarige prostituees nagenoeg niet voorkomen in Rotterdam omdat faciliteerders weten dat dit tot grote problemen kan leiden waarbij zij meer in het vizier van politie en justitie komen.

5.3 Aard van de criminaliteit

In de Monitor EU Arbeidsmigratie van OBI is specifiek ingezoomd op de meest voorkomende overtredingen/misdrijven onder Poolse, Bulgaarse en Roemeense Rotterdammers. Hieruit blijkt dat Poolse verdachten zich vooral schuldig maken aan winkeldiefstal, overtreding van de APV en openbare dronkenschap.²² Voor Bulgaren gaat het om vervaardigen van softdrugs, winkeldiefstal en zakkenrollerij/tassenrollerij. Voor Roemeense verdachten betreft het winkeldiefstal, overtreding van de APV en overige gekwalificeerde diefstal.

Om een beter beeld te krijgen van de soort criminaliteit waar personen met een EU-achtergrond bij betrokken zijn, is er gekeken naar relevante rechtbankverslagen. Via de website www.rechtspraak.nl is er gekeken naar afgeronde rechtszaken waarin de rechter uitspraak heeft gedaan. Hierbij is (vanwege praktische redenen) onderzoek gedaan naar de periode vanaf 2012 tot 2015 waarbij Polen, Bulgaren en/of Roemenen betrokken zijn en er een connectie is met de gemeente Rotterdam. Een eerste inventarisatie van de rechtszaken maakt duidelijk dat slechts een beperkt aantal zaken beschikbaar is binnen deze periode. In de analyse zijn zaken omtrent de Wet Arbeid Vreemdelingen buiten beschouwing gelaten, omdat deze zaken niet langer relevant zijn met betrekking tot de onderscheiden doelgroepen. De bekeken rechtszaken zijn allen binnen het strafrecht behandeld. Dit zijn in de praktijk de zwaardere misdrijven, situaties waarbij er sprake is van een bestuurlijke sanctie zijn niet openbaar.

In totaal zijn er negentien zaken gevonden die voldeden aan de criteria. De misdrijven die tijdens de rechtszaken behandeld werden, speelden zich af tussen 2011 en 2015. Binnen deze negentien rechtszaken waren zes maal de verdachten afkomstig uit Bulgarije, vier maal uit Polen en negen maal uit Roemenië. In vijf van de zaken waren de EU-migranten betrokken als slachtoffer, in de overige gevallen waren zij de dader. Wanneer we kijken naar de soort criminaliteit dan zien we dat er relatief vaak sprake is van mensenhandel (6 keer, vaak gedwongen prostitutie), skimmen (4 keer, onder Roemeense verdachten in 2012), diefstal (4 keer) en (huiselijk) geweld (3 keer). Voor een meer uitgebreide toelichting van de gevonden strafzaken verwijzen we naar de bijlage H5.

²² Overtredingen de APV lopen uiteen van overlast geven in een portiek, tot alcohol nuttigen op straat tot illegaal overnachten in een park.

5.4 Conclusie

Op het gebied van criminaliteit zijn de meeste groepen EU-arbeidsmigranten in Rotterdam ondervertegenwoordigd in vergelijking met het gemiddelde in Rotterdam. In 2014 is 1,9 procent van de bevolking in Rotterdam (van twaalf jaar en ouder) geregistreerd als verdachte van een misdrijf. Van de Rotterdammers met een Poolse achtergrond is in 2014 een kleiner dan gemiddeld deel verdacht (1,5 procent). Ook het verdachtenpercentage onder Rotterdammers met een Roemeense achtergrond is lager dan gemiddeld, namelijk 1,3 procent in 2014. Dit percentage ligt bij Rotterdammers met een Bulgaarse achtergrond iets hoger met 3,0 procent in 2014. Deze groep heeft het hoogste percentage verdachten in vergelijking met andere Rotterdammers met een EU-achtergrond. Van de overige EU-arbeidsmigranten is in 2014 1,1 procent verdacht van een misdrijf. Dit beeld wordt bevestigd in de gesprekken met professionals. Zij geven aan dat Poolse EU-arbeidsmigranten relatief weinig betrokken zijn bij criminaliteit.

De professionals geven aan dat hoewel het relatief goed gaat met EU-arbeidsmigranten in Rotterdam, een aantal schaduwzijden bestaan in samenhang met criminaliteit. Met name op het gebied van prostitutie en (daarmee samenhangend) mensenhandel zijn relatief vaak EU-arbeidsmigranten betrokken. Daarnaast merken verschillende professionals op dat als gevolg van toegenomen concurrentie op de arbeidsmarkt en de onzekere omstandigheden waaronder EU-arbeidsmigranten werkzaam zijn (vanwege korte, flexibele dienstverbanden), zij meer gevaar lopen dakloos te worden en op straat te leven. Medewerkers van de politie geven aan dat het moeilijk is om op te treden tegen dit soort problematiek. Vaak is er sprake van een taalbarrière en is het lastig de juiste hulp voor niet-ingezetenen te geven omdat er andere regels gelden. Ook is er vaak sprake van een combinatie van alcoholverslaving en psychische (stress gerelateerde) klachten.

Een professional heeft de afgelopen jaren een grote toename van het aantal illegale prostitutiezaken waar EU-arbeidsmigranten bij betrokken zijn, waargenomen. Veruit het grootste deel van deze zaken betreft Roemeense vrouwen die in de illegale prostitutiebranche actief zijn. Een andere professional bevestigt dit beeld. Deze professional geeft aan dat bij huisbezoeken van Roemeense EU-arbeidsmigranten relatief vaak de woonruimte als (illegale) werkruimte voor prostituees wordt gebruikt.

Behalve personen met de Roemeense nationaliteit, worden personen met een Bulgaarse en Hongaarse nationaliteit relatief vaak aangetroffen binnen deze illegale bordelen. De faciliteerders van illegale prostitutie zouden vaak personen zijn behorende tot de Turkse gemeenschap, aldus professionals. Zij voeren op de achtergrond de regie. Voor de politie is het vaak moeilijk om te achterhalen wie er precies achter een illegaal bordeel zit. De illegale bordelen worden meestal onder een andere naam verhuurd waardoor de echte baas/faciliteerder nergens op papier voorkomt. Het zou momenteel ontbreken aan een effectieve aanpak van illegale prostitutie door het gebrek aan capaciteit bij de politie en achterhaalde/niet-effectieve regelgeving.

Gelet op de aard van de criminaliteit dan zien we dat Poolse verdachten zich vooral schuldig maken aan winkeldiefstal, overtreding van de APV²³ en openbare dronkenschap. Voor Bulgaren gaat het om vervaardigen softdrugs, winkeldiefstal en zakkenrollerij. Voor Roemeense verdachten betreft het winkeldiefstal, overtreding van de APV een overige gekwalificeerde diefstal. Wanneer we kijken naar overtredingen binnen het strafrecht dan zien we voornamelijk in meer recente zaken dat het relatief vaak mensenhandel (en het aanzetten tot illegale prostitutie) betreft.

²³ Overtredingen de APV lopen uiteen van overlast geven in een portiek, tot alcohol nuttigen op straat tot illegaal overnachten in een park.

Hoofdstuk 6 Opvoeding en onderwijs

Op basis van eerdere onderzoeken en verkennende gesprekken met professionals is gebleken dat de problematiek in Rotterdam qua onderwijs en opvoeding beperkt is. In overleg met de opdrachtgever is daarom besloten minder aandacht te besteden aan schaduweffecten rondom opvoeding en onderwijs. Risbo heeft eerder onderzoek gedaan waarbij specifiek is gekeken naar ongeregistreerde kinderen van EU-arbeidsmigranten en de onderwijspositie van kinderen van EU-arbeidsmigranten in het algemeen (Seidler et al., 2015). Uit dit onderzoek kwam naar voren kwam dat de problematiek rondom kinderen van EU-arbeidsmigranten relatief beperkt lijkt. Uit het onderzoek bleek dat er geen sterke aanwijzingen zijn dat Rotterdam te kampen heeft met grote groepen; a) niet-geregistreerde en niet-schoolgaande leerplichtige kinderen van EU-migranten; b) niet-geregistreerde wel-schoolgaande leerplichtige kinderen van EU-migranten en c) niet-geregistreerde kinderen/jeugdigen zonder voogden.

In de bijlage H6 is een korte literatuurstudie te vinden met betrekking tot opvoeding en onderwijs in combinatie met EU-arbeidsmigranten.

In dit onderzoek is specifiek gekeken naar de schaduwzijden en -effecten van EU-arbeidsmigratie in Rotterdam. Hiermee worden onwenselijke situaties en gebeurtenissen bedoeld die samenhangen met EU-arbeidsmigratie (in Rotterdam). Desondanks dient opgemerkt te worden dat het met een groot gedeelte van de EU-arbeidsmigranten in Rotterdam het relatief goed gaat. Zo zijn de uitkeringsafhankelijkheid en werkloosheid onder veel Polen, Roemenen en Bulgaren lager dan gemiddeld in Rotterdam en zijn veel EU-arbeidsmigranten tevreden met hun arbeids- en woonsituatie. Desondanks zijn binnen dit onderzoek ook een (beperkt) aantal schaduweffecten geïdentificeerd. De gevonden schaduweffecten zijn in veel gevallen al bekend bij de gemeente Rotterdam en worden door professionals onderkend. De bestaande kennis uit de literatuur en interviews wordt bekrachtigd door de uitkomsten van de enquête. Wat dat betreft vormt dit onderzoek een bevestiging en accumulatie van kennis die al aanwezig is binnen de gemeente Rotterdam en professionals die in de stad werkzaam zijn. De schaduweffecten die uit dit onderzoek naar voren komen die samenhangen met EU-arbeidsmigratie zijn: 1) het niet geregistreerd staan in de BRP, 2) een toename van illegale prostitutie in Rotterdam onder met name Roemeense vrouwen, 3) onderbetaling van een klein deel van de EU-arbeidsmigranten via schijnconstructies en malafide uitzendbureaus en 4) illegale (onder)huur in particuliere huurwoningen. Wanneer er gesproken wordt over schaduweffecten zijn vaak personen van Bulgaarse en Roemeense (en in het geval van prostitutie ook Hongaarse) afkomst betrokken. Uit de enquête komt echter naar voren dat ook onder de groep Poolse respondenten een deel potentieel vatbaar is voor uitbuiting.

Bij de bestrijding van de schaduweffecten zien we dat ontwikkelingen op Europees niveau zorgen voor nieuwe uitdagingen bij de handhavingsinstanties. Doordat er vrij verkeer van goederen en personen bestaat in de Europese Unie, worden handhavers voor nieuwe uitdagingen gesteld in het optreden tegen onwenselijke praktijken. Uit het onderzoek blijkt dat het voor veel professionals lastig is om effectief op te treden tegen onwenselijke praktijken waar EU-arbeidsmigranten bij betrokken zijn. In veel gevallen ontbreekt het aan slagvaardigheid. Zo wordt er vanuit verschillende instanties opgemerkt dat er niet effectief kan worden opgetreden. Vaak is er sprake van complexe

Conclusie

problematiek en regelgeving waardoor het lang duurt voordat er ingegrepen kan worden. In veel gevallen hebben verdachten zich dan al zo aangepast dat zij niet meer vervolgd kunnen worden of zijn zij verdwenen. Personen die zich bezig houden met (het organiseren) van schaduwpraktijken, weten vaak goed hoe zij in grijs gebied moeten opereren. Zo weten zij dat bepaalde grenzen niet overschreden moeten worden (bijvoorbeeld minderjarige prostituees laten werken of onder minimumloon betalen) omdat dit tot drastisch ingrijpen zal leiden, maar balanceren zij op de rand van het legale en illegale (bijvoorbeeld in het geval van uitzendbureaus die opereren vanuit het buitenland). Daarnaast merken meerdere professionals op dat zij niet genoeg capaciteit hebben om een verschil te maken. Een laatste opvallende constatering is dat bij een aantal schaduwzijden van EU-arbeidsmigratie in Rotterdam, personen behorende tot de Turkse gemeenschap betrokken zijn. Dit hangt vermoedelijk voor een groot deel samen met de relatief grote groep Bulgaarse EU-arbeidsmigranten met een Turks etnische herkomst die aansluiting vindt bij de bestaande Turkse gemeenschap in Rotterdam.

Hoewel het dus goed lijkt te gaan met het overgrote deel van de EU-arbeidsmigranten in Rotterdam, blijven er grote risico's bestaan voor de meest kwetsbare groepen: de niet-geregistreerde en laagopgeleide EU-arbeidsmigranten onderaan de arbeidsmarkt. Hierbij moet in het bijzonder aandacht geschonken worden aan EU-arbeidsmigranten die niet geregistreerd zijn in de BRP. Deze groep migranten loopt een verhoogde kans uitgebuit te worden op het gebied van arbeid en wonen. Het niet-geregistreerd staan heeft directe invloed op allerlei aspecten van het leven en voorkomt een volwaardige deelname aan de (Rotterdamse) maatschappij.

Literatuur

Bellaart, H. (2014). *Diversiteit in transitie. Aandacht voor effectief bereik van migrantengezinnen in de transitie van de jeugdzorg*. Utrecht: FORUM.

Bellaart, H., Gerritsma, E. & Ramsaran, R. (2014). *Opvoedingsondersteuning voor migranten uit Polen, Bulgarije en Roemenië. Adviesrapport*. Utrecht: FORUM.

Berkhout, E. & Hof, B. (2012). *De economische bijdrage van tijdelijke arbeidsmigranten*. SEO-rapport; No. 2012-88. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.

Berkhout, E., Bisschop, P. & Volkerink, M. (2014). *Grensoverschrijdend aanbod van personeel*. SEO-rapport; No. 2014-49. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.

Boersma, J. (2006). 'Polaris bestrijdt mobiel banditisme', in *Stichting Maatschappij Veiligheid en Politie (red.), Tegenhouden van mobiel banditisme*. Dordrecht: SMVP, 41-44.

Boom, J. de., Seidler, Y., & Weltevrede, A.M. (2014) *Criminaliteit onder Midden- en Oost-Europeanen. Een inventariserend onderzoek naar de omvang en aard van de criminaliteit onder migranten uit de Midden- en Oost-Europese EU-landen*. Rotterdam: Risbo/Erasmus Universiteit

CBS (2017) *Migrantenmonitor, 2014-2015*, <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2017/06/migrantenmonitor-2014-2015>

Crooy, I. & Vols, M. (2011) *Handreiking aanpak woonoverlast en verloedering. Aanpakken en voorkomen van fysieke en sociale woonoverlast*. Den Haag: VROM-Inspectie 2011.

Dauphin, S. & Wieringen, J.C.M. van (2012) *De gezondheid en het zorggebruik van Midden- en Oost-Europeanen in Nederland*. Utrecht: Pharos.

Distelbrink, M., Day, M. & Watcher, G. (2016) *Poolse en Bulgaarse ouders en kinderen in Nederland. Belangrijkste kwesties volgens vrijwilligers*. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving.

Engbersen (2009). *Arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa - een profielschets van recente arbeidsmigranten uit de MOE-landen*. Rotterdam: RISBO BV.

Engbersen, G. (1997). *In de schaduw van morgen. Stedelijke marginaliteit in Nederland*. Amsterdam/Meppel: Boom.

Engbersen, G., M. Ilies, A.S. Leerkes, E. Snel en R. van der Meij (2011). *Arbeidsmigratie in vieren. Bulgaren en Roemenen vergeleken met Polen*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.

Engbersen, G., San, M. van, & Leerkes, A. (2006). A room with a view. Irregular immigrants in the legal capital of the world. *Ethnography*, 7(2), 209-242.

Ferwerda, H., Staring, R., Vries Robbé, E. de, & Bunt, J. van de. (2007). *Malafide activiteiten in de vastgoedsector. Een exploratief onderzoek naar aard, actoren en aanpak*. Amsterdam: SWP.

Gemeente Rotterdam (2017). *Feitenkaart. REVA registratie 1 januari 2014 t/m 31 december 2016*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam.

Gemeente Rotterdam (2017). *Uitvoeringsagenda EU-arbeidsmigratie 2015-2018*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam.

Gijsberts, M. & Lubbers, M. (2015). *Langer in Nederland. Ontwikkelingen in de leefsituatie van migranten uit Polen en Bulgarije in de eerste jaren na migratie*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.

Gijsberts, M., Lubbers, M., Dagevos, J., Jansen, J., Engbersen, G. & Snel, E. (2015). *Migranten uit Midden- en Oost-Europese landen in Nederland door de tijd gevolgd: een vergelijking tussen twee panelonderzoeken*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau

Hart, M. 't & Snel, E. (2015). *Verkennde literatuurstudie naar de onderkant van de Rotterdamse woningmarkt*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.

Heijden, P.G.M van der, Cruyff, M.J.L.F & Gils, G. van (2013). *Aantallen geregistreerde en niet-geregistreerde burgers uit MOE-landen die in Nederland verblijven. Rapportage schattingen 2009 en 2010*, Utrecht, Universiteit Utrecht

Koopmans, G. (2012) *Eindrapport. Arbeidsmigratie in goede banen, tijdelijke commissie lessen uit recente arbeidsmigratie*. Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Kremer, M. & Schrijvers, E. (2014). *Roemeense en Bulgaarse arbeidsmigratie in betere banen. wrr-Policy Brief*, nr. 1, januari 2014. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Laan, F. van der & Weenink, A. (2005). *Eindrapportage van het project Polaris. Mobiel banditisme uit Polen en Litouwen*. Zwolle: Korps Landelijke Politiediensten.

Leerkes, A., San, M. van, Engbersen, G., Cruijf, M., & Heijden, P. van der (2004). *Wijken voor illegalen. Over ruimtelijke spreiding, huisvesting en leefbaarheid*. Den Haag: Sdu uitgevers.

Leeuw, T. de, Summeren, A. & Snel, E. (2016) *'Grijs wonen' in Rotterdam. Een onderzoek naar de kansen en beperkingen voor huurders en verhuurders aan de onderkant van de particuliere woningmarkt*. Rotterdam: Kenniswerkplaats Leefbare Wijken.

Lupi, T. & Visser, A. (2015) *Huisvesting arbeidsmigranten: een zorg van iedereen?! Evaluatie experimentenprogramma huisvesting EU-arbeidsmigranten*. Den Haag: Platform 31.

Offergelt, K. & Bommel, H. van. (2014) *Gezondheid van kinderen uit Midden- en Oost-Europa*. Utrecht: Pharos.

Saraber, P. (2009). *Daar zijn de Polen! Op zoek naar een betere toekomst*. Soesterberg: Uitgeverij Aspekt.

Seidler, Y., Weltevrede, A.M, Boom, J. de & Leerkes, A. (2015). *'Ongeregistreerde' kinderen met een EU-achtergrond in Rotterdam. Een inventarisatie van de omvang en achtergronden van kinderen en jongeren met een EU-achtergrond die niet voorkomen in de Basisregistratie Personen van Rotterdam*. Rotterdam: Risbo.

SER (2014) *Arbeidsmigratie*. Den Haag: SER Sociaal Economische Raad, nr. 9, december 2014.

Singelenberg, J. (2005). *Wonen aan de onderkant. Herhuisvesting na extreme overlast*. Geraadpleegd via <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-30300-XI-65-b1.pdf>

Snel, E. (2011). *Wonen en wijken*. In: J. Dagevos (red.), Poolse migranten. De positie van Polen die vanaf 2004 in Nederland zijn komen wonen (p. 81-89). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Vogels, R., Gijsberts, M. & Den Draak, M. (2014). Poolse, Bulgaarse en Roemeense kinderen in Nederland – een verkenning van hun leefsituatie. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.

Walz, G.P. (2010) *Grenzen stellen. Omvang van en maatregelen tegen malafide praktijken in de uitzendbranche*. Zoetermeer: Research voor Beleid.

Weltevrede, A.M., de Boom, J., Rezai, S., Zijderwijk, L. & Engbersen, G. (2009). *Arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa. Een profielschets van recente arbeidsmigranten uit de MOE-landen*. Rotterdam: Risbo. ISBN 9789076613482.

Bijlage H1

Tabel b1.1: Respondenten onderzoek schaduweffecten van EU-arbeidsmigratie, referentienummer, functie en organisatie (geanonimiseerd)

Referentienummer	Functie en organisatie
1	Medewerker gemeente Rotterdam
2	Medewerker Stichting Fairwork
3	Medewerker gemeente Rotterdam
4	Medewerker gemeente Rotterdam
5	Medewerker SZW expertise uitzendbureaus
6	Medewerker SZW 2
7	Medewerker Stichting Barka
8	Medewerker Politie Rotterdam, expertise (illegale) prostitutie
8	Medewerker Politie Rotterdam, expertise EU-migranten
9	Medewerker Politie Rotterdam
10	Medewerker Humanitas PMW
11	Medewerker JBRR
12	Medewerker gemeente Rotterdam
13	Medewerker gemeente Rotterdam
14	Expert Bulgaarse EU-arbeidsmigranten Rotterdam
15	Medewerker gemeente Rotterdam, BRP/registratie expert

Bijlage H2

Tabel b2.1a: Periode waarin respondenten voor het eerst Nederland bezocht hebben om te werken, naar herkomst

	Totaal		Polen		Bulgarije		Roemenië	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Totaal	338	100	189	100	108	100	41	100
<= 2003	49	14,6	21	11,2	19	17,8	9	22,0
2004 t/m 2006	23	6,8	15	8,0	7	6,5	1	2,4
2007 t/m 2013	162	48,2	100	53,2	46	43,0	16	39,0
>= 2014	102	30,4	52	27,7	35	32,7	15	36,6
Onbekend	2		1		1		0	

Bron: Risbo, eigen bewerking

Tabel b2.1b: Periode waarin respondenten voor het eerst Nederland bezocht hebben om te werken, naar opleidingsniveau

	Totaal		po/vo		mbo		ho/wo	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Totaal	331	100,0	36	100,0	141	100,0	154	100,0
<= 2003	46	14,0	5	13,9	17	12,1	24	15,7
2004 t/m 2006	23	7,0	5	13,9	13	9,3	5	3,3
2007 t/m 2013	159	48,3	11	30,6	68	48,6	80	52,3
>= 2014	101	30,7	15	41,7	42	30,0	44	28,8
Onbekend	2		0		1		1	

Bron: Risbo, eigen bewerking

Tabel b2.2: Huidige verblijfsduur van respondenten in Rotterdam/Nederland naar herkomst

		Totaal		Polen		Bulgarije		Roemenië	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Huidige verblijfsduur in Nederland	Totaal (valide)	323	100	178	100	106	100	39	100
	0 t/m 4 maanden	45	13,9	27	15,2	12	11,3	6	15,4
	5 mndn t/m 1 jaar	34	10,5	19	10,7	13	12,3	2	5,1
	1 t/m 2 jaar	20	6,2	9	5,1	7	6,6	4	10,3
	2 t/m 3 jaar	31	9,6	16	9,0	13	12,3	2	5,1
	3 t/m 5 jaar	40	12,4	17	9,6	18	17,0	5	12,8
	meer dan 5 jaar	153	47,4	90	50,6	43	40,6	20	51,3
	Onbekend	15		11		2		2	
Huidige verblijfsduur in Rotterdam	Totaal (valide)	310	100	173	100	98	100	39	100
	0 t/m 4 maanden	63	20,3	34	19,7	22	22,4	7	17,9
	5 mndn t/m 1 jaar	45	14,5	27	15,6	14	14,3	4	10,3
	1 t/m 2 jaar	44	14,2	17	9,8	21	21,4	6	15,4
	2 t/m 3 jaar	37	11,9	20	11,6	10	10,2	7	17,9
	3 t/m 5 jaar	39	12,6	26	15,0	8	8,2	5	12,8
	meer dan 5 jaar	82	26,5	49	28,3	23	23,5	10	25,6
	Onbekend	28		16		10		2	

Bron: Risbo, eigen bewerking

Bijlage H3

Tabel b3.1: Antwoorden op de stelling 'Ik ben tevreden over mijn inkomsten en/of vergoedingen', naar land van herkomst

	Totaal		Polen		Bulgarije		Roemenië	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Totaal (valide)	299	100	161	100	105	100	33	100
zeer oneens	20	6,7	19	11,8	0	0,0	1	3,0
oneens	47	15,7	38	23,6	5	4,8	4	12,1
neutraal	42	14,0	24	14,9	14	13,3	4	12,1
mee eens	116	38,8	56	34,8	43	41,0	17	51,5
zeer eens	74	24,7	24	14,9	43	41,0	7	21,2
onbekend	39		28		3		8	

Bron: Risbo, eigen bewerking

Tabel b3.2: Antwoorden op de stelling 'Als ik wil kan ik een andere baan in Nederland vinden', naar land van herkomst

	Totaal		Polen		Bulgarije		Roemenië	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Totaal (valide)	300	100	162	100	105	100	33	100
zeer oneens	15	5,0	9	5,6	6	5,7	0	0,0
oneens	27	9,0	5	3,1	18	17,1	4	12,1
neutraal	46	15,3	15	9,3	25	23,8	6	18,2
mee eens	130	43,3	87	53,7	28	26,7	15	45,5
zeer eens	82	27,3	46	28,4	28	26,7	8	24,2
onbekend	38		27		3		8	

Bron: Risbo, eigen bewerking

Tabel b3.3: Antwoorden op de stelling 'Mijn leidinggevende heeft oog voor het welzijn van de medewerkers', naar land van herkomst

	Totaal		Polen		Bulgarije		Roemenië	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Totaal (valide)	294	100	158	100	103	100	33	100
zeer oneens	19	6,5	16	10,1	2	1,9	1	3,0
oneens	32	10,9	20	12,7	8	7,8	4	12,1
neutraal	60	20,4	36	22,8	17	16,5	7	21,2
mee eens	115	39,1	61	38,6	39	37,9	15	45,5
zeer eens	68	23,1	25	15,8	37	35,9	6	18,2
onbekend	44		31		5		8	

Bron: Risbo, eigen bewerking

Tabel b3.4: Antwoorden op de stelling 'Mijn werkgever luistert naar mij', naar land van herkomst

	Totaal		Polen		Bulgarije		Roemenië	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Totaal (valide)	296	100	160	100	103	100	33	100
zeer oneens	20	6,8	16	10,0	3	2,9	1	3,0
oneens	36	12,2	27	16,9	7	6,8	2	6,1
neutraal	73	24,7	42	26,3	22	21,4	9	27,3
mee eens	105	35,5	52	32,5	42	40,8	11	33,3
zeer eens	62	20,9	23	14,4	29	28,2	10	30,3
onbekend	42		29		5		8	

Bron: Risbo, eigen bewerking

Tabel b3.5: Antwoorden op de stelling 'Als ik ontevreden ben over mijn werksituatie dan kan ik dit kenbaar maken aan mijn werkgever', naar land van herkomst

	Totaal		Polen		Bulgarije		Roemenië	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Totaal (valide)	290	100	154	100	103	100	33	100
zeer oneens	12	4,1	7	4,5	4	3,9	1	3,0
oneens	30	10,3	20	13,0	7	6,8	3	9,1
neutraal	49	16,9	22	14,3	19	18,4	8	24,2
mee eens	124	42,8	70	45,5	42	40,8	12	36,4
zeer eens	75	25,9	35	22,7	31	30,1	9	27,3
onbekend	48		35		5		8	

Bron: Risbo, eigen bewerking

Tabel b3.6: Antwoorden op de stelling 'Ik ben tevreden met mijn huidige werksituatie', naar categorieën

		Zeer mee oneens		Mee oneens		Neutraal		Mee eens		Zeer mee eens		Totaal		Onbekend
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
Totaal		23	7,4	36	11,6	47	15,2	135	43,5	69	22,3	310	100	28
Land van herkomst	Polen	17	10,0	29	17,1	22	12,9	75	44,1	27	15,9	170	100	19
	Bulgarije	4	3,8	3	2,9	18	17,1	47	44,8	33	31,4	105	100	3
	Roemenië	2	5,7	4	11,4	7	20,0	13	37,1	9	25,7	35	100	6
Opleidings-niveau	Laag	1	2,8	4	11,1	10	27,8	14	38,9	7	19,4	36	100	0
	Midden	9	7,3	16	12,9	16	12,9	60	48,4	23	18,5	124	100	17
	Hoog	13	8,9	16	11,0	20	13,7	59	40,4	38	26,0	146	100	8
	Onbekend	0	0,0	0	0,0	1	25,0	2	50,0	1	25,0	4	100	3
Verblijfs-duur in Rotterdam	<= 1 jaar	7	7,1	15	15,3	16	16,3	44	44,9	16	16,3	98	100	10
	1 - 2 jaar	3	7,5	2	5,0	5	12,5	20	50,0	10	25,0	40	100	4
	>2 jaar	13	7,6	19	11,0	26	15,1	71	41,3	43	25,0	172	100	14
Registratie	Ja	18	7,7	18	7,7	31	13,2	103	44,0	64	27,4	234	100	21
	Nee/weet niet	5	6,7	18	24,0	15	20,0	32	42,7	5	6,7	75	100	2
	Onbekend	0	0,0	0	0,0	1	100,0	0	0,0	0	0,0	1	100	5

Bron: Risbo, eigen bewerking

Tabel b3.7: Antwoorden op de stelling 'Ik ben op de hoogte van mijn rechten als werknemer', naar land van herkomst

	Totaal		Polen		Bulgarije		Roemenië	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Totaal (valide)	306	100	168	100	105	100	33	100
zeer oneens	24	7,8	10	6,0	13	12,4	1	3,0
oneens	32	10,5	23	13,7	5	4,8	4	12,1
neutraal	31	10,1	15	8,9	13	12,4	3	9,1
mee eens	120	39,2	80	47,6	27	25,7	13	39,4
zeer eens	99	32,4	40	23,8	47	44,8	12	36,4
onbekend	32		21		3		8	

Bron: Risbo, eigen bewerking

Tabel b3.8: Antwoorden op de stelling 'Ik word eerlijk behandeld door mijn werkgever', naar land van herkomst

	Totaal		Polen		Bulgarije		Roemenië	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Totaal (valide)	300	100	162	100	105	100	33	100
zeer oneens	14	4,7	12	7,4	1	1,0	1	3,0
oneens	18	6,0	15	9,3	1	1,0	2	6,1
neutraal	46	15,3	29	17,9	14	13,3	3	9,1
mee eens	129	43,0	73	45,1	39	37,1	17	51,5
zeer eens	93	31,0	33	20,4	50	47,6	10	30,3
onbekend	38		27		3		8	

Bron: Risbo, eigen bewerking

Tabel b3.9: Antwoorden op de stelling 'Mijn werkgever zorgt dat ik in een veilige situatie kan werken', naar land van herkomst

	Totaal		Polen		Bulgarije		Roemenië	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Totaal (valide)	300	100	164	100	104	100	32	100
zeer oneens	7	2,3	5	3,0	1	1,0	1	3,1
oneens	24	8,0	18	11,0	5	4,8	1	3,1
neutraal	38	12,7	27	16,5	7	6,7	4	12,5
mee eens	122	40,7	76	46,3	32	30,8	14	43,8
zeer eens	109	36,3	38	23,2	59	56,7	12	37,5
onbekend	38		25		4		9	

Bron: Risbo, eigen bewerking

Tabel b3.10: Antwoorden op de stelling 'Ik ben niet afhankelijk van mijn werkgever wat betreft mijn woonsituatie', uitgesplitst in categorieën

		Zeer mee oneens		Mee oneens		Neutraal		Mee eens		Zeer mee eens		Totaal		Onbekend
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
Totaal		39	13,1	51	17,2	52	17,5	52	17,5	103	34,7	297	100	39
Land van herkomst	Polen	12	7,5	26	16,1	24	14,9	40	24,8	59	36,6	161	100	12
	Bulgarije	26	25,2	21	20,4	23	22,3	8	7,8	25	24,3	103	100	26
	Roemenië	1	3,0	4	12,1	5	15,2	4	12,1	19	57,6	33	100	1
Opleidings- niveau	Laag	4	11,4	8	22,9	8	22,9	6	17,1	9	25,7	35	100	4
	Midden	19	16,1	23	19,5	14	11,9	25	21,2	37	31,4	118	100	19
	Hoog	14	9,9	20	14,2	30	21,3	21	14,9	56	39,7	141	100	14
	Onbekend	2	66,7	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	33,3	3	100	2
Verblijfsduur in Rotterdam	<= 1 jaar	11	11,2	24	24,5	20	20,4	17	17,3	26	26,5	98	100	11
	1 - 2 jaar	7	17,5	8	20,0	10	25,0	5	12,5	10	25,0	40	100	7
	>2 jaar	21	13,2	19	11,9	22	13,8	30	18,9	67	42,1	159	100	21
Registratie	Ja	31	14,0	24	10,9	39	17,6	41	18,6	86	38,9	221	100	31
	Nee/weet niet	8	10,7	26	34,7	13	17,3	11	14,7	17	22,7	75	100	8
	Onbekend	0	0,0	1	100,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	100	0

Bron: Risbo, eigen bewerking

Tabel b3.11: Antwoorden op de stelling in hoeverre respondenten maatregelen ten opzichte van veiligheid op de werkvloer nodig achten

		Ja, zeer nodig		Ja, enigszins nodig		Nee, niet nodig		Totaal		Onbekend
		n	%	n	%	n	%	n	%	n
Totaal		39	13,3	43	14,6	212	72,1	294	100	44
Land van herkomst	Polen	31	19,9	31	19,9	94	60,3	156	100	33
	Bulgarije	2	1,9	8	7,6	95	90,5	105	100	3
	Roemenië	6	18,2	4	12,1	23	69,7	33	100	8
Geslacht	Man	16	10,8	25	16,9	107	72,3	148	100	18
	Vrouw	23	15,8	18	12,3	105	71,9	146	100	26
Leeftijd	t/m 24 jaar	4	6,3	9	14,3	50	79,4	63	100	9
	25 t/m 29 jaar	11	15,5	8	11,3	52	73,2	71	100	6
	30 t/m 39 jaar	15	17,2	12	13,8	60	69,0	87	100	14
	40 jaar e.o.	9	12,3	14	19,2	50	68,5	73	100	15
Opleidings- niveau	Laag	8	22,9	5	14,3	22	62,9	35	100	1
	Midden	16	13,7	21	17,9	80	68,4	117	100	24
	Hoog	15	10,8	17	12,2	107	77,0	139	100	15
	Onbekend	0	0,0	0	0,0	3	100,0	3	100	4
Verblijfsduur	<= 1 jaar	17	18,1	15	16,0	62	66,0	94	100	14
	1 - 2 jaar	1	2,5	10	25,0	29	72,5	40	100	4
	>2 jaar	21	13,1	18	11,3	121	75,6	160	100	26
Registratie	Ja	26	11,8	27	12,2	168	76,0	221	100	34
	Nee/Weet niet	13	17,8	16	21,9	44	60,3	73	100	4
	Onbekend	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0	6

Bron: Risbo, eigen bewerking

Tabel b3.12: Antwoorden op de stelling in hoeverre respondenten maatregelen ten opzichte van intimidatie en agressie op de werkvloer nodig achten

		Ja, zeer nodig		Ja, enigszins nodig		Nee, niet nodig		Totaal		Onbekend	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Totaal		19	6,5	15	5,1	260	88,4	294	100	44	
Land van herkomst	Polen	13	8,3	9	5,8	134	85,9	156	100	33	
	Bulgarije	3	2,9	5	4,8	97	92,4	105	100	3	
	Roemenië	3	9,1	1	3,0	29	87,9	33	100	8	
Geslacht	Man	8	5,4	5	3,4	135	91,2	148	100	18	
	Vrouw	11	7,5	10	6,8	125	85,6	146	100	26	
Leeftijd	t/m 24 jaar	1	1,6	2	3,2	60	95,2	63	100	9	
	25 t/m 29 jaar	4	5,6	2	2,8	65	91,5	71	100	6	
	30 t/m 39 jaar	7	8,0	8	9,2	72	82,8	87	100	14	
	40 jaar e.o,	7	9,6	3	4,1	63	86,3	73	100	15	
Opleidings-niveau	Laag	5	14,3	3	8,6	27	77,1	35	100	1	
	Midden	9	7,7	6	5,1	102	87,2	117	100	24	
	Hoog	5	3,6	6	4,3	128	92,1	139	100	15	
	Onbekend	0	0,0	0	0,0	3	100,0	3	100	4	
Verblijfsduur	<= 1 jaar	4	4,3	4	4,3	86	91,5	94	100	14	
	1 - 2 jaar	1	2,5	1	2,5	38	95,0	40	100	4	
	>2 jaar	14	8,8	10	6,3	136	85,0	160	100	26	
Registratie	Ja	13	5,9	6	2,7	202	91,4	221	100	34	
	Nee/Weet niet	6	8,2	9	12,3	58	79,5	73	100	4	
	Onbekend	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0	6	

Bron: Risbo, eigen bewerking

Tabel b3.13: Antwoorden op de stelling in hoeverre respondenten maatregelen ten opzichte van geluidsoverlast op de werkvloer nodig achten

		Ja, zeer nodig		Ja, enigszins nodig		Nee, niet nodig		Totaal		Onbekend	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Totaal		33	11,2	56	19,0	205	69,7	294	100	44	
Land van herkomst	Polen	25	16,0	32	20,5	99	63,5	156	100	33	
	Bulgarije	5	4,8	20	19,0	80	76,2	105	100	3	
	Roemenië	3	9,1	4	12,1	26	78,8	33	100	8	
Geslacht	Man	16	10,8	33	22,3	99	66,9	148	100	18	
	Vrouw	17	11,6	23	15,8	106	72,6	146	100	26	
Leeftijd	t/m 24 jaar	6	9,5	8	12,7	49	77,8	63	100	9	
	25 t/m 29 jaar	8	11,1	16	22,2	48	66,7	72	100	5	
	30 t/m 39 jaar	10	11,6	16	18,6	60	69,8	86	100	15	
	40 jaar e.o,	9	12,3	16	21,9	48	65,8	73	100	15	
Opleidings-niveau	Laag	5	14,3	11	31,4	19	54,3	35	100	1	
	Midden	13	11,1	21	17,9	83	70,9	117	100	24	
	Hoog	15	10,9	24	17,4	99	71,7	138	100	16	
	Onbekend	0	0,0	0	0,0	4	100,0	4	100	3	
Verblijfsduur	<= 1 jaar	13	13,7	17	17,9	65	68,4	95	100	13	
	1 - 2 jaar	4	10,0	10	25,0	26	65,0	40	100	4	
	>2 jaar	16	10,1	29	18,2	114	71,7	159	100	27	
Registratie	Ja	19	8,6	41	18,6	161	72,9	221	100	34	
	Nee/Weet niet	14	19,2	15	20,5	44	60,3	73	100	4	
	Onbekend	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0	6	

Bron: Risbo, eigen bewerking

Tabel b3.14: Antwoorden op de stelling in hoeverre respondenten maatregelen ten opzichte van lichamelijk zwaar werk nodig achten

		Ja, zeer nodig		Ja, enigszins nodig		Nee, niet nodig		Totaal		Onbekend
		n	%	n	%	n	%	n	%	n
Totaal		40	13,7	84	28,7	169	57,7	293	100	45
Land van herkomst	Polen	28	18,1	55	35,5	72	46,5	155	100	34
	Bulgarije	9	8,6	22	21,0	74	70,5	105	100	3
	Roemenië	3	9,1	7	21,2	23	69,7	33	100	8
Geslacht	Man	17	11,5	49	33,1	82	55,4	148	100	18
	Vrouw	23	15,9	35	24,1	87	60,0	145	100	27
Leeftijd	t/m 24 jaar	3	4,8	16	25,8	43	69,4	62	100	10
	25 t/m 29 jaar	8	11,3	18	25,4	45	63,4	71	100	6
	30 t/m 39 jaar	17	19,5	23	26,4	47	54,0	87	100	14
	40 jaar e.o,	12	16,4	27	37,0	34	46,6	73	100	15
Opleidings-niveau	Laag	5	14,7	13	38,2	16	47,1	34	100	2
	Midden	21	18,1	44	37,9	51	44,0	116	100	25
	Hoog	13	9,3	27	19,3	100	71,4	140	100	14
	Onbekend	1	33,3	0	0,0	2	66,7	3	100	4
Verblijfsduur	<= 1 jaar	17	18,1	24	25,5	53	56,4	94	100	14
	1 - 2 jaar	2	5,1	10	25,6	27	69,2	39	100	5
	>2 jaar	21	13,1	50	31,3	89	55,6	160	100	26
Registratie	Ja	23	10,4	60	27,1	138	62,4	221	100	34
	Nee/Weet niet	17	23,6	24	33,3	31	43,1	72	100	5
	Onbekend	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0	6

Bron: Risbo, eigen bewerking

Tabel b3.15: Antwoorden op de stelling in hoeverre respondenten maatregelen ten opzichte van emotioneel zwaar werk nodig achten

		Ja, zeer nodig		Ja, enigszins nodig		Nee, niet nodig		Totaal		Onbekend
		n	%	n	%	n	%	n	%	n
Totaal		24	8,2	56	19,1	213	72,7	293	100	45
Land van herkomst	Polen	17	11,0	35	22,6	103	66,5	155	100	34
	Bulgarije	4	3,8	17	16,2	84	80,0	105	100	3
	Roemenië	3	9,1	4	12,1	26	78,8	33	100	8
Geslacht	Man	10	6,8	28	18,9	110	74,3	148	100	18
	Vrouw	14	9,7	28	19,3	103	71,0	145	100	27
Leeftijd	t/m 24 jaar	1	1,6	7	11,1	55	87,3	63	100	9
	25 t/m 29 jaar	6	8,5	10	14,1	55	77,5	71	100	6
	30 t/m 39 jaar	10	11,6	25	29,1	51	59,3	86	100	15
	40 jaar e.o,	7	9,6	14	19,2	52	71,2	73	100	15
Opleidings-niveau	Laag	4	11,4	10	28,6	21	60,0	35	100	1
	Midden	10	8,7	20	17,4	85	73,9	115	100	26
	Hoog	10	7,1	26	18,6	104	74,3	140	100	14
	Onbekend	0	0,0	0	0,0	3	100,0	3	100	4
Verblijfsduur	<= 1 jaar	8	8,5	18	19,1	68	72,3	94	100	14
	1 - 2 jaar	2	5,0	8	20,0	30	75,0	40	100	4
	>2 jaar	14	8,8	30	18,9	115	72,3	159	100	27
Registratie	Ja	18	8,2	42	19,1	160	72,7	220	100	35
	Nee/Weet niet	6	8,2	14	19,2	53	72,6	73	100	4
	Onbekend	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0	6

Bron: Risbo, eigen bewerking

Tabel b3.16: Antwoorden op de stelling in hoeverre respondenten maatregelen ten opzichte van werkdruk/werkstress nodig achten

		Ja, zeer nodig		Ja, enigszins nodig		Nee, niet nodig		Totaal		Onbekend	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Totaal		55	18,5	102	34,2	141	47,3	298	100	40	
Land van herkomst	Polen	38	23,8	52	32,5	70	43,8	160	100	29	
	Bulgarije	12	11,4	37	35,2	56	53,3	105	100	3	
	Roemenië	5	15,2	13	39,4	15	45,5	33	100	8	
Geslacht	Man	25	16,7	49	32,7	76	50,7	150	100	16	
	Vrouw	30	20,3	53	35,8	65	43,9	148	100	24	
Leeftijd	t/m 24 jaar	6	9,5	20	31,7	37	58,7	63	100	9	
	25 t/m 29 jaar	14	19,2	29	39,7	30	41,1	73	100	4	
	30 t/m 39 jaar	23	26,4	28	32,2	36	41,4	87	100	14	
	40 jaar e.o.	12	16,0	25	33,3	38	50,7	75	100	13	
Opleidings-niveau	Laag	3	8,6	17	48,6	15	42,9	35	100	1	
	Midden	23	19,3	33	27,7	63	52,9	119	100	22	
	Hoog	29	20,7	52	37,1	59	42,1	140	100	14	
	Onbekend	0	0,0	0	0,0	4	100,0	4	100	3	
Verblijfsduur	<= 1 jaar	18	18,8	36	37,5	42	43,8	96	100	12	
	1 - 2 jaar	5	12,5	15	37,5	20	50,0	40	100	4	
	>2 jaar	32	19,8	51	31,5	79	48,8	162	100	24	
Registratie	Ja	39	17,4	78	34,8	107	47,8	224	100	31	
	Nee/Weet niet	16	21,9	23	31,5	34	46,6	73	100	4	
	Onbekend	0	0,0	1	100,0	0	0,0	1	100	5	

Bron: Risbo, eigen bewerking

Tabel b3.17: Antwoorden op de vraag hoe vaak respondenten te maken hebben met ongewenste seksuele aandacht van chefs of collega's op de werkvloer

		Nooit		Een enkele keer		Vaak		Zeer vaak		Totaal		Onbekend	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Totaal		269	88,8	16	5,3	11	3,6	7	2,3	303	100	35	
Land van herkomst	Polen	137	83,0	10	6,1	11	6,7	7	4,2	165	100	24	
	Bulgarije	100	95,2	5	4,8	0	0,0	0	0,0	105	100	3	
	Roemenië	32	97,0	1	3,0	0	0,0	0	0,0	33	100	8	
Geslacht	Man	143	94,7	4	2,6	0	0,0	4	2,6	151	100	15	
	Vrouw	126	82,9	12	7,9	11	7,2	3	2,0	152	100	20	
Leeftijd	t/m 24 jaar	61	96,8	0	0,0	2	3,2	0	0,0	63	100	9	
	25 t/m 29 jaar	63	88,7	5	7,0	3	4,2	0	0,0	71	100	6	
	30 t/m 39 jaar	75	81,5	8	8,7	4	4,3	5	5,4	92	100	9	
	40 jaar e.o.	70	90,9	3	3,9	2	2,6	2	2,6	77	100	11	
Opleidings-niveau	Laag	32	91,4	1	2,9	2	5,7	0	0,0	35	100	1	
	Midden	104	86,7	5	4,2	7	5,8	4	3,3	120	100	21	
	Hoog	129	89,6	10	6,9	2	1,4	3	2,1	144	100	10	
	Onbekend	4	100,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	4	100	3	
Verblijfs-duur	<= 1 jaar	87	90,6	3	3,1	3	3,1	3	3,1	96	100	12	
	1 - 2 jaar	36	90,0	2	5,0	1	2,5	1	2,5	40	100	4	
	>2 jaar	146	87,4	11	6,6	7	4,2	3	1,8	167	100	19	
Registratie	Ja	202	88,6	14	6,1	8	3,5	4	1,8	228	100	27	
	Nee/Weet niet	66	89,2	2	2,7	3	4,1	3	4,1	74	100	3	
	Onbekend	1	100	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	100	5	

Bron: Risbo, eigen bewerking

Tabel b3.18: Antwoorden van respondenten op stelling met betrekking tot de werksituatie

		Totaal		Polen		Bulgarije		Roemenië	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Verzuimd van werk vanwege agressie of geweld	Totaal (valide)	304	100	166	100	105	100	33	100
	Nooit	275	90,5	138	83,1	105	100,0	32	97,0
	Een enkele keer	10	3,3	9	5,4	0	0,0	1	3,0
	Vaak	13	4,3	13	7,8	0	0,0	0	0,0
	Zeer vaak	6	2,0	6	3,6	0	0,0	0	0,0
	Onbekend	34		23		3		8	
Slachtoffer geweest van lichamelijk geweld door chefs of collega's	Totaal (valide)	301	100	163	100	105	100	33	100
	Nooit	282	93,7	147	90,2	103	98,1	32	97,0
	Een enkele keer	12	4,0	9	5,5	2	1,9	1	3,0
	Vaak	3	1,0	3	1,8	0	0,0	0	0,0
	Zeer vaak	4	1,3	4	2,5	0	0,0	0	0,0
	Onbekend	37		26		3		8	
Intimidatie door chefs of collega's	Totaal (valide)	302	100	163	100	105	100	34	100
	Nooit	259	85,8	140	85,9	92	87,6	27	79,4
	Een enkele keer	20	6,6	9	5,5	8	7,6	3	8,8
	Vaak	17	5,6	8	4,9	5	4,8	4	11,8
	Zeer vaak	6	2,0	6	3,7	0	0,0	0	0,0
	Onbekend	36		26		3		7	

Bron: Risbo, eigen bewerking

Tabel b3.19: Antwoorden op de vraag: 'Draagt u maandelijks een deel van uw inkomen af aan uw werkgever voor voorzieningen?', uitgesplitst naar categorieën

		Ja		Nee		Niet van toepassing		Totaal		Onbekend
		n	%	n	%	n	%	n	%	n
Totaal		98	33,1	195	65,9	3	1,0	296	100	42
Land van herkomst	Polen	56	36,6	95	62,1	2	1,3	153	100	36
	Bulgarije	39	36,1	68	63,0	1	0,9	108	100	0
	Roemenië	3	8,6	32	91,4	0	0,0	35	100	6
Geslacht	Man	53	36,6	90	62,1	2	1,4	145	100	21
	Vrouw	45	29,8	105	69,5	1	0,7	151	100	21
Leeftijd	t/m 24	24	36,9	40	61,5	1	1,5	65	100	7
	25 t/m 29	26	37,1	44	62,9	0	0,0	70	100	7
	30 t/m 39	33	39,3	51	60,7	0	0,0	84	100	17
	40 jaar e.o.	15	19,5	60	77,9	2	2,6	77	100	11
Opleidingsniveau	Po	4	40,0	6	60,0	0	0,0	10	100	0
	Vo	9	40,9	13	59,1	0	0,0	22	100	4
	Mbo	40	32,5	82	66,7	1	0,8	123	100	18
	Ho	44	32,1	91	66,4	2	1,5	137	100	17
	Onbekend	1	25,0	3	75,0	0	0,0	4	100	3
Verblijfsduur in Rotterdam	=< 4 maanden	35	58,3	24	40,0	1	1,7	60	100	3
	5 – 12 maanden	13	33,3	26	66,7	0	0,0	39	100	6
	1 – 2 jaar	9	22,0	32	78,0	0	0,0	41	100	3
	2 – 3 jaar	5	15,2	28	84,8	0	0,0	33	100	4
	3 – 5 jaar	9	29,0	21	67,7	1	3,2	31	100	8
	> 5 jaar	15	22,4	52	77,6	0	0,0	67	100	15
	Onbekend	12	48,0	12	48,0	1	4,0	25	100	3
Geregistreerd in de BRP	Ja, bij de gemeente	49	22,2	169	76,5	3	1,4	221	100	34
	Ja, in de RNI	4	100,0	0	0,0	0	0,0	4	100	1
	Nee	30	58,8	21	41,2	0	0,0	51	100	6
	Weet niet	14	73,7	5	26,3	0	0,0	19	100	1
	Onbekend	1	100,0	0	0,0	0	0,0	1	100	0

Bron: Risbo, eigen bewerking

Bijlage H4

Tabel b4.1: Type woning van respondenten, uitgesplitst naar categorieën

		Particuliere huur		Sociale huur		Woning van werkgever		Koophuis		Weet niet		Totaal		Onbekend
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
Totaal		159	51,1	29	9,3	56	18,0	58	18,6	9	2,9	311	100	27
Land van herkomst	Polen	63	34,8	21	11,6	36	19,9	52	28,7	9	5,0	181	100	8
	Bulgarije	73	81,1	1	1,1	15	16,7	1	1,1	0	0,0	90	100	18
	Roemenië	23	57,5	7	17,5	5	12,5	5	12,5	0	0,0	40	100	1
Geslacht	Man	76	50,3	8	5,3	36	23,8	26	17,2	5	3,3	151	100	15
	Vrouw	83	51,9	21	13,1	20	12,5	32	20,0	4	2,5	160	100	12
Leeftijd	t/m 24 jaar	54	78,3	1	1,4	10	14,5	3	4,3	1	1,4	69	100	3
	25 t/m 29 jaar	42	60,9	2	2,9	17	24,6	6	8,7	2	2,9	69	100	8
	30 t/m 39 jaar	33	35,1	11	11,7	20	21,3	27	28,7	3	3,2	94	100	7
	40 jaar e.o.	30	38,0	15	19,0	9	11,4	22	27,8	3	3,8	79	100	9
Opleidings-niveau	Laag	14	40,0	5	14,3	10	28,6	4	11,4	2	5,7	35	100	1
	Midden	61	47,7	11	8,6	32	25,0	22	17,2	2	1,6	128	100	13
	Hoog	82	58,2	12	8,5	12	8,5	30	21,3	5	3,5	141	100	13
	Onbekend	2	28,6	1	14,3	2	28,6	2	28,6	0	0,0	7	100	0
Verblijfs-duur	<= 1 jaar	49	47,6	9	8,7	34	33,0	5	4,9	6	5,8	103	100	5
	1 - 2 jaar	30	78,9	2	5,3	2	5,3	3	7,9	1	2,6	38	100	6
	>2 jaar	80	47,1	18	10,6	20	11,8	50	29,4	2	1,2	170	100	16
Registratie	Ja	141	59,0	24	10,0	19	7,9	53	22,2	2	,8	239	100	16
	Nee/Weet niet	18	25,4	5	7,0	36	50,7	5	7,0	7	9,9	71	100	6
	Onbekend	0	0,0	0	0,0	1	100	0	0,0	0	0,0	1	100	5

Bron: Risbo, eigen bewerking

Tabel b4.2: Soort huisvesting van respondenten, uitgesplitst naar categorieën

		Kamer		Zelfstandige woonruimte		Hotel/pension		Anders		Totaal		Onbekend
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
Totaal		91	29,1	159	50,8	32	10,2	31	9,9	313	100	25
Land van herkomst	Polen	35	20,1	85	48,9	30	17,2	24	13,8	174	100	15
	Bulgarije	53	49,1	53	49,1	2	1,9	0	0,0	108	100	0
	Roemenië	3	9,7	21	67,7	0	0,0	7	22,6	31	100	10
Geslacht	Man	56	36,4	68	44,2	17	11,0	13	8,4	154	100	12
	Vrouw	35	22,0	91	57,2	15	9,4	18	11,3	159	100	13
Leeftijd	t/m 24 jaar	37	51,4	21	29,2	9	12,5	5	6,9	72	100	0
	25 t/m 29 jaar	24	33,3	31	43,1	12	16,7	5	6,9	72	100	5
	30 t/m 39 jaar	17	18,7	52	57,1	8	8,8	14	15,4	91	100	10
	40 jaar e.o.	13	16,7	55	70,5	3	3,8	7	9,0	78	100	10
Opleidings-niveau	Laag	13	40,6	16	50,0	1	3,1	2	6,3	32	100	4
	Midden	34	25,6	65	48,9	18	13,5	16	12,0	133	100	8
	Hoog	44	31,0	74	52,1	12	8,5	12	8,5	142	100	12
	Onbekend	0	0	4	66,7	1	16,7	1	16,7	6	100	1
Verblijfs-duur	<= 1 jaar	43	40,6	29	27,4	23	21,7	11	10,4	106	100	2
	1 - 2 jaar	15	36,6	20	48,8	5	12,2	1	2,4	41	100	3
	>2 jaar	33	19,9	110	66,3	4	2,4	19	11,4	166	100	20
Registratie	Ja	62	26,2	146	61,6	5	2,1	24	10,1	237	100	18
	Nee/Weet niet	29	38,7	13	17,3	26	34,7	7	9,3	75	100	2
	Onbekend	0	0	0	0	1	100	0	0	1	100	5

Bron: Risbo, eigen bewerking

Tabel b4.3: Aantal personen waarmee respondenten hun slaapkamer delen, uitgesplitst naar categorieën

		Geen		1 persoon		2 personen		3 of meer personen		Totaal		Onbekend
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
Totaal		109	35,2	152	49,0	40	12,9	9	2,9	310	100	28
Land van herkomst	Polen	41	25,0	91	55,5	25	15,2	7	4,3	164	100	25
	Bulgarije	54	50,5	39	36,4	12	11,2	2	1,9	107	100	1
	Roemenië	14	35,9	22	56,4	3	7,7	0	0,0	39	100	2
Geslacht	Man	58	38,7	66	44,0	20	13,3	6	4,0	150	100	16
	Vrouw	51	31,9	86	53,8	20	12,5	3	1,9	160	100	12
Leeftijd	t/m 24 jaar	43	61,4	18	25,7	8	11,4	1	1,4	70	100	2
	25 t/m 29 jaar	33	44,6	34	45,9	5	6,8	2	2,7	74	100	3
	30 t/m 39 jaar	18	19,4	55	59,1	15	16,1	5	5,4	93	100	8
	40 jaar e.o.	15	20,5	45	61,6	12	16,4	1	1,4	73	100	15
Opleidings-niveau	Laag	9	27,3	15	45,5	8	24,2	1	3,0	33	100	3
	Midden	39	31,0	66	52,4	16	12,7	5	4,0	126	100	15
	Hoog	61	42,1	68	46,9	13	9,0	3	2,1	145	100	9
	Onbekend	0	0	3	50	3	50	0	0	6	100	1
Verblijfs-duur	<= 1 jaar	40	38,8	40	38,8	17	16,5	6	5,8	103	100	5
	1 - 2 jaar	22	52,4	17	40,5	3	7,1	0	0,0	42	100	2
	>2 jaar	47	28,5	95	57,6	20	12,1	3	1,8	165	100	21
Registratie	Ja	97	40,4	120	50,0	22	9,2	1	,4	240	100	15
	Nee/Weet niet	12	17,4	31	44,9	18	26,1	8	11,6	69	100	8
	Onbekend	0	0	1	100	0	0	0	0	1	100	5

Bron: Risbo, eigen bewerking

Tabel b4.4: Kosten van woning in euro's van respondenten per maand, uitgesplitst naar achtergrondkenmerken

		<400		400-600		600-800		800-1000		>1000		Totaal		Onbekend
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
Totaal		100	31,6	100	31,6	81	25,6	26	8,2	9	2,8	316	100	22
Land van herkomst	Polen	54	30,0	51	28,3	53	29,4	18	10,0	4	2,2	180	100	9
	Bulgarije	39	39,8	39	39,8	15	15,3	4	4,1	1	1,0	98	100	10
	Roemenië	7	18,4	10	26,3	13	34,2	4	10,5	4	10,5	38	100	3
Geslacht	Man	61	39,9	45	29,4	31	20,3	11	7,2	5	3,3	153	100	13
	Vrouw	39	23,9	55	33,7	50	30,7	15	9,2	4	2,5	163	100	9
Leeftijd	t/m 24 jaar	32	47,8	26	38,8	6	9,0	2	3,0	1	1,5	67	100	5
	25 t/m 29 jaar	24	32,0	30	40,0	17	22,7	3	4,0	1	1,3	75	100	2
	30 t/m 39 jaar	28	29,2	26	27,1	31	32,3	7	7,3	4	4,2	96	100	5
	40 jaar e.o.	16	20,5	18	23,1	27	34,6	14	17,9	3	3,8	78	100	10
Opleidings-niveau	Laag	15	46,9	9	28,1	6	18,8	2	6,3	0	0,0	32	100	4
	Midden	47	35,9	37	28,2	39	29,8	7	5,3	1	0,8	131	100	10
	Hoog	38	26,0	52	35,6	32	21,9	16	11,0	8	5,5	146	100	8
	Onbekend	0	0,0	2	28,6	4	57,1	1	14,3	0	0,0	7	100	0
Verblijfs-duur	<= 1 jaar	55	52,4	31	29,5	15	14,3	3	2,9	1	1,0	105	100	3
	1 - 2 jaar	9	21,4	21	50,0	7	16,7	3	7,1	2	4,8	42	100	2
	>2 jaar	36	21,3	48	28,4	59	34,9	20	11,8	6	3,6	169	100	17
Registratie	Ja	53	21,7	84	34,4	74	30,3	26	10,7	7	2,9	244	100	11
	Nee/Weet niet	47	66,2	15	21,1	7	9,9	0	0,0	2	2,8	71	100	6
	Onbekend	0	0,0	1	100	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	100	5

Bron: Risbo, eigen bewerking

Tabel b4.5: Antwoorden van respondenten op de stelling: 'Ik ben tevreden met mijn woonsituatie', uitgesplitst naar categorieën

		zeer mee oneens		mee oneens		neutraal		mee eens		zeer mee eens		Totaal		Onbekend
		%	n	%	n	%	n	%	%	n	%	n	%	n
Totaal		20	6,0	48	14,3	27	8,1	138	41,2	102	30,4	335	100	3
Land van herkomst	Polen	18	9,6	42	22,3	13	6,9	69	36,7	46	24,5	188	100	1
	Bulgarije	2	1,9	1	,9	11	10,2	51	47,2	43	39,8	108	100	0
	Roemenië	0	0,0	5	12,8	3	7,7	18	46,2	13	33,3	39	100	2
Geslacht	Man	13	7,9	26	15,9	16	9,8	67	40,9	42	25,6	164	100	2
	Vrouw	7	4,1	22	12,9	11	6,4	71	41,5	60	35,1	171	100	1
Leeftijd	t/m 24 jaar	3	4,2	8	11,1	9	12,5	29	40,3	23	31,9	72	100	0
	25 t/m 29 jaar	4	5,3	12	15,8	5	6,6	39	51,3	16	21,1	76	100	1
	30 t/m 39 jaar	10	10,1	14	14,1	10	10,1	38	38,4	27	27,3	99	100	2
	40 jaar e.o.	3	3,4	14	15,9	3	3,4	32	36,4	36	40,9	88	100	0
Opleidings- niveau	Laag	3	8,3	3	8,3	4	11,1	17	47,2	9	25,0	36	100	0
	Midden	10	7,1	24	17,0	15	10,6	51	36,2	41	29,1	141	100	0
	Hoog	7	4,6	20	13,2	8	5,3	68	45,0	48	31,8	151	100	3
	Onbekend	0	0,0	1	14,3	0	0,0	2	28,6	4	57,1	7	100	0
Verblijfs- duur	<= 1 jaar	9	8,3	20	18,5	15	13,9	34	31,5	30	27,8	108	100	0
	1 - 2 jaar	1	2,3	2	4,7	1	2,3	30	69,8	9	20,9	43	100	1
	>2 jaar	10	5,4	26	14,1	11	6,0	74	40,2	63	34,2	184	100	2
Registratie	Ja	7	2,7	30	11,6	14	5,4	118	45,7	89	34,5	255	100	5
	Nee/Weet niet	13	17,1	17	22,4	13	17,1	20	26,3	13	17,1	76	100	1
	Onbekend	0	0	1	100	0	0	0	0	0	0	1	100	5

Bron: Risbo, eigen bewerking

Tabel b4.6: Antwoorden van respondenten op de stelling: 'Ik ben het eens met de prijs die ik betaal voor mijn woning', uitgesplitst naar categorieën

		zeer mee oneens		mee oneens		neutraal		mee eens		zeer mee eens		Totaal		Onbekend
		%	n	%	n	%	n	%	%	n	%	n	%	n
Totaal		22	6,6	64	19,3	29	8,7	125	37,7	92	27,7	332	100	6
Land van herkomst	Polen	16	8,6	48	25,7	14	7,5	75	40,1	34	18,2	187	100	2
	Bulgarije	2	1,9	11	10,3	6	5,6	38	35,5	50	46,7	107	100	1
	Roemenië	4	10,5	5	13,2	9	23,7	12	31,6	8	21,1	38	100	3
Geslacht	Man	12	7,4	34	21,0	11	6,8	62	38,3	43	26,5	162	100	4
	Vrouw	10	5,9	30	17,6	18	10,6	63	37,1	49	28,8	170	100	2
Leeftijd	t/m 24 jaar	3	4,2	16	22,2	4	5,6	21	29,2	28	38,9	72	100	0
	25 t/m 29 jaar	4	5,3	22	28,9	10	13,2	26	34,2	14	18,4	76	100	1
	30 t/m 39 jaar	10	10,1	13	13,1	13	13,1	39	39,4	24	24,2	99	100	2
	40 jaar e.o.	5	5,9	13	15,3	2	2,4	39	45,9	26	30,6	85	100	3
Opleidings- niveau	Laag	3	8,3	4	11,1	7	19,4	10	27,8	12	33,3	36	100	0
	Midden	11	8,0	35	25,4	10	7,2	54	39,1	28	20,3	138	100	3
	Hoog	7	4,6	24	15,9	11	7,3	60	39,7	49	32,5	151	100	3
	Onbekend	1	14,3	1	14,3	1	14,3	1	14,3	3	42,9	7	100	0
Verblijfs- duur	<= 1 jaar	7	6,5	28	26,2	9	8,4	36	33,6	27	25,2	107	100	1
	1 - 2 jaar	2	4,7	9	20,9	4	9,3	16	37,2	12	27,9	43	100	1
	>2 jaar	13	7,1	27	14,8	16	8,8	73	40,1	53	29,1	182	100	4
Registratie	Ja	18	7,1	44	17,3	19	7,5	90	35,3	84	32,9	255	100	0
	Nee/Weet niet	4	5,3	19	25,0	10	13,2	35	46,1	8	10,5	76	100	1
	Onbekend	0	0,0	1	100	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	100	5

Bron: Risbo, eigen bewerking

Bijlage H4

Tabel b4.7: Antwoorden van respondenten op de stelling: 'Ik heb genoeg leefruimte in mijn woning', uitgesplitst naar categorieën

		zeer mee oneens		mee oneens		neutraal		mee eens		zeer mee eens		Totaal		Onbekend
		%	n	%	n	%	n	%	%	n	%	n	%	n
Totaal		22	6,6	45	13,6	27	8,1	135	40,7	103	31,0	332	100	6
Land van herkomst	Polen	16	8,6	31	16,8	10	5,4	75	40,5	53	28,6	185	100	4
	Bulgarije	4	3,7	12	11,1	14	13,0	42	38,9	36	33,3	108	100	0
	Roemenië	2	5,1	2	5,1	3	7,7	18	46,2	14	35,9	39	100	2
Geslacht	Man	15	9,3	19	11,7	20	12,3	61	37,7	47	29,0	162	100	4
	Vrouw	7	4,1	26	15,3	7	4,1	74	43,5	56	32,9	170	100	2
Leeftijd	t/m 24 jaar	4	5,6	11	15,3	8	11,1	25	34,7	24	33,3	72	100	0
	25 t/m 29 jaar	3	4,0	15	20,0	4	5,3	36	48,0	17	22,7	75	100	2
	30 t/m 39 jaar	10	10,3	14	14,4	12	12,4	34	35,1	27	27,8	97	100	4
	40 jaar e.o.	5	5,7	5	5,7	3	3,4	40	45,5	35	39,8	88	100	0
Opleidings- niveau	Laag	4	11,4	6	17,1	1	2,9	17	48,6	7	20,0	35	100	1
	Midden	13	9,3	22	15,7	12	8,6	53	37,9	40	28,6	140	100	1
	Hoog	5	3,3	15	10,0	14	9,3	63	42,0	53	35,3	150	100	4
	Onbekend	0	0,0	2	28,6	0	0,0	2	28,6	3	42,9	7	100	0
Verblijfs- duur	<= 1 jaar	12	11,2	21	19,6	9	8,4	41	38,3	24	22,4	107	100	1
	1 - 2 jaar	1	2,4	7	16,7	3	7,1	15	35,7	16	38,1	42	100	2
	>2 jaar	9	4,9	17	9,3	15	8,2	79	43,2	63	34,4	183	100	3
Registratie	Ja	7	2,7	22	8,6	22	8,6	115	44,9	90	35,2	255	100	0
	Nee/Weet niet	15	20,0	22	29,3	5	6,7	20	26,7	13	17,3	75	100	2
	Onbekend	0	0	1	100	0	0	0	0	0	0	1	100	5

Bron: Risbo, eigen bewerking

Tabel b4.8: Antwoorden van respondenten op de stelling: 'Mijn huis is brandveilig', uitgesplitst naar categorieën

		zeer mee oneens		mee oneens		neutraal		mee eens		zeer mee eens		Totaal		Onbekend
		%	n	%	n	%	n	%	%	n	%	n	%	n
Totaal		24	7,2	27	8,1	50	15,0	115	34,4	118	35,3	334	100	4
Land van herkomst	Polen	14	7,5	15	8,0	33	17,6	80	42,8	45	24,1	187	100	2
	Bulgarije	8	7,4	6	5,6	14	13,0	19	17,6	61	56,5	108	100	0
	Roemenië	2	5,1	6	15,4	3	7,7	16	41,0	12	30,8	39	100	2
Geslacht	Man	12	7,4	18	11,0	23	14,1	51	31,3	59	36,2	163	100	3
	Vrouw	12	7,0	9	5,3	27	15,8	64	37,4	59	34,5	171	100	1
Leeftijd	t/m 24 jaar	4	5,6	4	5,6	11	15,3	23	31,9	30	41,7	72	100	0
	25 t/m 29 jaar	4	5,3	10	13,2	10	13,2	31	40,8	21	27,6	76	100	1
	30 t/m 39 jaar	10	10,1	8	8,1	18	18,2	31	31,3	32	32,3	99	100	2
	40 jaar e.o.	6	6,9	5	5,7	11	12,6	30	34,5	35	40,2	87	100	1
Opleidings- niveau	Laag	6	17,1	3	8,6	6	17,1	11	31,4	9	25,7	35	100	1
	Midden	10	7,1	14	9,9	22	15,6	52	36,9	43	30,5	141	100	0
	Hoog	7	4,6	9	6,0	22	14,6	50	33,1	63	41,7	151	100	3
	Onbekend	1	14,3	1	14,3	0	0,0	2	28,6	3	42,9	7	100	0
Verblijfs- duur	<= 1 jaar	7	6,5	7	6,5	15	13,9	37	34,3	42	38,9	108	100	0
	1 - 2 jaar	1	2,3	4	9,3	6	14,0	16	37,2	16	37,2	43	100	1
	>2 jaar	16	8,7	16	8,7	29	15,8	62	33,9	60	32,8	183	100	3
Registratie	Ja	13	5,1	23	8,9	35	13,6	85	33,1	101	39,3	255	100	0
	Nee/Weet niet	11	14,5	4	5,3	15	19,7	29	38,2	17	22,4	76	100	1
	Onbekend	0	0	0	0	0	0	1	100	0	0	1	100	5

Bron: Risbo, eigen bewerking

Bijlage H4

Tabel b4.9: Antwoorden van respondenten op de stelling: 'Mijn verhuurder staat mij toe om mij bij de gemeente te registreren', uitgesplitst naar categorieën

		zeer mee oneens		mee oneens		neutraal		mee eens		zeer mee eens		Totaal		Onbekend
		%	n	%	n	%	n	%	%	n	%	n	%	n
Totaal		13	4,2	7	2,3	48	15,6	68	22,1	172	55,8	308	100	30
Land van herkomst	Polen	11	6,7	5	3,0	40	24,2	41	24,8	68	41,2	165	100	24
	Bulgarije	2	1,9	1	,9	7	6,6	12	11,3	84	79,2	106	100	2
	Roemenië	0	0,0	1	2,7	1	2,7	15	40,5	20	54,1	37	100	4
Geslacht	Man	7	4,7	4	2,7	25	16,7	35	23,3	79	52,7	150	100	16
	Vrouw	6	3,8	3	1,9	23	14,6	33	20,9	93	58,9	158	100	14
Leeftijd	t/m 24 jaar	3	4,2	2	2,8	12	16,7	9	12,5	46	63,9	72	100	0
	25 t/m 29 jaar	2	2,7	4	5,5	15	20,5	13	17,8	39	53,4	73	100	4
	30 t/m 39 jaar	4	4,6	0	0,0	14	16,1	28	32,2	41	47,1	87	100	14
	40 jaar e.o.	4	5,3	1	1,3	7	9,2	18	23,7	46	60,5	76	100	12
Opleidings- niveau	Laag	2	5,7	1	2,9	5	14,3	13	37,1	14	40,0	35	100	1
	Midden	7	5,4	4	3,1	19	14,6	31	23,8	69	53,1	130	100	11
	Hoog	4	2,9	2	1,5	23	16,8	22	16,1	86	62,8	137	100	17
	Onbekend	0	0,0	0	0,0	1	16,7	2	33,3	3	42,9	6	100	1
Verblijfs- duur	<= 1 jaar	3	2,8	4	3,8	29	27,4	17	16,0	53	50,0	106	100	2
	1 - 2 jaar	3	7,5	0	0,0	3	7,5	12	30,0	22	55,0	40	100	4
	>2 jaar	7	4,3	3	1,9	16	9,9	39	24,1	97	59,9	162	100	24
Registratie	Ja	4	1,7	0	0,0	10	4,3	57	24,5	162	69,5	233	100	22
	Nee/Weet niet	9	12,2	6	8,1	38	51,4	11	14,9	10	13,5	74	100	3
	Onbekend	0	0	1	100	0	0	0	0	0	0	1	100	5

Bron: Risbo, eigen bewerking

Bijlage H5

Om beter begrip te krijgen van de soort criminaliteit waar personen met een EU-achtergrond bij betrokken zijn, is er ook gekeken naar relevante rechtbankverslagen. Via de website www.rechtspraak.nl is het mogelijk om inzicht te krijgen in afgeronde rechtszaken waarin de rechter uitspraak heeft gedaan. Door gebruik te maken van de beschikbare filters kunnen relevante zaken geanalyseerd worden. In het onderzoek ligt in eerste instantie de focus op misdrijven in de periode 2014 tot nu toe.²⁴ Sinds deze datum hebben Roemenen en Bulgaren namelijk vrij toegang tot de Nederlandse arbeidsmarkt. Een eerste inventarisatie van de rechtszaken maakt echter duidelijk dat er slechts een beperkt aantal zaken beschikbaar is vanaf deze datum. De reden hiervoor is dat uitspraken vaak met enige vertraging online geplaatst worden.

Daarnaast kan er enige tijd zitten tussen het moment van aanhouding en het moment waarop een zaak voorkomt. We hebben er daarom voor gekozen om zaken te bekijken waarbij uitspraken (en niet de misdrijven) gedaan zijn na januari 2013. Dit betekent dat er eventueel ook misdrijven uit 2012 besproken worden. In de analyse zijn zaken omtrent de Wet Arbeid Vreemdelingen (voor Bulgaren en Roemenen) buiten beschouwing gelaten, omdat zij sinds januari 2014 vrij toegang hebben tot de Nederlandse arbeidsmarkt.

Er is gefilterd op zaken die met strafrecht te maken hebben. Hierbij moet worden opgemerkt dat in de praktijk de zwaardere misdrijven onder het strafrecht vallen. Situaties waarbij er sprake is van een bestuurlijke sanctie zijn niet openbaar. Om te garanderen dat er uitsluitend zaken overblijven die relevant zijn voor de Rotterdamse context is als trefwoord 'Rotterdam' ingevoerd. In combinatie met het trefwoord 'Rotterdam' is de naam van een land behorende tot de EU ingevoerd.²⁵ Hoewel anonimiteit van slachtoffers en verdachten verplicht is, wordt er in de verslagen melding gemaakt van het geboorteland van de betrokkenen indien dit niet Nederland is. Op deze wijze is het mogelijk om zaken waar EU-migranten bij betrokken zijn te identificeren.

De gevonden casussen dienen ter illustratie en kunnen niet als representatief worden beschouwd. We weten uit de data van de 'monitor Rotterdamse groepen 2014' dat het aandeel verdachten onder

²⁴ De website staat niet toe te filteren op 2014 tot nu. Vanwege praktische redenen is daarom gekozen om de filter 2012 t/m 2014 te gebruiken.

²⁵ In dit onderzoek is geconcentreerd op Polen, Bulgarije en Roemenië.

Rotterdammers met een Poolse en Roemeense achtergrond beperkt is. Onder Rotterdammers met een Bulgaarse achtergrond is dit iets hoger dan gemiddeld. Daarnaast is het niet bekend welk deel van de verdachten uiteindelijk ook daadwerkelijk voor de rechter moet verschijnen. Hierbij wordt opgemerkt dat hierbij gaat om misdrijven die daadwerkelijk door een rechter worden behandeld in tegenstelling tot overtredingen lichte vergrijpen.

In totaal zijn er negentien zaken gevonden in de periode 2012-2016 waarbij een verband bestaat met Rotterdam en een persoon met een EU-achtergrond uit Polen, Bulgarije of Roemenië. Bij dertien van de negentien zaken is minimaal één persoon met een EU-achtergrond als verdachte betrokken. Bij de overige zes zaken betreft het een slachtoffer afkomstig uit een EU-land. In tabel b5.1 in de bijlage is een overzicht gegeven van de zaken die gevonden zijn met daarbij de nationaliteit en leeftijd van het slachtoffer of de dader, in welke hoedanigheid een persoon betrokken was, waar en wanneer het incident plaatsvond en het soort misdrijf.

De zaken die vervolgens besproken worden, dienen ter illustratie bij de informatie uit de literatuur en de interviews met professionals. Tijdens de rechtszittingen wordt een uitgebreid verslag opgesteld dat inzicht geeft in de omstandigheden en details van de misdrijven.

Mobiele banditisme

Als we inzoomen op Rotterdam, vinden we verschillende voorbeelden van rechtszaken waarbij het vermoeden bestaat dat mobiele bendes actief geweest zijn. Het gaat hier om georganiseerde samenwerkingsverbanden tussen verschillende deelnemers met een bestaande rolverdeling tussen hen. De groep bestaat bijvoorbeeld uit technische mannen, ondergeschikten ("muizen") en leidinggevend. Er wordt ook bevestigd dat deelnemers vanuit het land van herkomst zijn overgekomen naar Rotterdam met als doel om zich aan te sluiten bij een criminele groep. Bij één van de rechtszaken is uit onderzoek van Equens gebleken dat Roemeense skimmers bewust worden geronseld om in Nederland apparatuur te plaatsen. Van de zeven relevante rechtszaken waarbij Roemenen in Rotterdam betrokken zijn geweest, was in vijf gevallen sprake van een organisatie. Bij vier van deze georganiseerde misdaden betrof het unieke skimming rechtszaken in het jaar 2012 en in één geval het stelen van mobiele telefoons op grote schaal in 2015. Uit de dossiers blijkt dat hier sprake is geweest van diefstallen die niet

alleen grootschalig waren, maar ook zeer goed georganiseerd en bedrijfsmatig werden uitgevoerd. De buitgemaakte telefoons werden in grote hoeveelheden verzonden naar Roemenië.

Overlevingscriminaliteit

In de literatuur hebben we kunnen zien dat overlevingscriminaliteit veelal gepleegd wordt door migranten die aanvankelijk naar West-Europa komen om een beter leven op te bouwen. Wanneer zij in financiële nood komen, kunnen zij overgaan tot criminele activiteiten. Binnen deze context hebben we een rechtszaak gevonden (uit 2012) waarbij 'overlevingsdrang' aangevoerd is als standpunt van de verdediging. De verdachte zou in het land van herkomst, Roemenië, weinig toekomstperspectief hebben vanwege de armoede en hoge werkloosheid in het land. Het inkomen van verdachte was niet voldoende om rond te komen en zijn gezin te onderhouden. Uit wanhoop heeft hij dit inkomen in Nederland willen realiseren met het plegen van strafbare feiten. Door zich aan te sluiten bij een mobiele bende (skimmen) in Nederland heeft hij in totaal € 23.800,- naar zijn familie in Roemenië kunnen sturen.

Mensenhandel en mensensmokkel

Er zijn vier rechtszaken gevonden waarbij EU-migranten als slachtoffer en/of verdachte betrokken zijn geweest bij mensensmokkel of mensenhandel. Er is een rechtszaak (met feiten uit 2010-2011) waarbij de nationaliteit van de verdachte onbekend is, maar de vrouwelijke slachtoffers een Poolse, Griekse, Tsjechische, Hongaarse of Griekse nationaliteit hebben. Het slachtoffer uit Polen vertelt dat zij bij aankomst in Nederland als prostituee gewerkt heeft in een studio in Rotterdam. De slachtoffers zijn niet gedwongen in de prostitutie werkzaam te gaan, maar hebben daar zelf voor gekozen. Bij een andere rechtszaak (uit 2014) heeft een Poolse verdachte zich schuldig gemaakt aan het smokkelen van tien personen van De Meern naar Rotterdam. De verdachte is telefonisch benaderd door een hem onbekende persoon die hem hiervoor 500 euro heeft geboden. Onder Roemeense migranten is er een rechtszaak (2015) gevonden waarbij een Roemeense verdachte een jonge, Roemeense vrouw (18 jaar) heeft uitgebuit door haar te bewegen zich beschikbaar te stellen voor prostitutie en haar verdiensten nagenoeg geheel af te staan. Verdachte speelde een vooraanstaande rol in het, onder valse voorwendselen, halen van het slachtoffer vanuit Roemenië naar Nederland en het huisvesten van het slachtoffer in zijn

woning in Rotterdam. Tot slot is er een rechtszaak (2011) gevonden waarbij Bulgaarse verdachten in georganiseerd verband vrouwen uit Bulgarije naar Nederland hebben vervoerd. De verdachten wierven in Bulgarije - direct of indirect - vrouwen die daar reeds in de prostitutie werkzaam waren, dan wel bereid waren om in Nederland in de prostitutie te gaan werken. Vervolgens vervoerden de verdachten de vrouwen naar Nederland, verzorgden hier de huisvesting, de inschrijving en de plek van tewerkstelling in de raamprostitutie. Hier lijkt in sterke mate sprake te zijn van migratiecriminaliteit in georganiseerd verband. De verdachte staat ingeschreven op een adres in Bulgarije en heeft geen officiële woon- of verblijfplaats in Nederland. Samen met andere verdachten wisselen ze elkaar in periodes af in Nederland, en vertrekken dan weer tijdelijk naar Bulgarije.

Fraude en oplichting

Er zijn twee rechtszaken gevonden waarbij Poolse en Bulgaarse migranten het slachtoffer zijn geworden van oplichterij of fraude. Bij een rechtszaak (uit 2012-2013) omtrent woningoplichterij zijn meerdere Poolse Rotterdammers opgelicht door een makelaarskantoor met huurpanden voor hennepkwekerijen. De makelaar verhuurt panden aan met name Poolse huurders die bij het afsluiten van het huurcontract borg betalen. Na korte tijd werden er extra kosten in rekening gebracht waarna vaak problemen met de huurders ontstaan. Na pesterijen en bedreigingen, uitgevoerd door medeverdachten, vertrekken de Poolse huurders meestal, waarbij zij hun borg niet terug krijgen. Vervolgens is in deze panden, die op papier nog steeds verhuurd worden aan Poolse huurders, hennepkwekerijen opgezet. Tevens is er een grote rechtszaak geweest omtrent een zogenaamde Bulgarenfraude (Mega Alabama) in Rotterdam. In de periode 2010 tot 2013 heeft de verdachte zich tezamen met anderen, meerdere malen schuldig gemaakt aan het plegen van valsheid in geschrift door op naam van derden valse aanvragen van zorgtoeslag en kinderopvangtoeslag in te dienen. Ook heeft de verdachte zich schuldig gemaakt aan oplichting en witwassen. De verklaringen in deze zaak zijn met name afkomstig van Bulgaarse getroffen. Deze zaak heeft de afgelopen jaren veel media aandacht gehad. In mediaberichten is te lezen dat de hoofdverdachte van Turkse komaf is en de andere vijf verdachten uit Bulgarije afkomstig zijn. Door de betrokken instanties is actie ondernomen waardoor fraude op deze manier niet langer mogelijk is.

Geweld en diefstal

De overige zes rechtszaken in de omgeving van Rotterdam waarbij EU-migranten betrokken zijn geweest, betreffen meer ongeorganiseerde vormen van diefstal en geweld. Dat wil zeggen dat uit de bewijsvoering blijkt dat er eenmalig gehandeld is door de verdachten of dat er slechts één verdachte betrokken is bij het misdrijf. Er is een rechtszaak (uit 2011) gevonden waarbij een verdachte (en zijn medeverdachte) in Schiedam een dronken man van Poolse komaf met geweld hebben beroofd van zijn koffer en laptop. Onder migranten met een Roemeense achtergrond zijn twee zaken gevonden waarbij zij als verdachten veroordeeld zijn. In 2011 heeft een Roemeense man zich gedurende een lange periode schuldig gemaakt aan diefstal van bankpassen. Uit onderzoek is gebleken dat zijn telefoon zendmasten in de omgeving van o.a. Rotterdam en Schiedam heeft aangestraald. In 2014 heeft een andere Roemeense man zich schuldig gemaakt aan mishandeling van zijn levensgezel. Ten slotte zijn er drie rechtszaken waarbij Bulgaren betrokken zijn geweest. In 2013 heeft een Bulgaarse verdachte de portemonnee (met inhoud) gestolen van een 81-jarige vrouw op het Afrikaanderplein te Rotterdam. De verdachte is een vrouw die 5 of 6 jaar woonachtig is in Nederland en schoonmaakwerk verricht. Ze zou de Nederlandse taal niet spreken en ongeletterd zijn. Ook is er een zaak (uit 2014) waarbij een Bulgaarse man opgepakt is voor diefstal met geweld op de openbare weg in de omgeving van Sliedrecht. Ten slotte is er in hetzelfde jaar een Bulgaarse verdachte veroordeeld voor mishandeling van zijn echtgenote in huiselijke kring.

Bijlage H5

Tabel b5.1: Rechtszaken waar EU-(arbeids)migranten bij betrokken zijn in de regio Rotterdam, uitspraak in de periode 2013 t/m 2016.

Nr	Nationaliteit	Betrokkenheid	Misdrijf	Jaar	Plaats	Zaaknummer
1	Bulgaarse	Slachtoffer (leeftijd onbekend)	Mensensmokkel	2011	Nederland	10/963033-11
2	Bulgaarse	Dader (28 jaar) zonder bekende woon- of verblijfplaats in NL	Mensensmokkel	2011	Nederland	10/963033-11
3	Bulgaarse	Slachtoffer (leeftijd onbekend)	Fraude	2010-2013	Rotterdam, Apeldoorn	996652-13
4	Bulgaarse	Dader (37 jaar) zonder bekende woon- of verblijfplaats in NL	Diefstal	2013	Rotterdam	22-003804-13
5	Bulgaarse	Dader (48 jaar) zonder bekende woon- of verblijfplaats in NL	Diefstal met geweld	2014	Sliedrecht	10/681259-14
6	Bulgaarse	Dader (41 jaar) met een vaste verblijfplaats in Schiedam	Huiselijk geweld	2014	Schiedam	22-004640-14
7	Poolse	Slachtoffer (leeftijd onbekend)	Geweld	2011	Spijkenisse	10/710141-10
8	Poolse	Slachtoffer (leeftijd onbekend)	Woningoplichterij	2012-2013	Rotterdam en Den Haag	767029-13
9	Poolse	Dader (32 jaar) met een vaste verblijfplaats in Polen	Mensensmokkel	2014	Rotterdam	16/661851-14
10	Poolse	Slachtoffer (39 jaar)	Mensenhandel	2010-2011	Rotterdam	10.963107-10
11	Roemeense	Dader (leeftijd onbekend)	Diefstal	2011	Rotterdam, Schiedam, Haarlem	15/800483-15
12	Roemeense	Dader (leeftijd onbekend)	Skimmen	2012	Rotterdam, Den Haag, Gouda, Utrecht	10/775024-13
13	Roemeense	Dader (35 jaar) zonder bekende woon- of verblijfplaats in NL	Skimmen	2012	Rotterdam en andere plaatsen in Nederland	12/715316-12
14	Roemeense	Dader (39 jaar) zonder bekende woon- of verblijfplaats in NL	Skimmen	2012	In Nederland en vermoedelijk Rotterdam	22-005139-12
15	Roemeense	Dader (55 jaar) is ingeschreven in de gemeentelijke basisadministratie persoonsgegevens op een adres	Skimmen	2012	In Nederland en vermoedelijk Rotterdam	13-651690-12
16	Roemeense	Dader (32 jaar) met een vaste verblijfplaats in Nederland	Huiselijk geweld	2013	Rotterdam	22-003607-14
17	Roemeense	Slachtoffer (18 jaar)	Mensenhandel	2015	Rotterdam	10/750036-15
18	Roemeense	Dader (35 jaar)	Diefstal	2015	Rotterdam, Amsterdam, Utrecht, Eindhoven, 's-Hertogenbosch	09/767344-14 + 13/651649-12
19	Roemeense	Dader (39 jaar) is ingeschreven in de gemeentelijke basisadministratie persoonsgegevens op een adres.	Mensenhandel	2015	Rotterdam	10/750036-15

Bron: www.rechtspraak.nl, bewerking Risbo.

Bijlage H6

Literatuurstudie: opvoeding en onderwijs

Volgens cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) zijn er per 1 januari 2015 ruim 40.000 kinderen met een Midden- of Oost-Europese achtergrond geregistreerd als woonachtig in Nederland. Hiervan heeft veruit het grootste deel een Poolse achtergrond. Omdat een deel van de EU-arbeidsmigranten (en hun kinderen) niet ingeschreven staat in de BRP, is het onduidelijk hoeveel (kinderen van) EU-migranten zich daadwerkelijk in Nederland bevinden. Vooral met betrekking tot kinderen vormt dit een groot probleem omdat deze kinderen buiten het zicht van de instanties blijven. Een groot deel van de kinderen met een EU-achtergrond behoort tot de eerste generatie migranten.

Vanwege de grote omvang van de groep kinderen met een EU-achtergrond in Nederland, zijn er de afgelopen jaren een aantal onderzoeken gedaan naar de (mogelijke) problemen waar gezinnen met een Midden- of Oost-Europese achtergrond mee te kampen hebben. In 2016 heeft het Kennisplatform Integratie & Samenleving een onderzoek gepubliceerd omtrent de belangrijkste problemen bij kinderen met een Poolse, Bulgaarse of Roemeense achtergrond die in Nederland woonachtig zijn (Distelbrink et al., 2016). Een veel gesignaleerd probleem is het alleen laten van jonge kinderen terwijl de ouders aan het werk zijn (Offergelt & Van Bommel, 2014; Vogels et al., 2014; Bellaart, 2014; Distelbrink et al., 2016). Dit zou veroorzaakt worden doordat ouders veel en onregelmatig werken en doordat het lange tijd alleen laten van kinderen meer geaccepteerd is in de herkomstlanden. Een algemeen probleem bij ouders is het gebrek aan kennis over het Nederlandse schoolstelsel en instanties (zoals het Centrum voor Jeugd en Gezin). Dit zou voortkomen uit een gebrek aan taalbeheersing en een informatievoorziening die niet afgestemd is op migranten uit Midden- en Oost-Europa. Zo zou bijvoorbeeld de leerplichtige leeftijd in Nederland verschillen met die in Bulgarije waardoor ouders onbewust in overtreding zijn van de leerplichtwet.

In onderzoek van FORUM (Bellaart et al., 2014) wordt geconcludeerd dat onder hoogopgeleide migrant gezinnen die zich langdurig willen vestigen, de opvoeding over het algemeen geen groot probleem is. Opgemerkt wordt dat er bij laagopgeleide ouders - met name bij

Bulgaren, Roma en niet-geregistreerde EU-arbeidsmigranten- een aantal zorgelijke thema's rondom de opvoeding zijn. Voorbeelden hiervan zijn slechte taalbeheersing, psychosociale- en opvoedingsproblematiek, laag voorzieningen gebruik, lage onderwijsmotivatie, slechte woonomstandigheden, een negatieve beeldvorming en het feit dat niet iedereen zich registreert.

Met betrekking tot de bereikbaarheid en kwaliteit van opvoedingsondersteuning wordt geconstateerd dat Poolse, Bulgaarse en Roemeense gezinnen niet voldoende worden bereikt door instellingen die opvoedingsondersteuning bieden. Deze gezinnen zouden niet snel zelfstandig op zoek gaan naar opvoedingsondersteuning omdat zij de taal niet beheersen, het Nederlandse systeem niet begrijpen en niet bekend zijn met ondersteuningsmogelijkheden. Bovendien zouden gezinnen die niet in de BRP geregistreerd zijn, relatief vaak lang buiten beeld van instanties blijven. Dit zou problematisch zijn omdat deze groep het grootste risico loopt. Binnen deze gezinnen zijn de ouders vaak laagopgeleid en is er sprake van 'multiproblematiek' bij de ouders, wat kan leiden tot een onveilige en instabiele opvoedingssituatie (Bellaart, 2014).

Tevens is gebleken dat een gebrek aan taalbeheersing een probleem kan zijn bij participatie aan de Nederlandse maatschappij (Distelbrink et al., 2016; Bellaart 2014). Dit geldt voor met name ouders en oudere migrantenkinderen. Kinderen die op latere leeftijd instromen in het Nederlandse onderwijs beheersen vaak de Nederlandse taal niet goed genoeg om een opleiding succesvol af te ronden. Veel jongeren zouden door een gebrekkige taalbeheersing niet op hun potentie ingedeeld worden, wat zou leiden tot demotivatie, schoolverzuim, gedragsproblemen en voortijdig schoolverlaten (Vogels et al., 2014; Bellaart, 2014). Ouders van EU-arbeidsmigranten ervaren een aantal drempels bij het leren van de Nederlandse taal. Zij zouden door lange en onregelmatige werktijden er weinig tijd voor hebben en ook de kosten worden als te hoog ervaren (Distelbrink et al., 2016). Tot slot wordt opgemerkt dat zowel kinderen als ouders van Europese afkomst zich weleens gediscrimineerd voelen. Bij leerkrachten zou er soms sprake zijn van onvoldoende sensitiviteit ten aanzien van migrantenkinderen. Door het gebrek aan taalbeheersing zou er vaak sprake zijn van miscommunicatie tussen ouders van migrantenkinderen en opvoedinstanties.

Volgens een onderzoek van Pharos (Offergelt & Van Bommel, 2014) zou er relatief veel schoolverzuim zijn onder kinderen van EU-migranten (in zowel het voortgezet onderwijs als beroepsonderwijs). In een ander onderzoek van Pharos (Dauphin & Wieringen, 2012) wordt opgemerkt dat sommige kinderen buiten beeld blijven en dat het niet zeker is of alle kinderen onderwijs volgen. De grootste risicogroep volgens dit onderzoek zijn kinderen van laagopgeleide ouders die onder slechte woonomstandigheden leven. Tevens wordt benoemd dat er weinig bekend is over ongeregistreerde Midden- en Oost-Europeanen en hun kinderen. Er wordt opgemerkt dat niet-geregistreerde Midden- en Oost-Europeanen vaker in de problemen komen, omdat zij verstoken zijn van opvang, zorg en medische voorzieningen.

In 2014 is een onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) verschenen waarin de leefsituatie van Poolse, Bulgaarse en Roemeense kinderen in Nederland centraal staat (Vogels et al., 2014). In dit onderzoek worden de kwetsbare woon- en leefomstandigheden van een deel van de EU-arbeidsmigranten als problematisch gezien. In steden zou dit voornamelijk kleine overbevolkte woningen betreffen. De problemen in de leefsituatie van ouders zouden direct invloed hebben op het welzijn van de kinderen. In combinatie met andere risico's zou dit voor kinderen van EU-arbeidsmigranten tot problemen in de opvoeding en in het onderwijs kunnen leiden. Zo wordt er gesproken over het ontstaan van psychische problemen door ontworteling, onthechting en ontsporing en een weinig rooskleurig toekomstperspectief als gevolg van voortijdig schoolverlaten, een laag opleidingsniveau en probleemgedrag (Vogels et al., 2014). Ook in dit onderzoek wordt apart melding gemaakt over de risico's voor kinderen die als tiener naar Nederland komen. Zo wordt er gesproken over mogelijke ontsporing door opeenstapeling van omstandigheden en problemen: ontworteling en schoolloopbaanonderbrekingen als gevolg van het pendelen, een onthechte band met de ouders, een onzekerheid over de verblijfsduur, stress door de veranderingen, de kans om gepest te worden op school en motivatie- en leerproblemen op school.

Er zijn echter ook tegengeluiden te horen. In een artikel in De Volkskrant reageert promovendus Mark van Ostaijen (Volkskrant, 29-09-2014) op het SCP onderzoek. Volgens hem schetst het SCP een onvolledig beeld, wordt het onderzoek gekenmerkt door een gebrekkige onderzoeksopzet en is de toon van het onderzoek te alarmistisch. Hij concludeert dat het SCP de waargenomen problemen niet heeft afgezet tegen de mate waarin deze voorkomen onder de totale populatie leerlingen in

Nederland. Als dat wel was gedaan, dan zou het relatief gezien meevallen met de geschetste problemen, aldus Van Ostaijen.

Onderwijspositie van EU-arbeidsmigranten in Rotterdam

Eerder genoemde onderzoeken hebben met name betrekking op de Nederlandse, en niet zozeer op de Rotterdamse context. Er zijn nog weinig onderzoeken verschenen waarin de positie van kinderen van EU-arbeidsmigranten binnen de Rotterdamse context in kaart zijn gebracht. Uit cijfers van de Monitor EU Arbeidsmigratie 2015 blijkt dat op 1 oktober 2015 in Rotterdam 1.783 kinderen van EU arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa in de leeftijd van 4 t/m 22 jaar ingeschreven staan in de Leerling Basis Administratie (LBA). Dit is 1,7 procent van alle ingeschreven Rotterdamse kinderen. Tevens wordt in de monitor zichtbaar dat 7,5 procent van de leerlingen uit Roemenen, 6,3 procent van de Bulgaren en slechts 3,7 procent uit Polen deelneemt aan het speciaal basis onderwijs in 2015/2016. Het gemiddelde percentage in Rotterdam is 4,2 procent. Als we naar het voortgezet speciaal onderwijs kijken dan zijn alleen de Bulgaren relatief vaker (5,7 procent t.o.v. 4,5 gemiddeld) gerepresenteerd in deze groep. Ten slotte wordt duidelijk dat het schoolverzuim onder Roemeense (23,1 procent), Bulgaarse (17,7 procent) en Poolse (10,8 procent) hoger dan gemiddeld is (5 procent).

In eerder onderzoek van Risbo (De Boom et al., nog te verschijnen) wordt verslag gedaan van de positie van (onder andere) EU-burgers uit MOE-landen op het gebied van demografie, onderwijs, arbeid, uitkeringen en criminaliteit. Uit dit onderzoek blijkt jonge Rotterdammers met een Bulgaarse achtergrond oververtegenwoordigd in de lagere niveaus van het voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs (MBO). Rotterdamse jongeren van Poolse afkomst gaan minder dan gemiddeld naar het speciaal (basis)onderwijs en praktijkonderwijs. Wel is er een oververtegenwoordiging van jonge Rotterdammers met een Poolse achtergrond in het laagste niveau van het MBO. Het schoolverzuim is iets minder onder Rotterdamse leerlingen met een Poolse achtergrond dan gemiddeld in Rotterdam. Het aandeel voortijdig schoolverlaters is daarentegen meer dan twee keer zo hoog onder Rotterdamse leerlingen met een Poolse achtergrond. Het aantal Rotterdamse jongeren met een Roemeense achtergrond is te klein om hier een representatief beeld van te krijgen.

In een andere studie van Risbo (Seidler et al., 2015) is onderzoek gedaan naar de omvang van het aantal niet-geregistreerde kinderen met

een EU-achtergrond in Rotterdam en de leefsituatie van deze kinderen. Zoals eerder is vermeld, is het onmogelijk om met zekerheid te zeggen hoeveel kinderen/personen met een EU-achtergrond in Nederland en Rotterdam verblijven omdat een deel van de EU-migranten zich niet in de BRP registreert. Hierdoor kunnen met name voor kinderen ongewenste situaties ontstaan waarop de instanties geen zicht op hebben. Op basis van het onderzoek worden er geen sterke aanwijzingen gevonden dat Rotterdam te kampen heeft met grote groepen niet-geregistreerde kinderen van EU-migranten die al dan wel of niet schoolgaand zijn. Ook worden er geen sterke signalen gevonden voor het feit dat er een grote groep kinderen met een EU-achtergrond zonder wettelijke voogd in Rotterdam verblijft.

In het onderzoek wordt geconcludeerd dat het weinig voorkomt dat kinderen van EU-migranten niet zijn ingeschreven. Ouders zouden hun kinderen vanwege strategische redenen wel inschrijven. Door inschrijving is het mogelijk om aanspraak te maken om subsidies en toeslagen. Als gezinnen niet ingeschreven staan, dan zijn dit vooral Bulgaarse en Roemeense gezinnen. Onder Poolse gezinnen komt niet-inschrijving veel minder vaak voor (Seidler et al., 2015). In het onderzoek zijn enkele gevallen bekend van oudere kinderen (pubers) die zich niet inschrijven om doelbewust buiten het zicht te blijven van de leerplicht. Deze tieners zien geen meerwaarde in het naar school gaan en willen zo snel mogelijk gaan werken. De andere genoemde gevallen betreffen kinderen van ouders die zich wel willen inschrijven en naar school willen gaan, maar dit vanwege hun woonsituatie bij veelal 'malafide' huisbazen niet kunnen of durven. Zij ervaren de angst dat deelname van het kind aan onderwijs zou leiden tot inschrijving in de BRP en daarmee tot verlies van de woning. Tot slot is er binnen het onderzoek gekeken naar kinderen van EU-migranten die zonder voogd in Rotterdam verblijven. In het kwalitatieve onderzoek worden geen gevallen gevonden waarbij kinderen uit EU-landen zonder voogd in Rotterdam verblijven. In dossieranalyses van Jeugd Bescherming Rotterdam Rijnmond zijn in de periode 2013 tot 2015 drie casussen gevonden waarbij kinderen met een EU-achtergrond zonder wettelijke voogd in Rotterdam verblijven. Het betrof enkele dossiers van minderjarige meisjes met een EU-achtergrond en hun baby's. Bij enkele andere dossiers ging het om jongeren die door de politie opgepakt waren vanwege criminele activiteiten (zoals zakkenrollen, woninginbraak en autodiefstal) en waarvan niet (direct) duidelijk was wie het gezag had.